

Ankara Üniversitesi
Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
(KAYAUM)

Ankara Üniversitesi Yayın No: 941
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 667
Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 35

MÜLKİYE MECMUASI

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teâvün Cemiyeti
Tarafından Her Ay İbtidâsında Neşr Olunur Mecmuadır

Sayı: 13 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)*

Editör

Dr. Ahmet TETİK

Yayına Hazırlayan

Songül YAKIŞAN

*Mecmuanın açıklamalı çeviri yazısı ile aslının tıpkıbasımıdır.

Ankara, 2026

Ankara Üniversitesi
Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
(KAYAUM)

Ankara Üniversitesi Yayın No: 941
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 667
Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No: 35

MÜLKİYE MECMUASI

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teâvün Cemiyeti
Tarafından Her Ay İbtidâsında Neşr Olunur Mecmuadır

Sayı: 13 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)*

Editör

Dr. Ahmet Tetik

Yayına Hazırlayan

Songül Yakışan

*Mecmuanın açıklamalı çeviri yazısı ile aslının tıpkıbasımıdır.

Ankara, 2026

Ankara Üniversitesi Yayınları: 941
A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 667
Kamu Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KAYAUM): 35

MÜLKİYE MECMUASI

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teâvün Cemiyeti Tarafından
Her Ay İbtidâsında Neşr Olunur Mecmuadır
Sayı: 13 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)
Mecmuanın açıklamaı çeviri yazısı ile aslının tıpkıbasımıdır.

Editör

Dr. Ahmet Tetik

Yayına Hazırlayan

Songül Yakışan

ISBN: 978-605-136-975-4
e-ISBN: 978-605-136-976-1

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASİMEVİ
10. Yıl Yerleşkesi Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 24/04/2026

İÇİNDEKİLER

Tekâmül-i Fikr-i Beşer Hazâin-i İlm ü Hünar.....	1
Ahmed Mâcid Bey	
Devlet-i Osmâniye'nin Son Bir Asırlık Târih-i Teceddüd ve İnkılâbı.....	17
Ali Seydi Bey	
Müntehib Nahiye Müdürleri	29
Cevdet Bey	
Şehrimiz İçin Bir Fikr-i Hayr.....	33
Mehmed Bahaeddin Bey	
İdare ve Kanun	37
Bedîî Nuri Bey	
Yemen'in Necât ve Selâmeti	41
A. S. Bey	
Osmanlı İhtilâlleri	49
Efdaleddin Bey	
Yine Yemen'in Husûsiyât-ı Ahvâlinden	53
A. Seni Bey	
Mülkiye Mecmuâsı'nın Tıpkı Basımı	59

Numro: 13

1 Şubat 1325
(14 Şubat 1910)

MÜLKİYE MECMUASI

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teâvün Cemiyeti
Tarafından Her Ay İbtidâsında Neşr Olunur Mecmuadır

Sayı: 13 1 Şubat 1325 (14 Şubat 1910)

İstanbul, Matbaa-i Kader
Dersaâdet'de Sultan Hamamında İran Şehbenderhânesi Karşısında Numro 12
1325 (1910)

Numro: 13

Nüshası 3 Kuruştur

1 Şubat 1325

(14 Şubat 1910)

Sâhib-i İmtiyaz ve Müdürî

Mekteb-i Mülkiye Mezunlarından
İstanbul Vilâyeti Maârif Müdürî
Ali Reşad

Heyet-i Tahririye

Umûm Mezûnîn-i Mülkiye

Mecmuaya Mûteallik Husûsât
İçün Sâhib-i İmtiyaza
Müracaat Olunur.

Heyet-i İdâre

Ali Reşad, Hasan Tahsin
Ali Seydi, Memduh

MÜLKİYE MECMUASI

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teâvün Cemiyeti Tarafından Her Ay
İbtidâsında Neşr Olunur Mecmuadır

İstanbul ve taşra için senelik abonman fiyatı posta ücretiyle birlikte
40 kuruştur.

Mündericât

Tekâmül-i Fikr-i Beşer Hazâin-i İlm ü Hüner: Sakız Mutasarrıfı
Ahmed Mâcid Bey – **Devlet-i Osmâniye'nin Son Bir Asırlık Târih-i**
Teceddüd ve İnkılâbı: Ali Seydi Bey – **Müntehib Nahiye Müdürleri:**
Büyükçekmece Kaymakamı Cevdet – **Şehrimiz İçin Bir Fikr-i Hayr:** Mehmed
Bahaeddin Bey – **İdare ve Kanûn:** Bedîî Nuri Bey – **Yemen'in Necât ve Selâmeti:**
A. S. Bey – **Osmanlı İhtilâlleri:** Efdaleddin Bey – **Yine Yemen'in Husûsiyât-ı**
Ahvâlinden: A. Seni Bey

İstanbul, Matbaa-i Kader

Dersaadet'de Sultan Hamamında İran Şehbenderhânesi Karşısında Numro 12

1325 (1910)

TEKÂMÜL-İ FİKR-İ BEŞER HAZÂİN-İ İLM Ü HÜNER

(Mütefekkirîn-i Millete)

-1-

(s.1) Benî beşerin sıfat-ı kâşifesi olan “akıl” ve “nutk” ki, bilcümle havâss-ı mâneviyemizi iştîmâl eder (*manevî duyularımızı içine alır*). Her ferd için hüviyet-i insâniyesinin mîyâr-ı sahihidir.

Mahiyât-ı eşyâyı, zâhiren havâss-ı hâriciyemizle idrâk eder gibi görünüyor isek de basır, semîa (*görme, işitme*) gibi hisler, telgraf makinesinin ahzı ise telleri mesâbesinde olup; hakikatte, fiil-i idrâk kuvâ-yı bâtinîyemizin mecmûu asâb olan dimâğda bâkî olur.

Tefekkür, tahlîl, temyîz, takdîr, hüküm gibi kuvâ-yı akliye ait ef’âlin mahall-i vukûu yalnız orasıdır. Mükemmeliyette yektâ, hakîkaten bîhemta (*eşsiz*) bir makine olan bünyeyi, benî âdemin en nazik ve en mühim kısmı şüphesiz dimâğıdır. Bizi, behâimden tefrîk eden (*hayvanlardan ayırt eden*) aklın muhâfazası, nutkun, hem de her türlü ef’âl-i hâriciyemizin mastarı ve menbâdır. Dimâğımız, tarz-ı faaliyette en esrârengiz uzvumuzdur.

(s.2) İnsanın ve insanlığın menşei ve mâhiyeti hakkında asırlardan beri tedkikât icrâ eden hükemâ (*bilgeler*) türlü sözler söylemişler, türlü nazariyeler (*kuramlar*) serd etmişlerdir (*ileri sürmüşlerdir*). Halbuki mâneviyâtı hedef-i mutâlaa eden hikmet ve felsefe nokta-i nazardan yahut âmâc-ı mutâlaası (*değerlendirme hedefi*) maddiyattan ibaret olan fûnûn-ı tabîiye (*doğa bilimleri*) ve tıbbiye cihetinden, havâss-ı mâneviyemizin mahiyâtı hakkında elde edilen malûmât pek basit şeylerdir. O muâmmmanın nice safahâtı, verâ-perde-i hafadadır (*perde arkasında saklıdır*). Sâbit olan bir şey var ise, o da zarf ile mazrûf yani “ceset” ile “rûh” arasındaki münâsebâtın lâzım ve melzûm kabilinden olması ve pek kuvvetli, sıkı bir irtibâtı hâiz bulunmasıdır.

Bu sebeptendir ki, terbiye-i beşeriyete nazariyâtı ile iştigâl eden hükemâ, kuvâ-yı akliye ile kuvâ-yı cismâniyemizin mütevâzinen neşv ü nemâsındaki lüzûm ve temhîdde müttefikü’r-rey (*fikir birliğinde*). Sıhhat-i akıl, sıhhati bedene müftakirdir (*muhtaçtır*). Latin şâiri Juvenal’in “Mens sana in corpore sano (*Sağlıklı bir vücutta, sağlıklı bir zihin*)” sözü, bir kâide-i kât’iyedir.

Demek ki terbiye-i insâniyet câmi-ül-ciheteyn olacak; hem maddiyâtımızın hem de mâneviyâtımızın ıslahına, takviyesine hizmet eyleyecektir. Daha doğrusu, Herbert Spencer’in ve ahlâkiyûn-ı sâirenin dedikleri gibi, terbiyenin mevzûâtı üçtür: Cisim, fikir ve ahlâk.

Kavâid-i mahsûsa ve muayyenesi (*belirlenmiş ve özel kuralları*) dâiresinde, bunun her üçünün tekâmülû şarttır. Cismânî, fikrî, ahlâkî sıhhat ve selâmet, bunlar arasındaki tevazüne (*denkliğe*) müftakirdir.

Fakat her toprak aynı derecede münbit (*verimli*) olmadığı, aynı mahsûlû yetiştirmedeği gibi; her ferd de bu üç türlü terbiyeye müsâvî mertebede müstaid (*yetenekli*) değildir.

Şeyh Şîrâzî'nin "Terbiye neh ehl-i racûn gerdîgân, bir kümbed ber kümbed est" (*Terbiye olmayan bir kişi, dönüp dolaşan; bir kubbe üzerine başka bir kubbe gibidir*) sözü, bilhassa terbiye-i ahlâkiye bahsinde unutulmaz bir hakîkati hâkîdir (*nakleder*).

Temâyülât ve ahlâkiyatımıza icrâ'ı tesîr eden birçok avâmil (*etkenler*) vardır. Evvelâ her kavmin bir hilkat-i milliyesi (*her milletin yaratılışına özgü karakteri*), sonra da belki bu hilkat-i milliyeyi vücuda getiren "muhît-i hissiyât"ın icâbâtı vardır. "Atalara çekmek" diyebileceğimiz "atavizm" var, "tevârûs" var, istidâd-ı şahsî var.

İnsan, bütün bu gibi avâmil-i muhtelif taht-ı tesîrinde olduğu hâlde, şahsına mahsus bir hüviyet iktisâb eder (*kazanır*).

(s.3) İmdi, tekâmül-i insânî ne gibi şerâite tâbidir. Mesele, iki cihetten mevzûbahs olabilir: Şahsî ve umûmî.

Herhangi bir muhitte muvaffak olmak isteyen insanın ahvâl-i şahsiyesi, sûret-i umûmiyesi, o muhitin icâbâtına muvâfık olmalıdır.

Çünkü hayat bir cidâldır (*mücadeledir*) - Struggle for life..

Bu cidâlde yalnız kuvvetle değil, kuvvetle beraber akıl ile, nutuk ile faaliyet ile muhite en ziyade uyum sağlamakla, temîn-i muzafferiyet olunur. Her şahıs için böyle olduğu gibi, umûm için, milletler için de böyledir.

Mâzîde mutâ' olan (*itaat edilen*) kaide "El-hükmü li'me-gâlibe" (*Hüküm, galip olanındır.*) idi. Bundan maksûd, (*kastedilen*) kuvvet idi. Şimdi bunu başka bir tarzda ifade ediyorlar: Hakk-ı hissiyât, hakk-ı hayât, en kabiliyetli olanındır. Cidâl-i hayatta kabiliyet, hem kuvveti hem de meziyât-ı mânevîyeyi istilzâm etmekle, elbette daha makûl ve mantıklıdır. Tabîr-i âhirle, düstûr-ı kadîmin zâlimâne olmasına mukabil, en kabiliyetli olanın hakk-ı hayâtı tâbî, insânî ve âdilânedir.

"El-hükmü li'l-gâlib"de muvaffakiyet için kuvvetli bir âdem olmak kâfi idi. Şimdi ise cismen olmakla beraber, akıllı, dirâyetli, becerikli; bunun için malûmâtlı olmak lâzım geliyor.

En çok bilen, en çok çalışan, muhitinin icâbâtına en ziyade uygun ef'âlde bulunan, işinde en çok muvaffak olacak, mübâreze de en çok kazanacaktır.

Bu ise, sıhhat ve kuvvette kemâl, tabâî ve ahlâkta kemâl, ilm ü hünerde kemâl istilzâm eder. Her ferdin tekâmülü, cismen zinde, aklen zinde, ahlâken zinde olmasına mütevakkıfır (*bağlıdır*).

Sıhhat ve kuvvet-i bedeniyeden bahsedecek değilim; bunun kavâid ve fevâidini, sıhhiyyûn (*sağlıkçılar*) ile idmân-ı bedenî tarafdarânı, bahusus son zamanlarda mükemmelen tedvîn ve tebyîn etmişlerdir.

Ümem-i sâlîfe (*önceki milletler*) indinde pek mühim ve muteber olan terbiye-i cismâniye kurûn-ı vustâda (*orta çağda*), Avrupaca mezheb-i İsevîyenin icâbât-ı riyâzetiyle metrûk ve muattal (*işlevsiz*) kalmış iken, eyyâm-ı âhirede (*son zamanlarda*) milel-i mütemeddinece ihyâ olunmuştur. Türlü oyunlar, türlü koşular, çeşitli (**s.4**) “jimnastikler” şimdi Avrupaca kuvvet ve sıhhat-i cismâniyeyi istikmâl eden (*tamamlayan*) vesâit-i makbûledendir. Spor denilen eğlenceli beden idmanları, İngiltere’den çıkarak, âlem-i medenîde günden güne intişâr eden (*yaygınlaşan*) bir “moda”dır.

Zindegî-i ahlâkînin şeraiti (*ahlâkî zindeliğin şartları*) ise, ahlâkiyyûn-ı hükemânın âsâr-ı fenniyesi ile tababet-i ahlâkıye unvânına mâsadak (*karşılık*) olan müellefât-ı edebîyede (*edebî eserlerde*) herbâr şerh ve izâh olunuyor.

Her ferde nazaran kuvâ-yı akliyenin tecelliyât ve tekemmülâtına taallûk eden ahvâl ve esbâb, fizyoloji, biyoloji ve psikoloji ilimlerinin dâhil-i dâire-i tedkîkâtıdır.

Benim nokta-i nazarım, “fikr-i beşerin tekâmülü”dür. Bunun için Spencer’in dediği gibi, her şeyden evvel “sağlam bir hayvan” olması lâzım gelen insanı, bu meziyeti hâiz olduğu halde ele alarak, sıfât-ı kâşifesini (*keşfedici vasfını*) tayin, yani aklını, zekâsını tevsî eden müessirâtan (*genişleten etkenlerden*) olan “terbiye-i fikriye”den, bunun için de bidâyetten ircâ-ı nazar sûretiyle, inkişâf-ı fikr-i beşer noktasından, dünyanın evâil ve evâhir ahvâliyle (*ilk ve son durumlarıyla*) ve nihâyeten bizim ilim ve hünerce hâl ve istikbâle ait ihtiyâcât-ı milliyemizin bazı şafâhâtından bahsetmek isterim.

-2-

Tevârîh-i mazbûta-i ümeme (*milletlere ait basılı tarihî kaynaklara*) dâhil olmadığından dolayı,” kable’t-târîh” (*tarih öncesi*) dedikleri en eski zaman insanların yaşadıkları mağara hayatından, cilâlı cilâsız taş devirlerinden, şüphesiz pek çok sürdüğü, bu aşrın ibtidâsından beri, erbâbının keşf ve tedkîk ettikleri âsâr-ı garîbe-i mütebâkiyesiyle hükmolunan o edvâr-ı atıkadan (*eski*

devirlerden) bahse, bu kadro dâhilinde maḥal bulamam. Fakat Romalı ḥaṭîb-i şehir (*ünlü hatip*) Çiçero'nun târifine göre, “Zamanların şahidi, hâfızanın hayatı, hakikatin ziyası (*ışığı*), hayatın ḥakîmesi, ezmine-i mâziyenin (*geçmiş zamanların*) ḥabercisi olan târihin verdiği malûmâta bakılınca, insanların edvâr-ı kadîme-i târihiyedeki hâl ve hâyâtı, şimdi meşhûdumuz olan (*şahit olduğumuz*) aḥvâl-i âleme asla müşâbih (*benzer*) değildi. Meydân-ı medeniyette arz-ı endâm eden her ḳavim, dünyayı kendi memleketinden ibaret zanneder, kendi (*s.5*) âdât ve mukaddesâtı içinde kendine has bir medeniyet âleminde yaşar idi. Zaten rub'-ı meskûnun meskûn (*dünyanın yerleşilmiş*) olan yerleri, şimdikinin yüzde biri bile değildi.

Mürûr-ı dühûr (*zamanların geçmesi*) ile birçok muhâceretler (*göçler*) görüyoruz. Benî beşer, yeni ve hâli (*boş*) yerleri keşf ve iskân ediyordu. Sahâ-ı feşîha-i arzda (*yeryüzünün geniş alanlarında*) beğendiği yerleri vatan ittihâz ediyor idi.

Bir aileden yetişerek şua bâta (*kollara*) ayrılan, yeryüzünde oraya buraya dağılan akvâmın teması ve ihtilâtı hemen daima icâb-ı harp ve sâika-i fütûhât ile vâki oluyordu.

Mehd-i insâniyet (*insanlığın beşiği*) addolunan Asya-yı vustâ (*Orta Asya*) yaylasından çıkarak çâr-ı aktâr-ı âleme (*dünyanın dört bir yanına*) intişâr eden urûk ve ecnâs-ı beşeriye, gittikleri ve tavattun ettikleri (*vatanlaştırdıkları*) ellerde, beynez-zaman birer medeniyet teşkil etmişlerdi. Halbuki bu medeniyetler, yalnız bulundukları yerlerde şule-bâr (*ışık saçan*) olup yine orada intifâ ediyordu (*faydalanıyordu*). Bir raddedeki medeniyete, her asırda başka bir memleket cilvegâh olmakta, bu medeniyetler nevmâ (*bir derecede*) yekdiğerini istihlâf etmekte (*yerine geçmekte*) idi.

Gerçi âlem-i insâniyetin dairesi asırdan asra tevessü ediyordu (*genişliyordu*), fakat beynel-beşer münâsebât ve ihtilâtât (*temaslar*) şimdilerle kabil-i kıyâs olmayacak derecede mahdud, çünkü bunu tevsî edecek vesâit mefkûd (*vasıtalar yok*) idi.

Câ-be-câ (*yer yer*) inkişâf eden medeniyetlerin merkezi, muhîti var idi. Medeniyet gibi envâr-ı fikriye de hâsıl olduğu yerlerden dışarı çıkamıyor, orada mahsur kalıyor, medeniyet gibi marifetin de merkezi, bazen filan veya falan yer oluyordu.

Kadim medeniyetlerin yekdiğerini istihlâf etmesi, sanayi-i neffise ve ulûm ve edebiyât tâbir-i şâmilileyle mahsûlât-ı dehâ-yı beşere de muayyen bir vatan tahsis etmekte idi.

Vakıa, asırlarca nehr-i Nil'in kenarı, bir zaman Fırat ve Dicle sahilleri, daha sonra Alas kıtası, ba'de Tiber Nehrinin civarı, merkez-i medeniyet olmuş.

Menfis, Teb, Bâbil, Ninova, Atina, İskenderiye, Roma, Bizans şehirleri ile Asya-yı Sügrâ'da (*Küçük Asya*) şimdi harabeleri bulunan sâir birçok bilâd-ı kadîme (*eski beldeler*) servet ve ma'mûriyetin merâtib-i refiasına irtifâ etmiş (*zenginlik ve bayındırlığın yüksek mertebelerine yükselmiş*) idi. (s.6) Medeniyetler, fikr-i beşeri terakkî ettiriyor, yahut insanların tekâmülât-ı fikriyesi, o medeniyetlerin müessiri oluyordu.

Herhâlde bunlar lâzım ve melzûm kabilindendir. Akvâm-ı kadîme içinde ve şimdi çoğu harabe hâlinde olan o ma'mûr ve müterakkî (*gelişmiş*) beldelerde nice nâsırlar, şâirler, edîbler, hatîbler yetişmiş; nice âsâr-ı güzîde (*seçkin eserler*) vücuda getirilmiş idi. Sanâyi-i nefîse terakkî etmiş, dehâ-yı beşer fenn-i mimârîce, bilhassa Mısır'da, hikmet ve edebiyât ile "sculpture" denilen sanat-ı naht ve nakkarca (*oyma ve yontma sanatı*) Yunan-ı kadîm'de ne büyük, muhayyirül-ukûl (*akılları hayret ettiren*) harikalar ibdâ (*yaratmış*) idi.

Mâhza, ilm ve hüner, âdetâ bir sınıf-ı mümtâze (*seçkin sınıfa*) hâs bir nîmet idi. Hattâ çok yerlerde ahâli resmen tasnîf edilmiş; hükemâ ve üdebâ (*filozoflar ve edibler*) âdetâ okuyup yazarlar ile işçi ve çiftçi sınıfları kaideten ayrılmış, herkes kendi sınıfında kalmaya mecbur tutulmuş idi.

Her kavmin terakkiyât-ı medeniye ve tenvîrât-ı fikriyesi (*fikrî aydınlanmaları*), bervech-i mesrûd (*açıklandığı gibi*) o kavmin, daha doğrusu, ona mahall-i inkişâf olan beldenin içinde mahsur ve mukayyed (*kısıtlı*) kaldığı için, âlem-i medeniyetin diğer taraflarındaki insanlar, bundan hisseyâb olamıyor; envâr-ı fikriye mütekâbilen istinâreyi (*karşılıklı olarak aydınlanmayı*) temin edecek vesâit e vesâil (*vasıtalara ve vesilelere*) bulunamıyor; beynelmilel "irfân cereyânları" teşekkül edemiyor idi.

Medeniyet gibi, marifet de millî ve mahallî idi. Kanûn-ı tabîi-i terakkî ve tekâmül, bizzarure icrâ-yı ahkâm edecekti. Fakat nüfûs-ı beşeriyenin tekessür ve teşebu (*çoğalması ve şubelere ayrılması*), ihtiyâcâtın tenevvüü (*çeşitliliği*) ve maişetin ilcââtı (*zorlamaları*) ile muhâceretler, müsâdemeler (*çatışmalar*), muharebeler teâküb etmiş (*birbirini takip etmiş*); bir kuvve-i anilmerkeziyenin (*merkezkaç kuvvetin*) sevk ve tahrîkiyle, mehd-i zuhûrundan ayrılan ensâl ve ümem-i cedîde (*yeni milletler ve nesiller*) cidâl-i hayat kârzârında (*zahmetli mücadelede*) dünyanın her tarafına dağılarak; âlem-i insâniyetin dâiresi büyümüş; akvâmın temas ve ihtilâtına lâzım ve hâdim olan vesâil, asırdan asra tezâyüd edip (*artıp*); heyet-i beşeriye, yekdiğerinin keşfiyâtından, terakkiyâtından, tenevvürâtından mütekâbilen müstefîd olarak, meşhûdât ve malûmâtın tekessür ve tevessüü ile, tekâmül-i fikr-i beşere sürat ve suhûlet (*kolaylık*) husûle gelmiştir.

Vâkı'a, kurûn-ı ûlâ (*ilk çağ*) medeniyetlerinin şaşâ'-i kemâlâtından ahz-ı rüşeym eden bir medeniyet-i mübeccele, bir feyz-i âlî-i harikanümânın lütf-ı

tesirine mazhar olarak Irak ve Endülüs (s.7) kıt‘alarını, âsâr-ı icâz-kârıyla mağbut-ı aktâr-ı cihân etmekte olduğu devirlerde, yani kurûn-ı medeniyet, Avrupaca, ilim ve hüner noktasından ezmine-i kadîmenin o muhteşem ve parlak tezâhürâtına asla nisbet olunamayacak sûrette donuk ve sönük, hatta muzlim bir şekil aldıktan, âlem-i insâniyet içinde medeniyet yerine dehşet, cehâlet; hakikat yerine hayalât, müddet-i medîde hükümrân olduktan sonra, “Rönesans” denilen intibâh (*uyanış*) ve teceddüd devr-i mesûdu gelebilerek fikr-i beşer yeniden küşâyış bulmuş, cihân-ı irfân , asırlarla devam eden bir hâb-ı gaflet (*gaflet uykusu*) geçirdikten sonra, yeniden uyanıp hayât-ı tâze iktisâb etmiştir.

-3-

Türklere müyesser olarak feth-i Kostantiniye’nin kurûn-ı cedîdeye (*yeni çağlara*) mebde-i târîh ittihâz (*tarihî başlangıç kabul*) olunması, ahvâl-i âlemin bundan sonra tahavvülât-ı azîme (*büyük değişimler*) ve takâllübât-ı mühimmeye (*önemli değişimlere*) mazhar olduğundandır. Vâkı‘a, bu feth-i mübînden hirâsân olan (*korkan*) bazı papazların, zamân-ı sâbıktan (*önceki dönemden*), Bizans’ta kalan kadîmeyi, İtalya’ya aşırıdıkları, melhûzât-ı kaviyeden (*sağlam ihtimâllerden*) olup, nitekim ilk evvel orada vukua gelen teyakkuz-ı efkâr (*fikirlerin uyanışı*) yavaş yavaş memâlik-i sâire-i şimâliyyeye dâhi intişâr ederek, Avrupaca hikmet-i atîka-i Yunaniyenin (*eski hümanist bilgeliliğin*) tetebbu ve mütâlaasına germi (*araştırılıp değerlendirilmesine hız*) verilmiştir. Kurûn-ı ulânın bıraktığı âsâr-ı mühimmenin metinleri, asılları câbecâh (*her tarafta*) aranıp bulunmaya; kurûn-ı cedîde de Avrupa lisânlarına terceme ve erbâb-ı fikr ve kalem tarafından tedkîk ve tahşîye olunmaya (*açıklanmaya*) başlamıştır. Şark’ın maârif-i atıkası, kurûn-ı vustânın hikmet-i seniyesine müstenid (*dayalı*) olan “skolastik” muâmelelerin iptâl-i ahkâmıyla, cihân-ı efkârı, şehrhâ-ı ma‘rifet ve hakîkate tesbîl etmiştir (*gerçek ve ilim yoluna koymuştur*).

Kurûn-ı vustâda derin bir uykuya yatan hikmet-i kadîme uyanmış; edebiyât-ı sahîhaya; fûnûn-ı müsbeteye inhimâk (*pozitif bilimlere yönelme*) artmış ve bu merak, prenslere, krallara, papalara kadar sirâyet etmiş, şatoların silâh depoları yanında kitap koleksiyonları vücuda gelmiş idi. Her tarafta, her memlekette mektepler açılıyor; kütüphâneler, Dârülfünûnlar tesis olunuyor ilim ve hüner hükümdârân-ı cihânın himâyelerine mazhar oluyor idi.

(s.8) Âfâk-ı irfâna doğru ecniha-zen-i pervâz olan (*kanatlanıp uçan*) dehâyı beşer, sanâyi-i nefîseyi bittabî ihmâl edemez idi. Filhakîka, “Rönesans” devrinin tulûunu müteâkip, İtalya’nın sanat-ı tersîm (*resim sanatı*) ve tasviredeki tecelliyâtı, Yunan-ı kadîmin mimârî ile heykeltıraşlıktaki hüneri gibi cidden bâlâter (*üstündü*) idi.

Bu sıralarda, lütufkâr-ı âlem-i insâniyet olan Gutemberg'in icâd eylediği usûl-i tabâatin (*matbaanın*) intişârı ve bunun lâzımı gayr-ı müttefiki mesâbesinde bulunan “kâğıd”ın mevâdd-ı âdiyeden (*sıradan maddelerden*) imâli çâresi bulunarak, mahsûlât-ı fikriye ve kalemiyenin ezmîne-i sâbıkadaki gibi pek pahalı olan derilerle, ipek kırtâsına arz-ı iftihardan halâsı teksîr-i âsâr ve teâtû-i efkâr hususlarını fevkalâde teshîl eylemiş idi.

Seyyahîn-i kâşife yeni yeni kıt'alar buluyor, postalar icâd, bankalar tesîs olunuyor, ticâret-i beriyye ve bahriyye(*kara ve deniz ticareti*) yolları çoğalıyor, seyahat kolaylanıyor, her tarafa gidiliyor, uzaklardaki memleketler, milletler ile temas ediliyor, sahâ-i arzda (*veryüzünde*) yeni bir faaliyet, ef'âl-i beşeriyede başka bir feyz ve bereket görölüyor idi.

Rönesans, medeniyet-i cedîdeye bir esâs-ı rehin-ül-indirâs (*başlangıç noktası*) olmuştur. Medeniyet ve marifet umumileşmiş, inkişâf (*gelişme*), dehâyı beşere vâsî meydanlar açılmış, her tarafâ nûr-ı irfân saçılmış idi. Onaltıncı, onyedinci ve onsekizinci. asırlarda, edebiyât ile sanâyi'de ve ulûm ve ma'ârifte nice bedâyi cilve-nümâyı husûl oldu. Ebedî nâmlar bırakan kâşifler, ressamlar, müellifler, edîbler, hekîmler, âsâr-ı dehâlarıyla, nûr-ı zekâlarıyla, fikr-i beşerin tekâmülüne hâdim (*hizmetkâr*) oldular. Onaltıncı asır, sanâyi-i nefîsede, onyedinci asır edebiyâtta, onsekizinci asır ise fûnûnda hâiz-i kasb-üs-sebk idi (*öncülüğü ele geçirmişti*). Bunca bedâyi' ve kemâlâta mehd-i zuhur olan asırlarda, dehâ-yı fikr-i beşer, hüküm ve kuvvetini gösterecek, hâkim-i her şey olduğunu elbette isbat edecek idi.

Gerçi tefekkîrîn, muta'assıbın-i dînînin ve müstebidînin aralık aralık hedef-i sihâm-ı ağız ve itirâzı oluyor idi. Ama, mutekadât-ı melûfe'ye (*alışılmış inançlara*) mugâyir efkâr-ı hakayık nisâr serdine ictisar (*farklı hakikat fikirlerini söylemeye cesaret*) edenler, artık mezâlîm-i mu'tâde-i vahşiyânedan “ihrâk-ı bin-nâr” (*ateşte yakma*) tehlikesinden mâsûn kalıyor idi. Dünya dönüyor dediğinden dolayı, (s.9) On yedinci asırda hâkim-i şehîr Galile'nin tehdit olunduğu ateş-i udvândan (*düşmanlık ateşinden*), onsekizinci asır hükemâsı vâreste kaldılar.

Bazı mertebe âsûdelik içinde, vukû-ı yâfte olan (*meydana gelen*) tekâmülât-ı fikriyye, tekâmülât-ı ictimâiyye ve siyâsiyyeye sâik olmuş. “Fransa İnkılâb-ı Kebîrî”, tohum-ı tekevvününü (*oluşumunun tohumunu*) ondördüncü Louis asrıyla onsekizinci kurûn-ı milâdiyye zinetsâz olan (*süsleyen*) dehâet-i edeb ve hikmetin tenvîrât-ı fikriyesinden iktibâs eylemiştir.

Âfâk-ı âlemde tâbân olan encümen-i irfânın rûh nevâz ve hayât-ı ezfâziyâları (*ruhu okşayan ve hayatı açtıran ışıkları*) efkâr-ı nâssa hakk-ı hürriyet ve hâkimiyetini telkîn zihn-i idrâk-i beşere mâye-i hikmet ve hakikati telkîh etmiş idi (*hikmet ve hakikatin özünü aşlamış idi*).

-4-

Âlem-i medeniyetin her nokta-i nazardan terakkîyât-ı hârikulâdesi ondokuzuncu asırda vâkî olmuştur. Bu asırda terakkîyât-ı medeniye, tekâmülât-ı fikriye şimdiye kadar görülmeyen, bilinmeyen tecelliyâtı bînihâyeye meydan açmıştır. İnsân hukûk-ı tab'îyesini iktisâb etmiş, sahne-i medeniyette hürr-ül-efkâr, hürr-ül-ef'âl olarak arz-ı endâm eylemiştir.

Esâret kalkmış, heyet-i ictimâîye içinde kademeler teşkil eden sunûf-ı mümtâzenin ilgâsıyla, umûm-ı efrâd-ı beşer müttehid ve mütecânis bir kitle hâlini almış, uhuvvet, müsâvât ilân olunmuştur.

"Aristokratik", yani asâlete müstenid olan teşkilât-ı düveliye, demokratik bir tarza girmiş, yani esas ve kuvvetini ahaliden almaya başlamıştır.

İnsan, artık serbestçe düşünüyor, serbestçe çalışıyor, kendisi için kazanıyor, düşündüğünü söylüyor, istediğini yapıyor, kuvâ-yı akliye ve bedeniyelerini dilediği gibi istimâlde muhayyer ve muhtâr bulunuyor.

Neşv ü nemâ-yı fikr bedenine hâdîm olan esbâb ve vesâit, müheyyâ ve mebzûldür (*hazır ve boldur*).

Üdebâ ve hükemâ, mâneviyât ve ahlâkiyâtı tahlîl ve tavsîfte mütefenninler; kavânîn-i kâinâtı keşf ve tasnifte, ulemâ dahi kavânîn-i ilmiyeyi tedvîn ve telîfte, geceyi gündüze (**s.10**) katmışlar, çalışıyorlar; tabiatın, mâhiyât-ı eşyânın, hafâyâ (*gizliliklerini*) ve esrârını (*sırlarını*) keşf ve istiksâ (*derinlemesine araştırma*) ile uğraşıyorlar; âlem-i vücûdun ledünniyâtından istinbât-ı hüküm ve hakayık-ı tamîk-i bahr-i dekâik ediyorlar. Envâ-i tecârüble türlü usûl ve tatbîkât ile fûnûnun sanâyi'nin esbâb-ı terakkîyâtının, nazariyyâtın ameliyâta iktirânı vesâilini (*teorilerin pratiğe çıkarılması vesilelerini*) bulup çıkarıyorlar.

Hayât-ı maddiyenin, mâ'îşetin güçlüklerini kolaylıkla tahvîl edecek, medeniyetin terakkîsi ile ânbeân artan ihtiyâcâtın tehvînine (*hafifletilmesine*), temînine hâdim olacak yüzbin türlü keşfiyâta, ibdâ'âta (*icatlara*), ihtiraâta muvaffak oluyorlar. Maddî ve manevî saâdet-i beşeriyeyi istihzâr eyleyen vesâit-i bînihâyeyi mevki'-i fiile eyliyorlar. Kuvâ-yı tabîiyyenin keşfinde büyük hatveler atıldı. Buhar ve elektrik kuvvetleri bulunmuş, insanların bu muhayyir-ül-ukul kuvvetlerden vücûh-ı istifâdesi istihzâr olunmuş, su buhârının tahrik eylediği makineler, benî beşeri nice zahmetli meşakkatli işlerden kurtarmıştır. Telgraf, muhâberâtı tesrî' (*hızlandırmış*), vapurlar mesâfâtı taksîr ederek cihân-ı medeniyetin inkişâf ve inbisâtına azametli yollar, kuvvetli vasıtalar hâsıl olmuştur.

İnsanlar, deniz üstünde vapurlarla; yeryüzünde, şimendiferle gidiyor; fabrikalarda buharla işleyen makineler, elin, kolun göreceği işleri görüyor. Artık

vaktin nakit olduğu anlaşılmış, her işte sürat ve suhûlet (*kolaylık*) artmaya başlamıştır.

Bu asırda vesâit-i maddiye ile faaliyet-i beşeriyenin dâiresi fevkalhad büyüdü. Tekâmülât-ı maneviye ile de dâire-i idrâkât fesâhat-i bînihâye iktisâb eyledi.

Eski medeniyetlerin millî ve mahallî olmasına mukabil, şimdi cihân-ı insâniyet birleşmiş, marifetin, sanatın, ilim ve hünerin, vatan-ı mahsûs ve muayyen kalmayıp, füyûz-ı medenîyeye âlemde yaşayan her ferдин ve her kavmin seyyânen nâiliyet-i esbâbı husûl bulmuştur. Maârifte bir sınıf-ı mümtâzın mahsusâtı olmaktan kurtulup, umum milletlerin, bütün insanların malı, metâ'-ı müştereki (*ortak malı*) olmuştur.

Binlerle vapurlar dünyanın ebhâr-ı cesîmesinde (*engin denizlerinde*), aktâr-ı bâ'idesinde (*uzak bölgelerinde*) dolaşmakta, demiryolları örümcek ağı gibi âlem-i medeniyeti sarmakta; her yerin mahsûlât-ı tabîiye ve mamûlât-ı sinâ'iyesi mübâdele ve teâtî (alışveriş) olunmakta; ziraat, sanâyi, (**s.11**) ticaret, akıllara sığmayan vüs'atler (*genişlikler*) iktisâb etmekte, nüfûs-ı âlem süratle çoğalmakta, medeniyet, sür'at-i berkîye (*şimşek hızı*) ile ilerlemektedir.

İnsanların hayât-ı maddiye ve mâneviyesinde ne azîm, ne hayret-efzâ (*hayreti artırıcı*) tehavvülât (*değişimler*) vukû buldu? İhtiyâcât-ı beşeriye, geçen asırlara asla nisbet olunmayacak sûrette rehin-i kemâl izdiyâd oldu (*arttı*).

Kitle-i cesîme-i ma'rifet, mükerreren şuâbatâ (*şubelere*) ayrıldığı, ulûm ve fûnûn tasnîf olunduğu hâlde, kavânîn-i tabî'iyenin, mâhiyât-ı eşyânın ve hakayıkı keşf ve istinbât olundukça, hikmet-i tecrübiyenin tatbikatı ilerledikçe, yeniden muhtâc-ı hâve izâh-ı mesâil zuhûr ederek, nazariyât ve faraziyyât, tedkîkât ile hakayık-ı müsbite şeklinde dâire-i ilme dâhil olup, tasnîf-i ulûm devâm etmekte, fenn-i tabiatın tekâmülâtı ile serî' ve sehîl ve vesâit-i intişâr bulan edebiyât, fenniyât, sinâ'iyâtın bâhis kitaplar, risâleler, mecmûalar, gazeteler çoğalmakta; matbûâtın revâcı, maârif ucuzlatıp ilim ve hünerde câ-be-câ hazîneler vücûda gelmektedir.

Ulûm ve fûnûn mebzûl ve râyegân (*bol ve bedava*) olmasıyla okumak, yazmak, bilmek ve öğrenmek umumî ve meccândır.

Kadr-gîrân ilim ve hüner, her tarafta makbûl ve mu'teber olduğundan, medenî âlemin en ufak kurâsına (*köyüne*) varınca mektepler açıldı. Tahsîl-i ibtidâî (*ilköğretim*) umum için mecbûrî tutuldu.

Menba'mı bî-pâyân olan fikr-i beşerden ahzeden ilim ve hüner hazîneleri, seneden seneye çoğalmakta, dolmakta, taşmakta, mecârî-i mahsûsa (*çeşitli kanallar*) ve mütenevvi'iyesi ile cihânın her tarafına dağılmakta olup, nev-sâbe-

i dâniş (*bilgiye susamış genç zihinler*) teşnegânını (*susuzluğunu*) sirâb-ı safâ etmekte (*zevkle suya doymakta*), her tâlib-i tahsîl maksûduna suhuletle ermekte

Erbâb-ı aklâm (*kalem erbabları*) tedvîn-i âsârına (*eser yazmayı*) devâm ve ihtimâm etmekte, cihân-ı ırfân, kenârı her an uzaklaşan amîk (*derin*) ve bî-pâyân bir umman hâlini almakta, edebî, fennî, hikemî, sınıâî müellifât-ı güzîde (*seçkin yazarlar*) ve mahsûlât-ı müfîde (*faydalı ürünler*) yekûnuna her gün yeni bir yığının ilâve olunmakta; ilmin hudûdu genişledikçe, fikr-i beşer tevessü eylemekte yahut aksi kaziye (*tersine durum*) vukû' bulmakta; fakat bilmek, öğrenmek hevesi ve arzûsu da bu nisbette artarak, zevk-i âşinâyân-ı maârif, gayr-i kâbil-i teskîn daimî bir merak ve tabî'at-ı sâniye hükmünü iktisâb etmektedir.

(s.12) Bu asırda okumak, yazmak da yemek, içmek, uyumak gibi hevâic-i zarûriye (*zorunlu ihtiyaçlar*) sırasına geçmiştir.

Eski zamanlarda erbâb-ı ilm ü kalem, müşârünbilbenân (*meşhûr*) olacak sûrette nevâdirden iken, şimdi millet-i fâzılada (*faziletli milletlerde*) ulemâ ve üdebâ takımları kalabalığı birer kâfile-i mübeccele (*saygıdeğer topluluk*) teşkîl ederek, şâhrâh-ı terakkiyâtta pîşvâlık (*öncülük*) ve rehnumâlık (*kılavuzluk*) vezâifini (*vazifelerini*) ifâ etmektedirler.

Avâm-ı nâs denilen köylülere ve işçilere kadar herkes okumakta, herkes öğrenmekte olup, akıl ve nutuk gibi sıfât-ı insâniyemizi cilâlandırıran, hissiyât ve efkârımızı terbiye ve tenmîye eden âfitâb-ı marifet (*bilgi güneşi*), ezvâ-ı nâfîzesini (*etkili aydınlığını*) seneden seneye daha vâsî bir mikyasta (*ölçekte*) neşr (yayma) ve tamîm etmekte, insanlar arasında okumak yazmak bilenlerin adedi her gün artmaktadır. Tanzim-i maârif hususunda en ileri giden memleketler; Almanya, İsviçre, Danimarka, İsveç ve İngiltere kıt'aları olup, son senelerde bu milletler içinde okuyup yazmak bilmeyen hemen hemen kalmamıştır.

-5-

Hazâin-i ulûm: kitaplar, mektepler, kütüphanelerdir. Erbâb-ı kalem, kitapları telîf milletler ve devletler, heyetler; mektepleri, kütüphâneleri tesis etmektedirler. Akvâm-ı mütemeddine (*medenî milletlerin*) ma'mûriyet ve ihtisâmında şimdi en ileri gitmiş olan bilâd-ı güzîdesinden bed' ile (*başlayarak*) en ufak kurâsına kadar gidiniz, bu üç şeyi cümlesinde mevcut bulacaksınız. Almanya'da husûsî kütüphânesi olmayan bir köylü hânesi, mükemmel mektebi bulunmayan bir köy yoktur.

Bir kere merak ettim, Paris'ten otuz kadar kitapçının fihristlerini istedim. Bir de ne bakayım; her birinden cilt cilt katalogları geldi. Meselâ, hukûka ait kitapları tab' eden mümessilin esâmi-i kütübüne (*kitap isimlerine*) baktım;

ûdebânın, müellifâtın kesretine (*çokluğuna*), tenavvüüne (*çeşitliliğine*), azâmetine hayran oldum. Tabâbete, fûnûna, târihe, edebiyâta müteallik fihristleri gözden geçirdim; aynı serveti, aynı azamet ve ihtişamı gördüm. Bir taraftan muhtelif cesâmette (*büyüklikte*), muhtelif fiyatta lûgat kitapları, kâmûslar (*sözlükler*), muhît-ül maârifler; diğer taraftâ Hint ve Çin asâr-ı kadîme-i edebiyesinden bed ile bugüne kadar asrın, her milletin muhalledât-ı asâr-ı kalemiyesi (*kalıcı eserleri*), şuarânın, üdebânın, hükemânın, hutâbânın (*hatiplerin*) (**s.13**), ulemânın mahsulât-ı fikriyesi sırasıyla tab‘ olunmuş (*basılmış*). Metinler, şerhler, tahşiyeler (*tenkitle*), tercümeler her biri muhtelif şekillerde, muhtelif hacimlerde, mükerreren (*defalarca*) basılmış!..

Bir ummân-ı irfân ki ka’rına (*dibine*), erişmek kabil değil; ömr-i beşer kâfi değil.

Şâirin,

“Bir yerde ki arama bu mikdâr ola mühlet”

“Erbâbı nice kesb-i kemâl ve hüner eyler.”

sözü, meğer bir hakîkatı mu’lin (*ilan eder*) imiş.

Kütüphanelere gelince: Bilâd-ı müntemeddine derecât-ı muhtelifeye munkasım olan bilcümle mekâtib ile müessesât-ı resmiyenin ve yüzlerce, binlerce cemiyât-ı mütenevvânın (*çeşitli cemiyetlerin*) kulüpleriyle gazino, otel gibi içtimagâh-ı umûmî olan emâkinin (*yerlerin*) ve hattâ tiyatroların bile husûsî mükemmel kütübhâneleri olduğu gibi, ayrıca umûmî ve meşhûr-ı âlem kütübhâneler de vardır.

Ezmine-i kadîmede “İskenderiye” ve “Bergama” kütübhâneleri şöhet-gir idi. Zamânımızda ise Paris’teki meşhûr “Kütübhâne-i Millî” ile Londra’daki “British Museum”, Berlin’deki “Kütübhâne-i Krâlî”, Viyana’daki “Kütübhâne-i İmperâtôrî”, Roma’daki “Vatikan Kütübhânesi” bilhassa şâyân-ı tezkâr (*anılmaya değer*) olup yüzbinlerce matbû ve gayr-ı matbû müellifât ve âsâr-ı kadîme ve cedîde-i mutebere hâiz-i nisâb ziynet ve ihtişamdır.

Bizde Selâtinîn-i Sâlif’in hazerâtının binâ-gerdelerî olan cevâmi-i şerîfe ile diğer ashâb-ı hayrât ve hasenât tarafından vücûda getirilen müessesât-ı dîniye ve hayriye’nin müştemilâtı mîyânında (*arasında*) kütübhâneler tesis olunmuştur. Fakat Avrupa kütübhânelerinde kitâbların tertîb ve taşnîf ve muhafazasındaki usûlü ve tertibât-ı dahiliyesindeki âhenk ve intizâmı, bizimkilerde aramak ve bulmak mümkün değildir. Bir de Avrupa’daki kütübhâneler, müellifât-ı cedîde ile her bâr hayât ve tarâvet kesbettiği hâlde, bizimkilerin muhteviyâtı, bânileri olan ashâb-ı hayrın teberruâtından (*bağışlarından*) ibâret kalmıştır.

(s.14) Mevzû tekâmülât-ı fikriyeyi başka bir noktadan tedkik etmek olduğu cihetle; kütüphanelerden bundan ziyade bahsetmeye, bu makalenin kadrosunda yer bulamadığım gibi, mektepler hakkında da bizce sık sık mevzûbahs olan noktadan teşrihâtta (*açıklamalarda*) bulunmak istemem. Evet, bizde bir maarif meselesi vardır. Gazetelerimizde, muttasıl (*sürekli olarak*) mekteplerimizin muallimlerin adem-i kifâyeti (*yetersizliği*), tedrîsât programlarının nevâkısı (*noksanlıkları*) bahislerinde birçok şeyler söylenir, yazılır, mübâhase, münâkaşa olunur. Vakıa, hayât-ı fikriye'nin ilk kademesi mekteplerde başlar. Mekteplerimiz ne kadar çoğalsa, ne kadar ileri gitse, o derece fâideli ve mucib-i memnûniyettir. Fakat benim maksûdum, mektepten ziyâde kitaptır, hattâ mektep kitâbı da değil.

Tahsîl-i ibtidâî (*ilköğretim*) tamîm olunsun (*yaygınlaştırılsın*), mektepler çoğalsın; pekâlâ ama benim dilhâhım (*içten dileğim*) olan füyûz-ı milliyenin (*millî feyizlerin*) husûlüne bu kadarı kâfi değildir. Mektep tahsîli nedir? Bir mebbe, hattâ mekâtib-i âliye (*yüksek okullar*) ve Dârülfünûn tahsîli bile böyledir.

Muallim-i muhteremimiz Hekîmbaşî Sâlih Efendi merhûm, bize nebâtât tâlîm ederken: “Biz, bu mektebdeki tedrîsâtımız ile size hazâin-i ilm ve edebin yalnız miftâhlarını (*anahtarlarını*) vermiş oluyoruz. Siz bu miftâhlar ile o hazîneleri mektebden sonra açacaksınız.” demişti. Şu cidden büyük zâtın büyük sözünü, şetâretle alkışlamamak kabil mi? Koca üstad bize “uttubu'lilme minel-mehdi ilel-ahdi” (*beşikten mezara kadar ilim öğreniniz*) emr-i şerîfinin hükm-i münîfiyle memûr olduğumuzu anlatmak istiyor, bir mekteb-i âlînin talebesinde bulunmaklığımız hasebiyle bizi, bu hitâb sevabına lâayık görüyordu. Bir milletin terakkîyât-ı fikriyesine rehberlik etmek, şüphe yok, dânişverânının mevdu hamîyetidir.

Bir memlekette erbâb-ı ulûm ne kadar çoğalırsa, tekâmülât-ı fikriye ve tekâmülât-ı ictimâiye de o nisbette mazhar-ı hüsn-i usûl olur.

Bugün memâlik-i mütemeddinede yüzlerce gazeteler çıkar. Yüzbinlerce nüshasını yine yüzbinlerce halk merak ile, tehalükle (*istekle*) okur, ahvâl-i âlemi vekâyi-i kevnîye (*ortaya çıkan olayları*) bilir, öğrenir, kitaplar basılır, elli bin nüshası satılır, okur, herkes okur. Zengin de okur, fakir de okur; küçük de okur, büyük de okur. Yevmî (*günlük*) siyâsî gazetelerden maada, binlerle mevkûtât (*Periodiques*) (s.15) tab' ve neşr olunuyor. Haftalık, iki haftalık, aylık resâil ve mecâmi' (*dergiler ve mecmualar*) daima çoğalmakta. Sâlnâmeler çıkmaktadır, resimlileri var, resimsizleri var. Vakıa, matbaanın ersâm (*resimleme*) ve tasvir ile tezyîni son zamanlarda pek ileri gitmiş olup, fotoğrafı ile sanâyî'i mütenevvia ve cedîde-i tabiiyenin terakkîyatı sayesinde, birkaç renkli resimlerin mükemmelen tab'ına imkân hâsıl olmuştur.

Artık her meslek, her sanat erbâbının iştigâlât-ı mahsûsasına göre gazetesi, mecmuası var. Çiftçiler, işçiler, aşçılar, balıkçılar gibi mesâî-i cismaniyeye (*bedenî çalışmalara*) vakf-ı vücud etmiş olan amele takımı, arabacılar, hizmetkârlar, kapıcılar bile okur. Tamîm kelimesiyle tercüme edebileceğimiz “Vulgarisation” usûlüyle (*halk için sadeleştirme yöntemiyle*), avâm için sade lisânla kitaplar, gazeteler basılır. Gayet uygun fiyatlarla satılır. Zaten bil’umûm matbûât ucuzladıkça teammüm etmekte (*yaygınlaşmakta*), teammüm ettikçe ucuzlamaktadır.

Kırk, elli kuruşla sene nihayetinde koskocaman bir cilt teşkil edebilecek mecmualara, mevkûtelere (*sürelî yayınlara*) abone olunduğu gibi, seneliği dört Franka, hatta bir Franka kadar olan mecmualar da vardır. Matbûâtın posta ücreti, her yerde mektuplara nisbeten çok ucuzdur. Şimendifer, vapur kumpanyaları, posta harçlarını meccânen (*ücretsiz*) taşırlar. Âlem-i medeniyete dâhil olan milel ve akvâm (*milletler ve kavimler*) aralarında her gün sandık sandık matbûât teâtî olunur. Neşr olunan gazeteler, risâleler, kitaplar sürat-i serîfe ile medenî âlemin aktârına (*bölgelerine*) yayılır, bilâinkıta (*kesintisiz*) okunur.

Vücûdun gıdâsı yemek, hissin gıdâsı muhabbet, fikrin gıdâsı bilmektir.

Fünûn-ı riâyîziye, tıbbiye ve hikemiyenin tatbîkât-ı rûzmerresi ile sanâyi’-i terakkiyât, her gün nazar-rübâ ve hayretezâ bedialar husûle getirmekte, fabrikalar mahsûlâtının tekessürü, tenevvüü, tekemmülü, bâzâr-ı âlemdeki revâcını artırmakta, yirmi otuz katlı muhteşem ve muazzam binalar; letâfet, metânet, zînet ve ihtîşâm nokta-i nazarında sanat ve fenn-i mîmârînin birer bedâyi-i nümûnu (*harika örneği*) olarak artık arz-ı cebbah-ı zerâfet etmektedirler. Bu asırda, fikr-i bârin beşer ve kuvve-i galibe-i sanat ve hüner daha neler ibdâ (*icât*) etmiştir. Sanâyi-i nefîse, ezcümle (*özellikle*), gıdâ-yı rûh ve dâfi-i gam u endûh olan (**s.16**) fenn-i mûsikî teâlîyât-ı bînihâyeye mazhar olup, bestekârân-ı cihânın mahsûlât-ı nefîse-i sanat ve dehası olan berceste besteler, edebiyât-ı sahneye revnak-ı diğer, rûhânî bir tâb' ve fer ilâve eden operalar, birer timsâl-i kemâl (*mükemmellik örneği*) hâlinde şâyân-ı zıkr ve makâldır.

Maârifte olduğu gibi mûsikîde de Almanlar milel-i sâire teveffuk (*üstünlük*) etmişlerdir. Paris’teki Büyük Opera Tiyatrosu, Fransa’nın mûsikî akademisi olup, perî-i dilâşûb, hüner ve kemâl, sahne-i hayâl-i beşerde bedâyi-i efsân sihr-i helâldir. “Konservatuar” gibi daha nice mûsikî ders-hâneleri vardır. Dehâ-yı beşerin şekl-i diğerdeki tecelliyâtına mecma olan “mûze”lerde, genç ressamlar küll-i yevm taklîd ve istinsâh-ı âsâr-ı esâtizeye devâm ve sanatlardaki kesb-i kemâle ihtimâm ederler. Artık milel-i fâzılada bâhusus büyük şehir sükkâmı arasında malûmâtsiz, hünersiz kimse kalmayıp, ricâl gibi nisvân da kemâlâtan behredâr (*nasipli*) ve hisseyâbdır.

Bir kere, yirmi, yirmibeş yaşlarında Avusturyalı bir matmazel ile mülâkî oldum. Bu genç kız, altı lisan ile görüşüyor; târihten, edebiyattan, felsefiyattan bahseyliyor idi. Bizzat dağlardan toplamış olduğu haşerâtın koleksiyonunu irâe eylediği zaman, hayât-ı hayvanât üzerine mükemmel mâlûmât veriyor; piyanonun önüne oturunca, dünyanın en meşhur bestekârlarının âsâr-ı marûfe-i âhenkdârını (*bilinen, ahenkli eserlerini*) mahâret-i tâmmе ile çalıyor idi. Salonunu, kendi eliyle yapmış olduğu yağlı boya tablolarıyla tezyîn etmiş (*süslemiş*) idi. Bunlar, üstadâne denilecek kadar latîf idi! Bu kemâlât, sa'y ile, sebât ile, hüsn-i talîm ve terbiye ile elde edilir. Öğrenmek için talep etmek, azm ü cezm etmek lâzımdır. Çalışa çalışa ilim tahsil olunur, lisanlar öğrenilir, hüner ve terbiye kesb olunur.

Peygamber-i zîşânımız “El-hikmetü dâllet-ül-mü'min inmâ vecezhâ ahdhâ” (*Hikmet, müminin yitiğidir, onu nerede bulursa alır.*) buyurmuşlardır.

Biz bu emr-i celîleye ittibâ ediyor muyuz? Hükм-i âlemden neler aldık, neler iktibâs ettik? Şarklı olduğumuz hâlde maârif-i şarkiyeye kaçımız ne derece vâkıfız?

Yine bir kere, Avrupa ulemâsından bir zât ile, bir müsteşrik ile mülâkî olmuş idim. Esnâ-yı musâhabede (*sohbet sırasında*) bitabî' Şark edebiyâtından bahisler açıldı. Firûzâbâd'dan, Fahreddîn Râzî'den, Taftâzânî'den, Harîrî'den tâ bizim Nedîm ve Nef'î'mize (**s.17**) kadar öyle bahislere girdi, öyle derin mütâlâât ve malûmât verdi ki doğrusu ömrünün hiçbir günü mütâlâasız geçmemiş bir Şarklı olduğum hâlde, karşısında lâl ü ebkem (*dilsiz ve konuşamaz*) kaldım ve bahr-i hayrete daldım.

Evet, Şark'ta da Garp'ta da hazâin-i ilm ve hüner var. Fakat kaçımız tettebbûâta koyulduk? Edebiyâtımıza, fenniyâtımıza hizmetler ettik? Terakkiyât-ı âlemden neler anladık? Ulûm-ı atîka-i Şarkiyeden, maârif-i cedîde-i Garbîyeden derece-i istifâdemiz nedir? Edebiyât-ı âlemden ne mertebe haberdârız? Aristo'dan, Eflatun'dan, Sokrat'tan, Sofokles'ten hangi eserleri terceme eyledik? “Homeros”un “İlyada”sını, Herodot'un Tarihi'ni kaçımız bildik? Umûm elsinе-i medeniyeye nakl ve terceme olunan âsâr-ı muhallededen hangilerini gördük? Erbâb-ı fûnûndan, ahlâkiyûndan, hükemâdan, üdebâdan, şuarâdan, âsâr-ı muhallede (*ölümsüz eser*) bırakan zümre-i mütefekkirînden hangilerinin hangi âsârını okuduk? Hazâin-i ırfâna zinet veren “klasikler”den ne tercümeler yaptık? Hangi kamûsları, lisânımıza nakl yahut hangilerini kendimiz yeniden tedvîn ettik? Dehâlarıyla bu asra şan ve şeref veren Fransız, İngiliz, Alman üdebâsının, hükemâsının her biri, bir âbide-i kemâl olan âsâr-ı cîde ve cedîdesinden neler almakta, efkâr-ı milliyemizi hangi ziyâlarla tenvîr etmekteyiz? Bütün bu suâllere “Bilmem!” diye cevap vermekte muzdaribim.

-6-

Âlem-i medeniyete şöyle bir nazar-ı tedkîk atfedecek olursak, “cidâl-i hayat”ın şiddetini görür, anlarız. Bugün, dünya birleşmiş; milletler birbirine karışmış; âlem-i medeniyet sürat-i berkıye (*şimşek hızı*) ile ilerliyor. Faâliyet-i hayât-ı ictimâiye, her an kesb-i şiddet ediyor. “Muhîte mutâbakat” “hakk-ı hayât en kâbiliyetli olanındır.” düstûrları birer kanûn-ı tabîîdir; ama ne müthiş, ne bîaman bir kanun! Cidâl-i hayat, meydan-ı muhârebeden daha mühim, daha ateşin, daha mühlikdir (*tehlikelidir*). Bunda kaybeden yaşayamaz; en becerikli olan kazanacak; muhîtin icâbâtına efkâr ve ef’âl sahibi, iktisâb-ı zafer ve galebe edecektir. Şimdi şâhrâh-ı terakkî ve tekâvvîde (*kuvvetlenme ve ilerleme*) yolunda milletler koşuyorlar, koşuyorlar, koşuyorlar...

Ya biz, duracak mıyız? Bu koşuda seyirci gibi bakacak mıyız? Muhîtimiz bize (**s.18**) pek çok bilmeyi, pek çok çalışmayı emrediyor. Bilmek, öğrenmek ve çalışmakla olur. Çalışmanın intizâmı da mütâlâa ile olur. Tekâmülât-ı fikriye, efkârımızı terbiye ile elde edilir. Tekâmülâtımızı, evvel, hazâin-i ilim ve hünerle temin edeceğiz. Bu hazîneler, hazırlanmış; pişgâh-ı emân ve izânımıza konulmuştur. Okumalıyız, daima çok, pek çok okumalıyız. Okumayanlarımızı da okutmalıyız. Küçüklerimiz, büyüklerimiz, kadınlarımız, erkeklerimiz hep okumalı, çalışmalı, çalışmaya alışmalıdırlar. Dünyada neler oluyor, milletler neler yapıyorlar., behemahal bilmeliyiz, görmeliyiz, öğrenmeliyiz, anlamalıyız, cereyân-ı ahvâl-i âleme vâkıf olmalıyız.

“En hâlis dost kitap, en devamlı lezzet mütâlâadır.” demişler. Bu dostun kıymetini, hepimiz bilmeli, o lezzetin tadını, cümlemiz duymalıyız. Okuyanlar çoğaldıkça yazarlar da çoğalır; metâ’-ı marifet revâc ile kıymet alır. Gazeteler, risâleler, mecmualar, kitaplar çoğalır ve ucuzlar; ucuzladıkça da okuyanlar, okuyabilenler çoğalır. Garptaki ümem-i fazıla, çalıştılar, uğraştılar; marifeti, medeniyeti bu derece-i kemâle getirdiler. Şimdi bizim için ziyâfet-i ilim ve hüner müheyyâ (*hazır*) ve müstahzardır (*sunulmuştur*). Havân-ı irfâna iştihâ (*bilgi sofrasına, iştah*) ile oturalım; hazmedebileceğimiz gıdaları seçelim, melhûzâtımızı temsil edelim, dimâğımızı besleyelim, düşüncelerimizi istikmâl edelim. Hayatın bir cidalden, bir cidâl-i düşvârdan ibaret olduğunu, halka-i medeniyete dâhil olan her millet gibi, bizim de mevcudiyetimiz, içeriden dışarıdan şiddetli, kuvvetli rekabetlere maruz bulunduğunu, hakkıyla derk ve tefekkür edelim. Bu cidâle, sağlam bir vücut, sağlam bir fikir ile atılalım.

Bir kere tekâmül-i fikrinin yolunu turalım, âbyârî-i ilm ü dânişle reyyân olalım (*ilim ve bilgi suyu ile kanalım*).

Tekâmül-i ictimâî ve siyâsîmiz, selâmet-i milliyemiz ve saâdet-i müstakbelemiz, şâibe-i ibhâmdan (*gizlilik lekesinden*) kendi kendine kurtulur.

Sakız – 21 Kânûn-ı evvel 1325 (3 Ocak 1910)

Sakız Mutasarrıfı
Ahmed Mâcid Bey

DEVLET-İ OSMÂNİYE’NİN SON BİR ASIRLIK TÂRİH-İ TECEDDÜD VE İNKILÂBİ

1203–1324 (1789-1909)

(Onikinci nüshadan mâbad)

(s.19) İşbu muhâdenâme (*antlaşma*) ile Fransız sefâin-i ticariyesinin (*ticaret gemilerinin*) Karadeniz’de serbesti-i seyr ü seferine müsâade olunmuş idi. Halbuki devletin o zamanki politikası icâbınca, İngilizleri dahi elde etmek lâzım geldiğinden, İngiliz sefâin-i ticariyesine de bu hak resmen bahşedildi.

Bu senenin bakıye-i eyyâmı (*geri kalan günleri*), Karadağlıların, Rumeli’de; Vehhâbilerin, Irak’ta; Akka Vâlisi olup vâdi-i isyâna sapan Cezzâr Paşa’nın Suriye’de ikâ ettikleri şûriş (*karışıklık*) ve fesâdın teskîni ile iştigâl edilmiş ve kısmen muvaffak olunmuştur.

Yine işbu, 1217 (1803) senesi evâhirinde (*sonlarında*), Fransızların hurûcundan sonra muvakkaten Mısır’ı taht-ı işgâle alan İngilizler, Devlet-i Osmânîye’nin vuku bulan mürâcaat-ı adîdesi üzerine Mısır’ı tahliye eylemişlerdir.

1218 (1804) senesi vekayii

Irak’tan sonra, hıttâ-i Hicâziye’ye (*Hicaz bölgesine*) musallat olan Vehhâbîlerin Kâbe-i Muazzama’yı muhâsaraya cüret ve dâhil-i Kâbe’de hetk-i hürmet eylemelerine (*saygısızlıklarına*) mebnî, üzerlerine kerrâren (*defalarca*) asker sevk olunmuş ise de bir netîce-i müfide (*faydalı sonuç*) hâsıl olamamıştı.

Halbuki o sırada Mısır’daki askerın ulûfelerini (*maaşlarını*) alamadıklarından dolayı (s.20) isyan eylemeleri, devleti bir kat daha gaileye düşürdü ve ıslahat-ı mülkiye ve askeriye hakkındaki tasminât (*kararlar*) ve tasavvurâtın mevki-i icraya vaz’ına mâni oldu.

İşte bu sırada, yani Mısır’da askerın ihtilâlinden ve Vali Hüsrev Paşa’yı oradan tard (*uzaklaştırıp*) ve halefi Tahir Paşa’yı katleylemelerinden istifade eden Kavalalı Serçeşme Mehmed Ali Ağa (meşhur Mehmed Ali Paşa), o havâlideki Rumeli askerının müzâheretine ve hüsn-i tedbir ve icraâtı sayesinde halkın kendisine olan emniyetine istinâden (*dayanarak*) askerın başına geçip ihtilâli teskin ve yeniçerileri tenkil eylemeye başladı. Ve tabiatıyla Mısır muhâfazalığı uhdesinde takarrur eyledi.

1219 (1805) senesi

219 (1805) senesi, devletin en gâileli bir devresidir. Mısır'da Kölemenler ile Mehmed Ali'nin Rumeli askeri arasındaki münâzaât ve müsâdemât (*çekişmeler ve çatışmalar*), Hicaz'da, Irak'ta ve Vehhâbîler tarafından vukua getirilen ihtilâlât (*ihtilâller*), devleti sarstığı gibi, Karadağ'da, Mora'da, Tuna eyaletinde dahi birçok münâsebetsiz ahvâl tahaddüs eylediğinden, İstanbulca, bunların def'i çaresini düşünmekten bir ân vakit bulunup da ıslahata haşr-ı himmet edilememiştir.

Ancak bu senenin evâhîrine (*sonlarına*) doğru Sultan Selim'in emriyle Tersâne-i Âmire'de bazı ıslahât icra edildiği gibi, Osmanlı Donanması da Avrupa devletleri donanması tarzında tensik olunmuş (*düzenlenmiş*) ve fakat bu hâl, İstanbul'da büyük bir hoşnutsuzluğu istilzâm eylemiştir ki, bu tarihten iki sene sonra vukua gelen Yeniçeri İhtilâl-i Kebiri ve tabir-i cedîdle irticâ-i evvel hep bu adem-i hoşnudînin mertebe-i kemâle varmasından inbiâs eylemiştir.

1230 (1806) senesi

Birkaç seneden beri Sırbistan'da “Kara Yorgi”nin Sırp Gospodarlığı unvânını alarak envâ-i şekâvete ictisâr (*çeşitli eşkıyalığa cesaret*) ve Devlet-i Osmâniye, Sırbîye'nin istiklâlini tasdik etmedikçe, terk-i silâh eylemeyeceği daiyesinde (*davasında*) ısrar eylemiş (*s.21*) iken, devletin hâl-i zaaf ve teşettütü (*zaaf hâli ve dağılımlılığı*) hasebiyle, bunların üzerine kuvve-i kâfiye-i tedbiye (*bastırarak yeterli kuvvet*) sevk olunamamış ve zaten Rusya'nın eser-i teşviki olan bu isyan ve ondan sonra Karadağ âhâli-i şâdıkasına ve gitgide Bahr-ı Sefid cezâir ve sevâhili sekene-i Nasrâniyesine (*Akdeniz adalar ve kıyıları Hristiyan halkına*) dahi sirâyet eylemiş idi.

Bu gibi hudud ve inhâdâ zühur eden nâire-i fitne ve fesâdın bastırılması, muntazam bir ordunun vücuduna arz-ı ihtiyaç etmekte ve bu lüzum, taraf-ı Pâdişâhîden dahi minelkadîm (*çok eskiden beri*) takdir edilmekte olduğu hâlde, bu bâbdaki teşebbüsât-ı ciddiye her bâr taassub perdesi altında gizlenen bazı bedhâhânın eser-i mefsedeti olarak akîm (*sonuçsuz*) kalmakta idi. Veliahd-ı Saltanat Şehzâde Mustafa'nın dahi hilâfîrânı teşvik hususunda pek çok dahl ve tesiri görülüyordu.

Hele o sıralarda Devlet-i Osmâniye ile “güya” müttetik geçinen Rusya Hükûmetinin envâ-i desâisi (*çeşitli entrikaları*) ile Karadeniz'in sevâhil-i şarkîyesine ve Tiflis Hanlığına müdâhalât-ı mütehakkimâne (*zorbalıkla müdahalede*) bulunması, erkân-ı hamiyetmendân-ı devleti (*devletin vatansever erkânını*) cidden dilhûn eylemekte (*kederlendirmekte*) idi.

Filhâkîka, Rusya'nın hudud üzerinde bazen ve bazen ehemmiyetsiz tecâvüz maddelerinden dolayı, Bâb-ı Âli'yi bitmez tükenmez bir istizâhâtla tazyîk eylemekte ve suâllerine cevap alamayınca tahakkümâtını teşdîd etmekte (*şiddetlendirmekte*) idi.

Bu suâllere verilecek cevaplar, memurîn-i siyâsiyenin dehâ ve kiyâsetinden (*dehası ve zekâsından*) değil, toplumların ağızından çıkması lazım gelir iken, bâlâda bahs ve arz edilen ahvâl ve esbâb tesirâtıyla buna imkân görülemiyordu.

Devletin böyle azim dağdağalar, gâileler içinde yuvarlandığı şöyle bir hengâmda, yeniçeriler, maşkâm-ı saltanata kadar tesir-i nüfuz ederek ve “Filan, Nizâm-ı Cedid taraftardır. İstemezük!” diyerek, ecille-i memûrînin (*üst düzey memurların*) de azli vesâlini istihzâr etmekte idiler.

Sultân Selim-i Sâlis, fikren pek teceddüd-perver (*yenilik taraftarı*) ve hayırhâh bir Padişah olmakla beraber, za'f-ı kalbe dahi mâlik olduğundan, bu kabil, edepsizlere tertib-i cezâ ile ıslâhât hakkındaki menviyâtını (*amaçlarını*) ilerletmek icâb eder iken, bilakis zorbaların kendi arzusuna mugâyir olarak vâki olan her taleplerini isâf (*kabul*) ede ede, onları bir kat daha şımartmıştır.

(s.22) Bu evânda ise Mısır'da Mehmed Ali, hükûmeti, cebren Vali Hurşid Paşa'dan zabt eylediği cihetle, onun bilmeceburiye cihetle Mısır valiliği tasdîk ve kabul olundu.

Bu havâdis etrafa yayılınca devletin acz ve zaafından haberdar olan vâlilerde de emâret ve istidâd-ı istiklâl fikirleri uyandı. Ez cümle, Trabzon Valisi Tayyar Mahmud Paşa daiye-i istiklâlde (*bağımsızlık iddiasında*) bulundu ise de Sadr-ı sâbık (*önceki sadrazam*) Ziya Yusuf Paşa kumandasıyla, o taraflara gönderilen bir kuvve-i tenkîliye sayesinde, bu gâilenin önü alındı.

Devlet-i Aliyye-i Osmâniye, kendi ihtilâlât ve iğtişâsât-ı dâhiliyesiyle (*iç karışıklıklarıyla*) meşgul olması kâfi gelmiyor imiş gibi, mevki-i coğrafîsinin ehemmiyet-i fevkalâdesi, tazyîkât-ı düveliyeye maruz idi. Meselâ, Napolyon bir taraftan “Rusyalılara karşı” Devlet-i Osmâniye'yi dâire-i ittifakına almak için teşebbüsât-ı lâzimedede bulunduğu misüllü, diğer taraftan da İngilizler ve Ruslar, Hükûmeti, Fransızlardan tebîd (*uzaklaştırmak*) ile kendi ittifaklarına almak istiyorlardı. Halbuki, Fransızlarla Rusların ahde vefâ eder takımından olmadıkları, ve kâfi-i adîde ile nazar-ı devlette sâbit olduğundan, onların ittifakına girmeyi kendi politikasına muvâfık (*uygun*) görememekle beraber, İngiltere'nin ittifakını kaybetmemek için mahzâ “İngilizlerin hatırına binâen” Ruslara münâşât (*yoldaşlık*) etmeye mecbur oluyordu.

Şu kadar ki bu bâbda tecdîden akd-i icâb eden ittifaqnâmeye, Ruslar, memâlik-i Osmâniyede sâkin Hristiyan tebânın kendi himâyelerinde bulunması gibi garip şerâit derc ettirmek (*şartlar koydurmak*) istediklerinden, uyuşulamıyordu.

İşte 220 (1806) senesi veķâyîinden olarak, nihayet uzun uzadıya mükâlemeler (*konuşmalar*), müzâkereler neticesinde biri hafî (*gizli*) diğeri tedâfûi ve celî (*açık ve savunma*) iki kıt'a ittifaqnâme tanzim ve teâtî edilerek, gûya şu ahvâle bir nihayet verilmiş oldu. Mezkûr ittifaqnâmelerin “ehemmiyet-i mündericâtı itibariyle” sûretleri, bervech-i âti derc olunmuştur.

İttifaqnâme-i Tedâfûi

(s.23) **Birinci Madde-** Padişâh-ı âl-i Osman hazretleri ve cemî-i Rusyalıların İmparatoru ve Padişahı ve devletleri ve reâyaları arasında gerek berrde ve gerek bahrde bilhayr velmeymene müesses olan sulh ve müsâlemet ve hüsn-i vifâk ve muhâdenete mebni tarafeynin hüsn-i hâl ve emniyeti için beynlerinde iştirâk ve muvâfakat-ı maslahat ve masâfât ve meveddet râbıtaları aleddevam, işbu tedâfûi ittifaq hasebiyle, şol mertebe kavi ve müstahkem ola ki bundan böyle bir tarafın dostu, taraf-ı âharın ve kezâlik bir cânibin düşmanı, cenâb-ı âharın düşmanı ola. Binâberin Padişâh-ı âl-i Osman ve Rusya İmparatoru vaad ve taahhüd eder ki âsâyış ve emniyet-i cânibeyne dâir olan cemî-i mevadda hâlisâne muhabere ve müzakere edip, kendi mülklerinden bir gûna taarruzu def' ve âsâyış-ı âmmenin istihsâli için biliştirâk ve bilmüzakere iktizâ eden esbâba iştirâk edeler.

İkinci Madde- Devleteyn-i fahimeteyn-i muâhedeteynden birine yahud ikisine muzır âhar bir devlet tarafından herhangi olur ise olsun bir gûna sû-i kasd zuhurunda muâhid ve müttefikî olan devlet bir gûna makasid-i hasmânenin pîş-ez-vukû def' i hususuna bezl-i mesâi-i cemîle edip fâmâserzede-i zuhur olan muârazayı def' ve sulh hâletini kablel-zarur men' etmek zımnında tavassutu müfid ve kârgîr olmaz ise mazhar-ı hücum olan taraflar dahi hakkında vukuu maznun olan harekât-ı hasmâneyi üzerinden sarf ile men' ve ref' etmeye kendinin mesâi ve esbâb-ı iktidarı vâfiye değil ise ol halde müttefikî olan devlet, kuvvet-i bahriye ve berriye ile imdâda mecbur ola. Kaldı ki mevki-i memâlik veyahut bu'd-ı mesâlik hasebiyle zikrolunan imdâdın aynen verilmesi mümkün olduğu halde işbu aynen verilecek imdâdın icâb edecek mesârifî ne mikdâr ise bedelen an-nakd verile ve kuvvet-i bahriye istimdâd olundukda akal altı kıt'a sıra gemileri ve dört kıt'a fırkateyn ve kuvvet-i berriye istimdâd olundukda akal onbin piyade ve ikibin süvari asker itâ oluna velâkin berrî ve bahrî imdâdların, defaten itâsı evvelce bilmüzakere karar verilmedikçe câiz olmaya.

(s.24) Üçüncü Madde- Zikrolunan iânetin aynen veyahud nakden verilmesi hususu, mazhar-ı hücum olan devletin yed-i ihtiyarında olup, aynen imdâd olunması yani biri, asker ya donanma mutâlebe eylediği halde mutâlebe gününden nihayet üç ay mürûrunda irsâl oluna, lakin iânet-i mâliye ihtiyar olunur ise devlet-i sâilenin ilan-ı harbi yahud hücum ve taarruzu ibtidâsından itibâr olup musalaha inikâdına değin sene-be-sene muayyen taksitler ile edâ oluna.

Dördüncü Madde- İâneten verilecek asâkirin adedine münâsib topları ve cebbâhaneleri ve kâffe-i levâzımı ve vazifeleri muayyen olan devlet tarafından itâ olup tayinleri için iktizâ eden zehâir ve arpa ve saman ve otluk asâkir-i merkumeye hengâm-ı âdiyede kendi devletleri tarafından verilegelen ecnâs ve mikdâr misillü pâk ve münakkah olmak üzere ol asâkirin hududlarından çıktıkları günden bed' olunarak müstâin olan devlet tarafından evvelemirde müttefikiyile bilmüzakere tahsis eyleye ve bundan başka müstâin olan devlet ol asâkirin melûf oldukları be kendi asâkiri dahi mazhar olageldiği esbâb-ı istirahatlerini istihsâl eyleye.

Beşinci Madde- Müstâin olan devlet, iâneten gelen donanmaya gerek Halici Boğazına ve gerek lieclilistihdam tayin ve tahsis edeceği sulara vürûdu günün bed' ederek düşman aleyhine imâl olundukça tayinler için iktizâ eden zehâiri bilmüzakere tertib olunacağı vechle itâ ede işbu imdâd-ı bahriyede iktizâ eden tayinâtın aynen verilmesi mümkün olmadığı sûrette, mukavele olunacak fiat üzere bedel itâ oluna ve bundan başka donanma sefinelerinin termîmi lazım geldikde iktizâ eden levâzımı, müstâin olan devlet kat'â tehiri tecvîz etmeyerek ve hiçbir gûna suûbet (*zorluk*) izhâr etmeyerek câri olan fiat üzere kendi tersâne ve mahzenlerinden alıvere ve işbu muâmele devleteyn-i müttefiketeynin donanma sefâininden ittifak müddeti esnasında maslahat-ı müştereke zımnında ve sâir cenk ve nakl gemileri gerek kıslamak ve gerek termîm olunmak için tarafeyn limanlarına bilâmümânaat duhul ede.

Altıncı Madde- İşbu muâhedenin ikinci maddesinde musarraah olduğu vechle **(s.25)** münferiden ya müctemian liecliliâne verilen kuvvet-i beriye **ve** bahriye ile maan mazhar-ı hücum olan devletin mesâi ve tedâbiri düşmanın hücum ve iktihâmını def' etmeye kâfiye olmadığı halde muayyen olan devlet madem ki kendi müttefikinin düşmanı aleyhine ya berren veya bahren hasbelmevki açıktan açığa muharebeye kıyam etmek mümkün ola. İnîkâd-ı musalahaya değin var kuvvetiyle vech-i meşruh üzere muharebeye müdâvemet eyleye. Fâmâ memâlikin bu'd-ı mesâfesi takribiyle muayyen olan devlet tarafından müttefikinin düşmanı aleyhine açıktan açığa ilan-ı harb ve cidâl ve kuvvet-i mecmûası imâl olunmak mümteni ve muhâl ise üzerine hücum olunan devlet, imdâden verilen kuvvet-i berriye veya bahriyenin mikdârını teksîr etmek hâhişinde ise ol halde muayyen olan devletin evvelki imdâdına zamîme ve olarak

vereceği imdâdların kemiyet ve keyfiyetini dostâne beynlerinde bilmûzakere mukavele eyleye.

Yedinci Madde- Devleteyn-i fahimeteyn kuvvet-i mecmualarıyla bilittifak hareket veyahud işbu muâhedede meşrût olan imdâdların sûret-i tertibine mübâderet eylemeleri lâzım geldikde vaad ve taaahhüd ederler ki kâffe-i tedâbir-i harbiyelerini, hulûs-i tâm ile birbirlerine ifâde ve işâr ve icralarını teshîle bezl-i iktidar edeler ve muharebenin imtidâdına dâir ve musalahanın şurûtuna mütedâir niyetlerini birbirlerine keşf ve beyan eyleyeler ve vâhid-i cânibeyn, âhharı müşterek kılmayınca ve memâlikinin emniyetini tahsil etmedikçe musalaha ve mütâreke akd eylemeyeler.

Sekizinci Madde- Devleteyn-i fahimeteyn-i muâhedeteyn beynlerinde râbıta ve karar verdiler ki donanmaları ve kebîr cenk gemileri ve sâir sefâin-i harbiyeleri ledeltesadûf selamlamaya bedâ' için başbuğların ref' ve küşâd ettikleri başbuğluk sancağından müstebân olan tefevvuk rütbesine tarafeynden dikkat oluna. Başbuğların rütbesi müsâvî bulunduğu takdirde selamlaşmayalar ve ibtidâ selam verecek taraf ne mikdâr top atar ise taraf-ı âhardan dahi ol mikdâr top ile cevap vereler. Binâberin ledeltesadûf bu keyfiyeti bilmûzakere tanzim ve her gûna muâraza ve sehv vukuunu men' için tarafeynden sandallar irsâliyle muhabere oluna.

Dokuzuncu Madde- Hîn-i muharebede düşmandan ahz olunacak edevât-ı harbiye ve âlât-ı cenk ve emvâl-i mütenevvia bilcümle ahz eden ganimet-i askerinin ola.

(s.26) Onuncu Madde- Devleteyn-i fahimeteyn-i muâhedeteyn eğerçi düvel-i sâire ile müzakereye ve maslahatları icâb edebileceği muâhedâtın rabtına kelevvel muhtardırlar ancak ehaduhuma âhara sarahaten taahhüd eder ki o makule muâhedât vakten minelevkât birbirinin edna zarar ve ziyan ve hasarâtını müstelzim olacak yahud tamâmiyet-i memâlik-i cânibine ve ticarete dâir imtiyazât ve menâi-i reâyâ-yı tarafeyne hâlel ve noksan terettüb edecek nesneye kat'a şâmil olmaya ve belki hasbelmakdûr ehaduhuma âharın şân ve emniyet ve menfaatini vikaye ve tahsil etmeyi, tarafeyn vaad ederler.

Onbirinci Madde- Âl-i Osmân Padişahı ve Rusya İmparatoru işbu tedâfûi ittifakı tevsi-i memâlik dâiyesiyle değil mücerred vikaye-i tamâmiyet-i memâlik-i tarafeyn tahsil-i emniyet-i reâyâ-yı cânibeyn ile âsâyış-i âmmeye elzem olan muvâzene-i mülkiyenin vikayesine medâr olmak üzere düvel-i sâirenin heyetlerini halelden hıfz ve hirâset etmek niyetiyle rabt ettiklerinden, İngiltere Kralını ve mahza hayra mebni bu gûna muâhedeye iştirâke hahişger olacak düvel-i sâireyi dahi işbu ittifaka duhûle davet edecekleri mukarrerdir.

Onikinci Madde- Târih-i Hicrînin bin ikiyüz altı senesi şehr-i Cumadelulânın onbeşinci günü yani Milâd-ı Hazreti İsa'nın bin yediyüz doksan bir senesi Kânûn-ı evvelin dokuzuncu günü Yaş'da akd olunan musâlaha ahidnâmesi ve ol ahidnâmede zikr olunan sâir muâhedât ve senedât ve keزالık Târih-i Hicrînin bin ikiyüz ondört senesi şehr-i Zilkadet-ülşerifenin sekizinci günü yani bin sekizyüz sene-i İsevîyesi Martının yirmibirinci günü akd olunan muâhede senedi, uhûd-ı muahhere ve bu ittifaknâme ile bâlâda mezkûr muâhedâta râci olarak âriz olan tadilâta bilitibâr işbu ittifaknâme de tasdik olunur.

Onüçüncü Madde- Devleteyn-i fahimeteyn, işbu ittifaklarına ziyade takviyet vermek için elan bulunduğuy heyet üzere tarafeynin zîr-i temellük ve tasarruflarında bulunan kâffe-i memâlikine, yekdiğeri zımân ve kefil olurlar.

Ondördüncü Madde- Devleteyn-i fahimeteyn, bu muâhedenin mümkün olduğuy mertebe hıfzına sahihî râgıb iseler dahi ba'd-ı zaman tebeddül-i ahvâl-i rûzigâr hasebiyle bazı mevaddın tebdili lâzım gelmesi muhtemel olduğundan işbu tedâfûi ittifaka tasdiknâmelerin (s.27) mübâdelesiy gününden itibâr olunarak, dokuz senelik müddet tayinine karar verildi. Müddet-i mezkûrenin hitâmı takarrüb ettikde ol vaktin iktizâsına göre işbu ittifaknâmelerin tecdîdi hususu, devleteyn-i muâhedeteyn beyninde dostâne müzakere oluna.

Onbeşinci Madde- İşbu tedâfûi ittifaknâme âl-i Osman Padişahı ve Rusya İmparatoru taraflarından tasdik olunub, tasdiknâmeler üç ayda ve mümkün ise ondan akal müddetde Asitâne-i saadetde mübâdele oluna.

İttifaknâme-i Hafî Sûreti

Evvelki Madde - Padişah-ı âl-i Osman hazretleri ve Rusya İmparator ve Padişahı cenabları, elyevm Avrupa'da cereyan eden ahvâl ve keyfiyatı gereği gibi mütâlâa ve Fransalının hırs ve tamaa mebni tevsî-i memâlik dâiyesiyle usûl-i hakkaniyete mugâyir olan ve nizam ve muvâzene-i mülkiyenin inhilâliline bâdi ve tecâvüzât-ı hasmânesine dûçâr olmak üzere muhhavvef olan cemî-i memâlik heyet-i mütebaitde kalmaya müeddî olarak müşahede olunan muâmelâtını ve bâhusus memâlik-i mahruseye derkâr olan niyyât ve makâsidini teemmül ve mûlahaza birle iki Padişah beyninde müstakar ve pâydar ve bu tecdîd olunan Tedâfûi İttifaknâme ile fimâbad dahi devamı hıfz ve müselleme ve bedîdâr olan ekmel-i muhabbet ve etemm-i safvet muktezasınca işbu mevadd-ı mühimmeye dâir her gûna kayd-ı ihtirâzdan âri olarak muhaberât-ı hâlisânenin tarhını zimmetlerine vâcib addettiler. İşbu mukaddemâta nazaran tarafeynden şart kılınır ki Fransalının fimâbad tevsî-i memâlik makâsidini men' ve ibtâl ve gerek muvâzene-i mülkiyenin husûlû ve gerek Fransalı tarafından hakkında sû-i kasd-i mazınnesi derkâr olan cemî-i memâlikin emniyet ve istirahatı esbâbını istihsâl

için düvel-i muazzama-i Avrupa'nın bazı kuvvetlerini bir yere getirip bilittifak harekete karar verirler ise ve ol halde haşmetli Rusya İmparatoru cenabları gerek müttefiklerinin ve gerek cemî-i Avrupa devletlerinin hayr-ı menfaatleri için asıl usûlüne nazaran tahaffuzu olan böyle bir hareket-i müttefikaneye fiilen iştirâke, bervech-i katî azîmet eder ise Devlet-i Aliyye dahi sâlifü'zzikr tahaffuzu ittifakdan melhûz olup hem alelumum Avrupa'nın hüsn-i hâlini müstelzim (s.28) ve hem de hassaten memâlik-i mahrusenin Fransalının makasîd-i muvahhişelerinden masun olmaya küllî medâr olarak lazım olan âsâr-ı hayriyenin husûlüne maan sa'y ve himmet etmek niyet-i hâlisesiyle evvelâ, müttefikî olan Rusya İmparatoru cenablarıyla biliştirâk dava-yı maslahatı iltizâm ede veyahud hiç olmaz ise işbu Tedâfûî İttifaknâmenin ikinci maddesinde mezkûr olan imdâd ve îâneti şürûtuna tatbiken bitamamiha icra birle Rusya Devletine itâyâ müsaraat ve böyle bir muharebenin müddet-i imtidâdında Rusya İmparatorunun iç deniz cânibine ledelhâce irsâl edeceği sefâin-i harbiyenin ve mühimmât ve zehâir gemilerinin İstanbul Boğazından imrârını teshîle itina ve dikkat ve müttefikî olan İmparator müşarünileyhin niyât-ı hayriyesine muvâfakat eyleye.

İkinci Madde- Haşmetli Rusya İmparatoru ve Padişahı, Nemçe ve Prusya ve İsveç ve Danimarka devletlerini ve düvel-i sâireyi davet etmek niyetindedir ki Avrupa'da muvâzene-i mülkiyenin husûl ve istikrarına ve âsâyış ile istirahat-i âmme ile hukuk-ı mer'îye-i milelin hıfz ve vikayesine medâr olan bir usûl ve nizâmın vaz' ve tertibine meyl ve rağbet etmek üzere Fransa Devletini tazyik ve icbâr emrinde bilittifak ikdâm için Rusya ve İngiltere Devletleriyle sâlifüzzikr düvelden biri beyninde tertib olunabilecek ittihad dâiresine duhûl ve lühuk eyleyeler ve ulu müttefikî olan âl-i Osman Padişahı dahi işbu Tedâfûî İttifakın âsâr-ı hayriyesi husûlüne bezl-i sa'y ve himmet zımında Rusya Devletiyle bilittifak dava-yı maslahatı iltizâm edeceğin, İmparator müşarünileyhin dirâyet ve fetânetine itimâd-ı tâm eyler.

Üçüncü Madde- Bundan akdem Venedik'den münfek olup silk-i memâlik-i mahruseye münselik ve mülhak olan Arnavudluk'da kâin emlâk kasabâta dâir mukaddema münakid olan muâhedenin hâvî olduğu uhûd ve şürûta vücuhla riâyet ve reâyânın hüsn-i hâl ve âsâyışını mûcib ve hasbelahd nâil oldukları imtiyaz ve müsaadedâtın istikrârını müstevcib olacak esbâb ve vesâilin istikmâline himmet ve dikkat olunmak, Devlet-i Aliyyenin matlûb ve mültezimi olup sâlifüzzikr uhûd ve şürûta mahal olarak hemcivar olan eyâlâtın vüllât ve âyânı ve Donanmâ-yı hümâyûn kaptan ve kumandanları taraflarından mar-ûlbeyan emlâk ve arazi ve derûnlarına silahlı adamlar îsâl ve tesbîli ve ahâliden (s.29) vergi talep ve tahsil kılınması ve müdir ve zâbitleri olan voyvoda ve adamları taraflarından muhdes şey teklif olunması misillü bazı keyfiyât ve ahâlinin muâfiyet ve imtiyazlarına ve haklarında rabt olunan mevâsike münâfî

hâlâta vakten minelevkât cevâz gösterilmemek ve beyneddevleteyn derkâr olan uhûd-ı meşrût muktezasınca ahâli-i mezkûre bundan akdem Venedik Cumhuriyetine tâbi oldukları evânda nâil olageldikleri cemî-i imtiyazâta kemâfilevvel mazhar olmak üzere tara-ı Devlet-i Aliyyeden vaad ve taahhüd olunur. Elhasıl bin ikiyüz ondört sene-i Hicriyesi Zilkadesinin sekizinci günü yani bin sekizyüz sene-i İsevîyesi Martının yirmibirinci günü münakid olan muâhede senedi işbu ittifaknâmede lafzenbelafz münderic olmuş gibi tasdik kılınır ve işbu madde-i hafîyeye muhalif olarak Venedik'den münfik olan arazi-i mezkûre ahâlisi haklarında Devlet-i Aliyyenin memurları ve sâir tebaları taraflarından teaddî veyahud zarar zuhur eder ise Saltanat-ı seniyye Rusya Devleti Elçisinin ifâdâtına mebni mutasaddî olunları ifâ-yı tazminat-ı layıkaya icbâr eyleye.

Dördüncü Madde- Târih-i Hicrînin ikiyüz ondört senesi mâh-ı Zilkadesinin sekizinci yani bin sekizyüz sene-i İsevîyesi Martının yirmibirinci gününde Padişah-ı âl-i Osman hazretleriyle, Rusya İmparatoru cenabları beyninde akd olunan muâhedenin evvelki maddesi mücibince İmparator müşarûnileyh cenabları gerek kendi ve gerek ahlâf ve akâbı cezâir-i seb'a-i müctemia cumhurunun tamâmiyet-i mülküne zâmin ve kefil olmak üzere taahhüd etmekle velhaletihazihi İtalya'nın ahvâl ve keyfiyâtına nazaran sâlifüzzikr cezâirde Rusya askerinin bulunması lâzime-i ihtiyattan olmakla ikame-i askere bâdi olan hâlât bertaraf oluncaya asâkir-i mezkûre iâde olunmamak üzere ahd ve şart olunmuştur. Bu takdirce Rusya Devletinin meşhûd olan işbu âsâr-ı meveddet ve muhâdenete mukabeleten Devlet-i Aliyye, Rusya askerinin Cezâir-i Seb'ada müddet-i ikametlerinde, ol tarafta bulunan Rusya Donanması celb ve yerine diğeri ba's ve irsâl veyahud tayin olunan asâkir-i istibdâl ve sâir levazımât ve zehâir îsâl olunmak için tayin olunacak Rusya cenk sefinelerinin İstanbul Boğazından mürûrlarını teshîl eyleye.

Beşinci Madde- Devlet-i Aliyye tebasından olan Cezâir-i Seb'a Cumhuru, İtalya cânibinden memâlik-i mahruseye sedd-i müdafaa mesâbesinde add ve şümâr olmak lazimededen olmakla (s.30) Cumhur-ı mezkûrun kendi müdafaalarına kâfi olacak vechle kesb-i takviyet ve iktidar eylemesi, lazimededen olduğunu, Padişah-ı âl-i Osman hazretleri derk ve teakkul ve kuttan ve sükkânını celb ile târih-i Hicrînin ikiyüz ondört senesi Zilkadesinin sekizinci günü yani bin sekizyüz sene-i İsevîyesi Martının yirmibirinci günü devleteyn-i fahimeteyn-i muâhedeteyn beyninde akd olunan muâhede mücibince, cumhur-ı mezkûr nâil olduğu heyet-i mülkiyesinin hıfz ve vikayesine muktedir olmak bezl-i mâhasal-ı miknet etmek, muktezâ-yı şân ve hakkaniyeti ve lazime-i maslahatı idüğünü isbât eylemek hahişiyle tevaggul eylediğine binâen Devlet-i Aliyye vaad ve taahhüd eder ki bundan akdem cumhur-ı mezkûrun kesb-i itibar istikrarı emrinde iktizâ eden esbâb ve vesâilin istihsâline mesâi-i cemilesini izhara mübâderet eyleye.

Altıncı Madde- Elhaletihazihi devleteyn beyninde akd olunan işbu ittifaktan ve biri birine berây-ı muâvenet meşrût olan imdâddan maksad ve meram, yekdiğerin hayr ve menfaati ve tahsil-i emniyeti olduğundan donanma mellahının ve asâkir-i muayyenin firarı imdâd-ı meşrût-ı mezkûre irâs-ı zaaf ve noksan edecek bir hâlet olmakla devleteyn-i fahimeteyn-i muâhedeteyn **ahd** ederler ki biri birinin berrî ve bahrî asâkirinin tezellüllerinden maada, firarlarını hiçbir gûna illet ve bahane ile kabul ve tevkif etmeyeler ve filasl Rusya Devleti reâyâsından olan Müslümanlar firar ederler ise geri reddolunup asıl Rusyalı olanlardan din-i İslâm'ı kabul eder olur ise berây-ı muâvenet itâ olunan asâkir-i bahriye veya berriye, muayyen olan devletin memâlikine iâde olunacak vakte değin Rusya Donanmasında ve askerinde istihdam olunup hitâm-ı vakt-i mezkûrda o makuleler haklarında Yaş Muâhedesinin sekizinci maddesi icra oluna.

Yedinci Madde- Devleteyn-i muâhedeteyn, Karadeniz'i mesdûd addedip herhangi devletin olur ise olsun beylik sefineleri ve cenk için techîz olunmuş gemilerinin ol denize vürûduna ruhsat vermemeye karar verdiler ve düvelden biri ol tarafa edevât-ı harbiye ile vürûda tasaddî ettiği takdirde devleteyn-i fahimeteyn-i muâhedeteyn taahhüd ederler ki bu gûna maksadın def'ini muktezâyı ittifaktan addederek **(s.31)** tekîd-i âsâyış-i cânibeyn hasren ona tevakkuf etmekle mecmû-i kuvvet-i bahriyeleriyle mümânaat eyleyeler.

Sekizinci Madde- Rusya Devletinin memâlik-i şimâliyesinde kesîrû'nef' velnümâ olan ticaretin bir nev'i mahreci ve Rusya donanmalarının sevâhil-i baideye îsâl ve tesyârları için güzergâh-ı zarurîsi olan Bahr-i Baltık'ta kâin Sund Boğazını, bu esnalarda Fransa Devleti işbu ittifaka iğbirâren ve infîâlen elhaletihazihi Danimarka Devleti etrafına mülâsık olan Fransa asâkiriyle zabt ve istilâ ederek, Rusya Devletiyle Fransa beyninde hâlet-i muharebe vâki olur ise masâlih-i Saltanat-ı seniyyede haşmetli Rusya İmparatorunun gayûrâne ve mukaddemâne izhâr eylediği iltizâm ve mesâisine mukabeleten Devlet-i Aliyye, bu bâbda bervech-i peşîn Rusya Devleti ile bilmüzakere ya Rusya Devletiyle biliştirâk davâ-yı maslahatı iltizâm veyahud meşrût olan imdâdı itâ eylemek üzere vaad ve taahhüd eder.

Dokuzuncu Madde- Şürût-ı celîlenin üçüncü maddesinde mezkûr olan imdâd-ı mâliyenin mikdârı şu vechle izah olunur ki o makule îânet senede beher piyade nefere yüzellişer kuruş hesabı üzere nakden takdir oluna ve işbu meblâğ, mazhar-ı hücum yani müstâin olan devletin talebine mebni ilan-ı harbin ibtidâki mâhından bed' olunarak musalaha inikâdına değin bilâtahlif beher üç mah bervech-i peşîn muayyen olan devlet tarafından edâ kılına işbu şürût-ı hafiyenin evvelki ve sekizinci maddelerinin iktizâlarını icra lazım geldiği takdirce imdâd-ı mâliye, bu vechle îâneti icâb eden sebebin def'ine dek yine tekâsit-i mezkûre ile verile.

Onuncu Madde- İşbu mevadd-ı hafîye düvel-i sâireden mektûm tutulup kat'a serrişte verilmeye fakat dâire-i uhûd-ı ittifaka duhûl edecek düvele, tarafeynin inzimâm-ı reyi ile ibrâz oluna ve tasdiknâmesi üç ayda ve mümkün olur ise ondan akal müddette Asitâne-i saadette teâtî oluna.

-mâbadı var-

Mirgün Ali Seydi Bey

MÜNTEHİB NAHİYE MÜDÜRLERİ

(s.32) Bedî Nuri Bey'in, Tanin Gazetesinde İdâre-i Vilâyât Kanûn Lâyihası hakkında yazdığı makaleyi gördüm. Nevâhî (*nahiyeler*) müdirlerinin intihâb (*seçim*) usûlüyle tayinine itiraz ediyor. Bedî Nuri Bey, bunda pek haklıdır. Mezkr usûl ile memur tayini, bizde matlub olan (*istenilen*) neticeyi vermez

Avrupa'da, re'y-i ahâli (*halkın oyu*) ile mevki-i iktidâra getirilen memurlar, fatîn ve müstaidirler (*zeki ve yeteneklidirler*). Çünkü orada maârif, gereği gibi terakkî etmiştir. Gerek rey verenler gerek rey alanlar, intihâbın ne demek olduğunu ve bir iş için aranan memurun, ne gibi evsâfı hâiz olması gerektiğini pek güzel takdir ederler. Memlekete bihakkin hizmet edecek âdem bulurlar. Zaten Avrupa'da, birçok fırkalar mevcut ve hepsinin emeli terakkî-i vatanî ve memlekete matuf (*yönelik*) olduğundan, müntehiblerin (*seçmenlerin*) efkâr ve ârâsı tesâdüm ederek (*fikirleri ve reyleri çarpışarak*) intihabdan güzel bir netice hâsıl olur.

Bizde ise bilhassa köylülerimiz, fıkdan-ı maâriften (*eğitim yoksunluğundan*) dolayı, intihâbın ne olduğunu henüz takdir edememişlerdir. Pek çokları, bunu, bir angarya gibi telakkî ederler veya ötekinin berikinin hatırı kalmasın diye, rey vermekten çekinirler. Selâmet-i vatanîyeye taalluk eden mühim intihâbatta da aynı betâet (*yavaşlık*) ve lakaydî vardır. Mebûsân intihâbında, tenbihât ve tefhîmât-ı mükerrereye (*defalarca yapılan uyarılar ve açıklamalara*) rağmen, bazı âdemlerin intihâb pusulalarına isim yazmayarak yırtıp attıkları veya mevki-i intihâbdan savuştukları, bilâhare haber alınmıştır. Avrupa'da olsa, bir rey fazla kazanmak için fırka taraftarları şedîd münâzaalar (*şiddetli münakaşalar*) yaparlar. Bu hâl, maârifin terakkîsiyle tedennîsi arasındaki farkı açıkça gösterir.

Bir de bizim köylülerimiz ve hattâ kasabalılarımızın çoğu, birer vesîle ile eşrâf ve ağıniâyâ merbût (*bağlı*) bulunduklarından, intihâblarda bunların rey kazanmalarına çalışırlar. Bir köylü, nasıl intihâb olursa olsun, harman zamanında ödemek üzere kendisinden (s.33) zahîre veya para alıp deyn (*borç*) ve minnet altına girdiği köyünün ağasına rey vermezse, o ağanın itâb-ı muahezesine (*azarlamasına*) dâccâr olur.

Maârifimiz hâl-i ibtidâide olduğundan, memlekete hakkıyla hizmet edecek parlak fikirli âdem, bilhassa köy ve kasabalarda pek azdır. Binâenaleyh meclis-i idâre veya devâir-i belediye intihâbâtında rey kazanan zevâtan, vatana hizmet beklemek, boş bir emel ve intizârdır (*bekleyiştir*). Bunlar, ekseriyetle menâfi-i

şahsiyelerini temin için buralara sokulmak isterler. Gerçi İdare Meclislerinde, azâ-yı daîmeden madûd bulunan memûrîn-i muvazzafa-i malûme (*bilinen kadrolu memurlar*) mecburen bulunmak ve tefrik-i cemiyetlerinde hâiz-i selâhiyet bulunmak hasebiyle, azâ-yı müntehîbenin (*seçilmiş kişilerin*) menâfi-i şahsiye uğrunda vâki' olacak teşebbüsleri netîcepezîr-i muvaffakiyet olamayarak, adl ve hak dairesinde içinde iş görülebilirse de devâir-i belediyede müteşekkil meclislerdeki azânın kâffesi, intihâb ile tayin olunmakta ve Vilâyât Belediye Kanûnu, bu meclislere oldukça geniş bir selâhiyet vermekte bulunduğundan, mecâlis-i mezkûrede menâfi-i şahsiyeye hizmet arzusu, mülk ve vatanın umrân ve terakkîsine gayret hevesine galebe etmektedir. Buna da başlıca sebep, azânın terakkîyât-ı medeniyeden ve icraat-ı umrânküstârânedan lezzet alacak derecede maâriften müstefid olamamış bulunmalarıdır. Bu kabahat, kendilerinde değil, hükûmet-i sâbıkadadır. Otuzüç sene içinde, eğer Hükûmet uyuyacağına, zulüm ve istibdâd ile halkı ezmek ve fikirlerini körletmek çarelerine tevessül edeceğine; hiç olmazsa Bulgaristan gibi küçük bir komşumuzun hâline gıpta edip de maârifin terakkîsine hasr-ı himmet etmiş olaydı, şimdi bizde de parlak fikirli, ciddî hizmet ifâ edecek vücudlar çokça bulunurdu.

Taşralarda intihâblarla onlardan husûle gelen neticeler bu merkezde olduğu hâlde, Vilâyât Kanûnu Lâyihasında (*Vilayetler Kanun Tasarısında*), nâhiye müdürleri gibi, sahne-i idârede mühim bir rol oynayacak olan memurların intihâbla tayinleri esasının kabul edilmesi, doğru olmasa gerektir. Mütemvilânın tevric-i âmâl (*zenginlerin çıkarlarına*) ve menâfi-i şahsiyelerine pek müsait bir zemîn ihzâr edilmiş olacaktır. Çünkü intihâbda ekseriyetle, okumak yazmaktan bîbehre (*yoksun*) ağalardan veya eşrâf ve ağıniyâdan biri kazanarak, nâhiye müdürlüğüne geçecektir. Bunun okumak yazmak bilmemesi gibi mahzûru bir tarafa bırakalım, yanında bulundurulacak (s.34) kâtib ile umûr-ı tahrîriyeyi (*yazı işlerini*) idare ve gelen giden kâğıtların meâline vukûf peydâ edebileceğini farz edelim. Lâkin müdürün, dâire-i intihâbiyede (*seçim çevresinde*) az çok emlâk ve arazi gibi alâkası bulunacağından, mesâlih-i resmîyeyi (*resmî işleri*), halkın intizar ettiği mesûliyet ve tesviye edeceği yerde, kendi menfaat ve alâkasını tezyîd ve tahkime sâî olacağı (*çalışacağı*) muhakkaktır.

Hâlleri mâlûm olan biçâre köylüler, zaten müdüre, ahz ü itâdan ve hususât-ı şahsiye-i zâtiyeden dolayı merbût (*bağlı*) bulunuyorlar. Şimdi bir de nüfûz-ı hükûmet delayısıyla taht-ı kahr ve tahakkümünde olacaklar. Artık o zavallıların, müdiri gücendirmemek için ne kadar zahmet çecekleri ve müşkil bir mevkide kalacakları teemmül edilsin (*iyice düşünölsün*).

Rumeli vilâyetlerindeki kazâların pek çoğunda, müdirlerle nâhiye heyetleri, kanûn-ı mahsûsa tevfikân (*uygun olarak*) intihâb ile tayin olunurlar.

Fakat bunların hiçbir iş görmedikleri, ahâliye asla faydaları olmadıkları görülüp duyulmaktadır.

Üçyüz yirmiiç senesinde (1907) bir Nevâhî Nizamnâmesi yapılmıştı. Müdürler celbedilerek, nizamnâmenin ahkâmı tefhîm olunarak, birer nüsha kendilerine verildi. Pek çok tahkîkât icrâ edildi. Lâkin mezkûr nizamnâme, bir türlü tamamiyle tatbik olunamadı. Müdür, kendi işinin arkasında koşmaktan, vazife-i resmiyesini ifâya vakit bulamıyordu. O, müdirliği, dâimi bir vazife değil, hâiz olduğu nüfûz-ı resmî ile ahâliyi korkutarak, menfaat-i zâtiyesini temine bir vâsıta gibi telakkî ediyordu. Ama denilecek ki müdirin böyle hilâf-ı usûl ve nizam muâmelesine merbut bulunduğu Kazâ hükûmeti, meydan vermesin, ona vazife gördürsün. Hükûmet, müdirin kifâyet-i efâl ve harekâtını sûret-i mütemâdiyede göz önünde bulunduramaz. Alelhusus ticaret ve ziraatle ve hususât-ı zâtiye ile iştigâle mecbur olan birinin, vezâif ve malûmât-ı resmiyesinde intizam ve ciddiyet temîni için uğraşmak ne kadar müşkildir. Tazyîk olursa istifa eder. Yerine, tabîi olarak ikinci derecede reâyâ gelecek veya yeniden intihâb yapılacaktır. Onda da hizmet ve gayret görülmeyecektir. Nâhiye, kâtibin elinde kalacak.

(s.35) Müntehib nahiye müdirlerinden hiçbir hizmet ve gayret beklememelidir. O nahiyede ne terakkî ve umrân ve ne de muamelâtta sûrat ve intizam olur.

Muvazzaf nahiye müdürleri böyle değildir. Bunlar taraf-ı Hükûmetten nasbolunacağına göre bittâbi erbâb-ı iktidar ve liyâkat miyânından veyahut mekâtib-i idadiye mezunlarından muttarid ve muntazam bir kaideye tevfiikan tefrîk edilirler. Maaş alırlar.

Memuriyette istihdam edilmiş veya tahsil görmüş olan bu müdirler vazife ve selâhiyetin ne olduğunu bilirler. Kavâin-i umûmiye-i devletin âhkâmına az çok vukuf hâsıl etmişlerdir. Mükellef oldukları vezâifin sûret-i icrâsından mesûl olacaklarını takdir ederler. Taltif ve terfîe ümitleri vardır. Onun için çalışmak ve gayret ve dirâyetlerini göstermek, âsâr-ı terakkî vücûda getirmek isterler. Maiyetlerine birer kâtib ve lüzûmu kadar vesâit-i icrâiye verildiği gibi, matlûb olan (*istenilen*) intizâm husûle gelir.

Hülâsa; biz evvelâ ekseriyeti teşkîl eden fukarâ-yı ahâliyi taraf-ı Hükûmetten lüzum-ı vechile terfîh ve iktidâr ederek (*refaha kavuşturup güçlendirerek*), eşrâf ve ağnîyâya (*zengin ve ileri gelenlere*) olan ihtiyaçtan vâreste bırakmalıyız. Sâniyen (*ikinci olarak*); her şeyden evvel, muhtaç olduğumuz maârif; şiddetle, ciddiyetle, ehemmiyet vererek ve fedakârlıktan çekinmeyerek, her köyde mutlaka mektebler açmalıyız ve bu mekteblere, memleket çocuklarında hissiyât-ı âliye-i vatanperverâneği tevlîd (*oluşturarak*) ve onların efkârını, vatana müstefîd (*yararlı*) olabileceği bir sûrette tenvîre

(*aydınlatmaya*) muktedir muallimler göndermeliyiz. Maârifimiz, Avrupa'daki derecenin hiç olmazsa nısfına (*yarısına*) kadar ilerlemedikçe, devâir-i belediye ve nevâhî intihabâtına o kadar vüsat verilmemesini ve meclislerinin, İdâre Meclisleri şekline ifrâğıyla beraber, nâhiyelerin de muvazzaf müdürlerle idâresini, şu hâlimize göre daha hayırlı ve fâideli olduğunu görmekteyim.

13 Kânûn-ı sâni Sene 1325 (26 Ocak 1910)

Büyükçekmece Kaymakamı
Cevdet Bey

ŞEHİRİMİZ İÇİN BİR FİKR-İ HAYR

(s.36) Şehrimiz, vüsat ve cesâmeti (*büyüklüğü*) nisbetinde, vâridât-ı belediye'nin adem-i kifâyeti (*belediye gelirlerinin yetersizliği*) cihetiyle, imârî mümkün olamamakta idüğü mâlûmdur. Vâkıa, sokakların tamir ve tevsîi ve şehrin letâfet-i mevkiesiyle mütenâsib olacak derecede tezyîni, paraya mütevakıf olduğu da bedîdârdır. Hadîs-i şerîf-i âti de medâyin (şehirlerin) tezyîn edilmesini (*süslenmesini*) âmirdir:

“İbnü emsâcidiküm ceman ve ibnü medayiniküm müşerrefeten”
(*Mescidlerinizi birlikte inşa edin ve şehirlerinizi de yüce inşa edin.*)

Binâenaleyh, her sûretle yâr ve ağıyâra karşı, İstanbul'un dahi Avrupa medâyin ve merâkiz-i medeniyesi misüllü tezyînâtına dikkat ve himmet olunması, vâcibât-ı umûrdandır. Hâlihazırda sokakların ne derecede zık (*dar*) ve kifâyetsiz olduğu ve ekseri yerlerde muavvec (*bükülmüş*) hâlde kaldığı ve icâb eden belediye bahçelerinin mevcut olmadığı zâhirdir. Yeknazarda (*ilk bakışta*), ahâlinin muntazır olduğu terakkîyât âsârı da bunlardır. Mutlaka körengî (*körü körüne*) tâbi olmayalım. Emr-i hayırda mücid olalım. İmârât ve tezyînât-ı mutasavvere-i beldenin (*yapılar ve beldenin hayâl edilen süslemelerinin*) mevkî-i icrâya vaz'ı için iktizâ eden mebâlîğin (*paraların*) bervech-i âti beyân olunan sûrette istihsâl olunacağı kaviyen melhûzdur.

Her hususta teâvün (*yardımlaşma*) bir emr-i meşrû ve lâzımdır. Teâvün emr-i celîli buna işarettir. Mebâlîğ-i mezbûrenin (*adı geçen paraların*) cem' ve istihsâli da şu teâvün keyfiyetiyle vücud bulacağı âşikârdır. Şehrimizde bulunan binaların, eskiyerek kâbil-i istimâl olamayacak (*kullanılamayacak*) dereceye geldiği vakit hedm (*yıkım*) ile yeniden inşâsı ve eskâza muhtarik olduğunda tecdîdi (*yandığında yenilenmesi*), sokakların tamir ve tevsîi (*genişletilmesi*) ve buna mümâsil (*benzer*) her türlü tezyînât-ı beldenin icrâsı, umumun menfaatine bir kazıye (*kural*) olup, emr-i teâvünün bihakkın tatbik olunamaması hasebiyle matlûb olan imârât ve tezyînât icrâ olunamamaktadır. İşte bu işin, emr-i teyessürnümâ-yı husûl olacağına (*elde edilmesinin kolaylaşacağına*) şüphe yoktur. Öyle ise, bu uğurda sarf olunmak üzere, “Şehir İhtiyat ve İmâr Akçesi” nâmıyla, kıymet-i inşâiyesi nisbetinde, ahşap ebniye ashâbından (*ahşap binalar sahiplerinden*) senelik yüzde otuz, kâgir ebniye ashâbından yüzde yirmi para alındığı hâlde, İstanbul şehri ile Bilâd-ı Sülese'de (*Galata, Eyüp, Üsküdar*) kâin ebniye (s.37) ashâbından senevî akâlli (*en az*) beşyüz, bin lira alınmış olacağı bîiştibâhdır (*şüphesizdir*).

Maksad-ı meşrûhdan ve âti-ül-beyân mevadd-ı kânûniye lâhiyasından müstebân olacağı üzere; hârîk kazasından vikâyeten (*yangın felaketinden korumak*) ve köhneleri tecdîden ebniye ashâbı her sene bâlâdaki mekadirden (*miktarlardan*) ziyâde para sarf etmekte olduklarından, bervech-i muharrer “Şehir İhtiyât ve İmâr Akçesi”ni seve seve vereceği emr-i bârizdir (*açık bir gerçektir*). Şu usûlün ne kadar fevâid temîn edeceği pek meydanda olmasıyla, etnâbdan ictinâben (*uzun ayrıntılardan kaçınarak*), suver-i icrâiyesi (*uygulama şekli*) de bervech-i âtî madde be madde beyân olunur.

Şehir İhtiyat ve İmâr Akçesinin Sûret-i Cibâyet ve Sarfını Mübeyyen Kanûn Lâhiyasıdır

Birinci Madde- İstanbul ve mülhâkâtında bulunan ebniyenin kazâen ihtirâkında veyahud mâil-i inhidâm ve gayr-i kâbil-i sükna bir sûrette köhneleştiginde, müceddeden inşâsı maksadıyla, kıymet-i inşâiyesi nisbetinde, senevî dört taksit ile: ahşap ebniye ashâbından yüzde otuz ve kâgîr mevânî ashâbından yüzde yirmi oranında “Şehir İhtiyat ve İmâr Akçesi” nâmıyla, Şehremaneti tarafından ahz ve cibâyet olunacaktır. Şu kadar ki kıymet-i inşâiyesi elli liradan dûn bulunan ebniye ashâbından işbu akçe alınmayacaktır.

İkinci Madde- Ebniyenin kıymet-i inşâiyesi evvelbeevvel Şehremaneti tarafından tayin kılınacak, Heyet-i Fenniye ve Mütetime tarafından takdîr edilecek ve o bâbda bir rapor itâ olunacak ve bu rapor, Şehremaneti defter-i mahsûsuna kayd ve hıfz kılınacaktır.

Üçüncü Madde- Miktarı bir milyon Liraya bâliğ olmadıkça işbu Şehir İhtiyat ve İmâr Akçesi, terâkümünden, köhne ebniyenin inşâsına ve vesâir tezyînât-ı imârâta sarf edilmeyip, bihakkın kazâen vukû bulacak harîklerden muhtarik olan hânelerin tecdîden inşâsına sarf olunacaktır.

Dördüncü Madde- Miktar-ı tahsilât bir milyon Liraya bâliğ olduğu hâlde, nısfı harîk tehlikesine karşı ihtiyâten hıfz, diğer nısfı ise köhne ebniyenin tecdîdi, sokakların tanzîm ve tevsîine, mecrâların küşâdına ve tezyînât-ı beldeyi mûcib sâir imârâta sarf olunacaktır.

Beşinci Madde- Cibâyet olunan mebâlîğ Osmanlı Bankası’nda hıfz ve tenmiye edilecek, Şehremaneti ile banka arasında hesâb-ı cârî küşâd olunacaktır ve inşaat ve tamîrât-ı mezkûrenin icrâsı, sûret-i cibâyet ve sarfının teftîşî ve ifâsı vazîfesiyle mükellef olmak üzere, kıymet-i inşâiyeyi hâiz ebniye ashâbı tarafından, iki sene müddetle müntehib on zâtın mürekkeb bir Heyet-i İcrâiye teşkil kılınacaktır. Şehremaneti’nce tanzim edilmiş olan umûmî harita ve plân dâiresinde, tamîrât ve inşaat icrâ olunacaktır.

Altıncı Madde- Hâsılât-ı vâkıa senebesene tadrîcen iki milyon Liraya vâsıl olduktan sonra, şehir dâhilinde hâlî arsalar iştirâ olunarak, sokakları tanzîm,

mecrâları küşâd ve üzerlerine ebniye inşâ edilecek ve taliplerine icâr veyahud tekâsit-i münâsibe ile temlik olunacaktır.

Yedinci Madde- Ebniye ashâbından veyahut müstecîrlerden, eşyâ ve emvâl-i menkulesini harîk tehlikesinden siyânet için muâvenet-i umûmiyeye mazhar olmak isteyenler olur da talepleri îsâf olunarak, eşyâ-yı menkulelerinin kıymet-i muhammeneleri nisbetinde, yüz kuruşta bir kuruş ihtiyât akçesi alınacak ve bunun için ayrıca sened verilecektir.

Sekizinci Madde- Her sene nihâyetinde hesabât ve muâmelât, Dîvân-ı Muhâsebât tarafından tedkîk olunacak; sû-i istimâlât görülmediği takdirde, tasdik edilecek ve görüldüğü takdirde müsebbibleri hakkında cezâ tertîb olunacaktır. Ecânibin taht-ı tasarrufunda bulunan ebniye ashâbının işbu şehir ihtiyât ve imâr akçesini tediye etmesi ihtiyâridir. Şu halde, ecânibden bu akçeye iştirâk edenler, bu kânundan istifâde ederler.

Dokuzuncu Madde- Tekâsit-i muayyenesini vakit ve zamanında tediye etmeyenler hakkında Tahsîl-i Emvâl Kanûnu ahkâmı tatbîk olunacaktır. Vilâyâtteki şehir ve kasabâtta dahi, bu Şehir İhtiyat ve İmar Akçesi Kanûnunun ahkâmına tevfikân muâmele olunacak ve tahsîlât, belediyeler vasıtasıyla ifâ edilecek ve sarfiyât ve inşaat, beşinci madde mûcibince teşkil kılınacak Heyet-i İcraiye maârifetiyle icrâ kılınacaktır.

(s.39) Onuncu Madde- İşbu kânunun icrâsına Dâhiliye Nâzırı memurdur. Mârûzât, şâyân-ı tedkik-i ahvâl-i ictimâiyeden olmasıyla, esâsı kabul olunduğu takdirde, müteferriâtının vûkelâ-yı millet ve devletçe kararlaştırılmasını hasbetenillâh teklif eylerim.

Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dâiresi Başmuâvini
Mehmed Bahaeddin Bey

İDARE VE KANUN

(s.40) İdârenin en başlı ve mühim vazîfesi emn ü asâyiş-i umûmîyi (*genel güvenlik ve asayiş*) temîn ve idâme etmek olduğu, gayr-i kâbil-i itirâz hakikatlerdendir. Çünkü bu vazîfeyi temîn edemeyen bir idâre, idâre nâmına kesb-i istihkak edemez. Binâenaleyh asâyiş-i umûmiye müteallik (*ilişkin*), bu asâyişi ihlâl etmesi melhûz bir mesele oldu mu, bir idâre memuru, doğruca o hedefe doğru tevcih-i veçhe-i hareket eder, maksad-ı aslîsinin esbâb-ı istihsâli her neye tevakkuf ederse, onu elde etmeye hasr-ı mesâil eyler.

Şüphesiz ki emn ü asâyiş-i umûmînin temîn ve muhâfazası, kanûnun, efrâd tarafından hüsn-i telakkî ve riâyete mazhar olmasıyla, efrâdın hilâf-ı kanûn bir hareket irtikâb etmemeleriyle kâimdir. Hâlihazır-ı medenîmizin icâbâtı olarak, bütün hâdisât-ı ictimâiye hakkında yapılmış muntazam kanûnlar, efrâd-ı ictimâiyenin vezâif ve selâhiyetini tahdîd etmiştir. Onun için efrâd nokta-i nazarından tedkik ettiğimiz zaman, bir ferdin selâmet-i ictimâiyesini bu kanûnlara mutâvaat etmekte buluruz.

Fakat aynı hâl, bu kânunu tatbîk edenler hakkında da var mıdır?

Kanûnun tatbîkine memur olan bir sınıf-ı memûrîn ve devâir vardır ki onlar için bu mecburiyet-i katîdir. Adliye memurları ve mehâkim (*mahkemeler*). Bugün mehâkim kapısından içeri, kanûndan başka bir his dâhil olursa, memlekette her nev'î emniyet-i hukukiye, emniyet-i iktisâdiye ve sâire mefkud (*kaybolmuş*) olur. Onun için hükkâm (*hâkimler*) memleketin siyâset-i dâhiliye ve hâriciyesinden gayr-ı müteessir olarak, bîtarafâne itâ-yı hüküm ve karar itâ eder ve etmelidirler. İngiltere hükkâmı, kendilerine havâle edilen mesâil-i düveliyede, kendi hükûmet-i metbualarını, mekteblerini haksızlıkla mahkûm ettikleri çok kere görülmüştür. Hükkâmın emir ve tenbih ile irâde-i seniyyeler ile iş gördükleri (s.41) hükümlerine siyasî bir kuvvetin tesir ve nüfûzu câri olduğu devr-i sâbık-ı idâremizin en büyük seyyiâtinden birisi de bu olmuştur.

Mehâkim hakkında vârid olan bu mülâhâza, diğer devâir-i idârede pek de câri olamıyor. İdâre memuru, kendisini tazyîk harekâtını tahdît eden kuyûd-ı kanûniye karşı çok vakit ilân-ı isyan etmek, bunları ihmâl eylemek mecbûriyetinde bulunur. Bir idâre memuru, istimâl edeceği vesâitin kanûnî, rehber-i harekâtının kânun olmasından ziyâde, daha iktisâdî, daha serî ve daha kâtî'ü't-te'sîr (*kesin etkili*) olan vesâiti ve esbâbı tercih eder.

Bu ifadelerden maksad, bir idâre memurunun esasen ve mâhiyeten kanûna adem-i riâyet mesleğine sâlik olmak lâzım geleceğini beyân etmek değildir. Belki

bir idâre memurunun mesleği hasebiyle, unsûr-ı esâsî ve aslî-i harekâtının kanûn olmadığını ve olamayacağını ifâde etmek isteriz. Her âdem, meslek ve sanatına göre bir his ve tesîre tâbî bir maksad ve bir emele hâdimdir.

Eğer icâbât-ı idâriye ve inzibâtiye ile icâbât-ı kanûniye birbiriyle tevâfuk ederse, bir idâre memuru, bunu icrâda aslâ tereddüt etmez ve etmemelidir. Aksi hareket, vazîfeyi sûistimâl olur. Fakat eğer icâbât-ı kanûniyenin muktezâyât-ı idâriye ile tevfik (*uyumluluk*) ve tatbîki mümkün olamazsa, bir idâre memuru, ledelhâce (*zaruret hâlinde*) kendisini de mevkîini de fedâ ederek icâbât-ı inzibâtiyeyi icrâ ettiği vâkî olmuştur. Bu gibi bir hâl vukûunda, vâkıa o memur, kanûnen cezâ görür, azledilir, mevkîinden sâkıt olunur. Fakat vazîfe-i vataniyesini ifâdan dolayı memleketin selâmetini tercih ettiği için, azîm bir şöhet iktisâb eder. Nitekim geçenlerde ikâ edilmek istenilen “itisâb-ı umûmî” (*genel grev*) hâdisesine mâni olmak için, Paris’te, Hükûmet, komite kâtibini selâhiyet hilâfında tevkîf etmiş, Meclis’te müthiş bir istizâh karşısında bulunmaya râzı olmuştur.

Bazen bu kanûn-şikenlik (*kanun tanımamazlık*), daha doğrusu lüzûm-ı idârî vâzı’-ı kânunun mülâhazâtına da tesir ederek, hukûk-ı aslîye ve esasiye hilâfında kavânîn tanzîmine yol açar. Rumeli Vilâyâtında tatbik edilmek üzere tanzîm edilen ve pek güzel semereler veren çeteler kanûnu ki hattı zâtında usûl-i mehâkime mugâyir bir kânun (s.42) olmakla beraber, mükemmel bir idârî kanûndur. İşte mesâil-i idârede haktan ziyade hiss-i inzibâtın müessir olduğunu ve olmak lazım geldiğini ispat eder bir vesîka-i kanûniyedir. 1894 senesinde Senato’da ahlâk-ı umûmiyenin vîkâyesi (*korunması*) mevzûbahs olduğu sıralarda, kanûnun hukuk-ı esâsiyenin müdafaasına memur olmak lâzım gelen Adliye Nâzırı şöyle bağırırmıştı: "Artık kanûnun bundan sonrası keyfidir. Hükûmet, hak ve adlî polis, mukarrerât ve icâbâtına tercih etmek mecburiyetinde bulunmadığını zan ve tahmin ediyor. Bu meselede Hükûmet, umumhânelerde bulunan kızlar hakkında icrâ ettiği tedâbîr-i terhibiyeyi (*korkutucu tedbirleri*) kaybetmekten korkuyor, bunlar hakkında ağır hapis cezaları vaz’ ediyor idi, fakat buradaki ceza -ki birkaç aylık kalabendlik derecesinde ağır idi- cürm ile asla mütenâsib bulunmuyor idi.

Öyle ise kanunsuz mu idare olunmalıdır? Asla.

Muntazam ve mütemeddin devletlerde kanunsuz idare olunmanın mehâzir-i adîdesine (*çeşitli sakıncalarına*) mebnî, idare ve icâbât-ı kanûniyenin yekdiğeriyle telîfi için, idârî kanunlar vaz’ ve tesis ederek, idâre nâmına yapılmak istenilmeyen hareketleri kanûn nâmına gördürmek; bir haksız muameleyi ağır bir cezayı taknîm ettirerek (*kanunlaştıracak*), vaz’ ve terbiye ettirmek usûlü câridir. Hattâ hukuk-ı esâsiyenin muhâfazasına en ziyade riâyetkâr olan Hükûmât-ı meşrûtanın ekserisinde, kanun tanzimine yegâne hâiz-i selâhiyet olan Meclis-i

Umûmî'nin münakid olmadığı zamanlarda bile, Hükûmet-i icrâiye muvakkat bir kanun tanzim ve icra ettirmek hakkı, kanûn-ı esâsilerde de bahş olunmuştur.

İşte bu hâl, emr-i idâreye müteallik mesâilde, bizim rehberimiz olmalıdır. Mevcut, vahim bir hâlin vesâit-i kanûniye-i mevcûde veya eldeki kanunlar ile izâlesi imkânını bulamazsak, bunun bir kanûn ile izâlesi esbâbını taharrî (*araştırmak*) için vâzı-ı kanûn (*kanun koyucu*) nezdinde teşebbüsât-ı lâzımede bulunmalıyız. Göstereceğimiz esbâb ve delâil (*deliller*) kavî ve muknâ (*ikna edici*) olursa, memleketin selâmeti bunu iktizâ ediyorsa, şüphesiz gerek Şûrâ-yı Devleti, gerek Meclis-i Mebûsânı, istediğimiz kanunu tanzim ettirmekte, fikrimize imâle edebiliyoruz.. Ve geçen makalemizde dediğimiz gibi, idâre memurlarının ahvâl ve harekâtını (s.43) sıkı kanunlar ile tatbik etmek tarafdârı bulunmamaklığımız ile beraber, daha o kadar kavânine ihtiyacımız var ki.

Meselâ, hukuk-ı tasarrufiyenin vikâyesi ve arazinin senet sahibine idâreten teslimi hakkında müttehiz usûl-i nakş, bir âb kâbilinde kalıyor. Zira kanûn-ı ceza ahkâmı, bunun kuvve-i teyidiyesi olacak madde-i cezaiye, temin-i maksada gayr-i kâfidir. İdâreten icra edilen tevkifât neticesinde bir tarafa teslimine karar verilen ve teslim olunan araziye, eğer öbür taraf tekrar müdahale ederse, kanûn-ı cezâda buna karşı mevzû olan ceza nedir? Beş beşlik ceza-yı nakdî!. Yüzlerce, binlerce liralık arazi irâdını almaya, nüfûz-ı hükûmeti kesretmeye, mukarrerât-ı idariyeyi bîhüküm bırakmaya karşı, son derece nisbetsiz bir ceza fakat kuvve-i teyidiye lazım gelen kanûnun bu noksanını, efrâd telâkki ediyor. Hükûmetten, kanûndan muâvenet göremeyen mal sahibi veya müteaddî aleyh (*saldırgan*) köylüler, bizzat istihsâl-i hak ediyorlar. Ve kanûnun âciz kaldığı bu noktada "el-hükmi limen galeb" (*hüküm gâlip gelenindir*) kanûnunu tatbik ediyorlar. Bu yüzden münâzaât, müdârebeler, mukâteleler (*çekişmeler, kavgalar, cinayetler*), eksik olmuyor. İşte bütün idâre memurları, hissettiğimiz bu noksana mukabil, müttehîd (*birleşik*) bir kuvvetle icra edeceğimiz tesir, vâzı-ı kanûnu ve bu muhîk (*haklı*) talebimizi isâfa (*yerine getirmeye*) mecbur kalacağına, asla iştibâh (*şüphe*) olunamaz.

İdârî mukarrerât aleyhinde harekete cüret edenlere karşı vaz' edilecek muhîk ve makul bir ceza, arazi münâzaâtına hâtıme (*son*) çekebilecek mi? Asla! Bugün, memâlik-i Osmâniye'nin her tarafında, mülk veya arazi sahibi, mülküne sûret-i kat'iyede mutasarrıf değildir. Senelerden beri mahkemelerde sürüklenegelmiş tasarruf ve hudut davaları bulundukça, bu münâzaâlar tevâlî edecek. Hayatı kadar kıymetdâr ve muazzez olan mülkünü muhafaza için sahib-i arz, ikâ-yı cinayetten geri durmayacaktır. Ve usûl-i muhâkemenin karışıklığı, suver-i sübûtiyesi bu davaları sûret-i serîa ve sehîlede (*kolaylıkla*) halle, mânî-i kavî teşkil edecektir.

İşte Edirne Vilayeti, bu mahzûr-ı idârîye çare bulmak üzere, seyyar bir komisyon teşkilini teklif ediyor. Bu komisyon, münâzaalı araziye dolaşarak,

mahallen tedkîkât icra ve sûrat-i katiyede bir hüküm îtâ edecektir. Vâkıa böyle bir komisyon teşkili, kavânin-i esâsiyeye muhaliftir, fakat ihtiyaç ve zarûret, bunu (s.44) ihtiyâre sâiktir. Mademki maddî bir silâh ile müsellah (*silahlı*), asâyişi ihlâl eden çeteler hakkında tedâbîr-i fevkalâde vaz' ve kabûl ediyoruz; memleketin asâyişini dâimî sûrette tehdit eden mânevî bir sâik-i cinâiye karşı böyle bir tehdîd-i fevkalâdeye ihtiyaç hissedilmek tabiidir.

Vakıa, biliyorum, Anadolu'nun müteneffizânının (*nüfuz sahibi kimselerinin*) nüfuzu cârî olan yerlerinde, böyle bir komisyon teşkili, aksi netice hâsıl eder. Komisyonun malûmâtına mürâcaat edeceği şahsın, müteneffizlere olan mensûbiyet-i tabiyesi, müracaat ve tedkik edeceği vesâikin ekseriya muharref (*bozulmuş*) bulunması, tahkikâtı her vakit bunlar lehinde neticelendirecek, zavallı fakir köylünün hukukunun bir ân evvel resmen iptaline kapı açılacaktır. Onun için böyle bir komisyon teşkilini arzu etmekle beraber, bunun umûmî değil, Çeteler Kanûnu gibi husûsî olmasını; lüzûm görülecek bâzı vilâyetlerde tatbik edilmesi lüzumunu iddia ederim.

Anadolu'ya gidersek, oralarda öyle husûsî kanûnlara ihtiyaç görürüz, meselâ, tegallüb-i kanûnî; Rumeli'de, Çeteler Kanûnu ne ise, Anadolu'da da Tegallüb Kanunu odur. Ancak öyle bir kanûn ile bir mütegalibi (*zorbayı*) memleketinden tebîd ettirecek (*uzaklaştıracak*) bir kanûn ile teşne-i adâlet Anadolu'ya rahat ve huzur verebiliriz.

İşte, her birisi mühim bir kıta-i arziyeyi idâre, buralarda sâkin bir kısım milletin mukadderâtını ve eydî-i himmetlerine (*koruyucu ellerine*) ahz eden Mülkiye âilemiz efrâdından rica ederim ki ihtiyâcât-ı hâzırayı düşündükleri sırada hissedecekleri nevâkıs-ı kanûniyenin (*kanundaki eksikliklerin*) ıslâh, tadîl, ikmâl ve müceddiden tertîb için ibrâz-ı mesâiden geri kalmasınlar. Bu "Vazifelerimiz" makalesinde, zannedersem, ta'dâdını unuttuğum bir madde-i mühimdir.

Edirne – 14 Kânûn-ı sâni 1325 (27 Ocak 1910)

Bedî Nuri Bey

YEMEN’İN NECÂT VE SELÂMETİ

İhyâ-yı Maârif

(s.45) Yemen Vilâyeti, ezmine-i sâlifede, kurûn-ı hâliyede, koca bir medeniyetin incilâgâhı (*medeniyetin geliştiği yer*), Himyer mülûkunun, tabâbaanın karargâh-ı, şân ve iclâli, daha evvelleri Sebâ hükümdarlarının, meşhur “Şeddâd ibn-i Âd”ın makarr-ı saltanat-ı cebbârânesi (*zalim saltanat merkezi*), Semûd kavm-i faalinin, Firavun’un mamûre-i mümtâzesi olan hıttâ-i Yemâniye (*Yemen bölgesi*).

Îrânîlerin, Habeşlilerin hedef-i taarruz ve istilâsı olan, birçok asırlar medeniyet ve ma’ûriyetiyle, reşk-âver-i (*kıskanılacak*) emsâl ve aktâr olacak âsâr-ı terakkî göstermiş olduğu, Dekâyâ-yı muhîre-i hâzırasıyla meşhûd bulunan kıta-i mübareke!...

Elyevm, taşlar üzerinde mahkûk hutûtiyle (*oyulmuş yazılarıyla*) mevcûd, mebânî-i muazzama bakiyesiyle bir devr-i müşaşâ-i hazâret (*parlak bir uygarlık dönemi*) geçirmiş olduğunu ifhâm eden bu cesîm vilâyet,- efsûs ki- bugün bir zalâm-ı cehl (*cehalet karanlığı*) ve inhitât (*çöküş*) ile mestûr, hâl-i tedennî ve bedâvette matmûr (*gömülmüş*) bulunmaktadır.

Bu inhitât-ı medenî ve manevîyi devr-i Hamîdî’nin seyyiâtına hasretmek, muvâfık-ı hakikat olmaz. Gerçi o devir muharrib (*yıkıcı*) olup, sâir vilâyâtımızla beraber burasını da bulduğu gibi bırakmak, hattâ mümkünse daha da tedenniye sevk etmek hususlarında kusur etmemişti. Lâkin, envâr-ı ulûm ve medeniyetin menba’ ve maşrıki cezîret-ül-Arab (*Arap Yarımadası*) olduğu hâlde, garîbtir ki karargâhı diğer kıtaât olmuştur. Meselâ, Abbâsîler devrinde; Bağdat, İran, Türkistan, Mısır, Endülüs kıt’aları, merâkiz-i ilim ve irfân olmuşlardı. Cezîret-ül-Arabın hissesine yalnız şeref-i İslâm ile müşerref olmaktan başka bir şey düşmemişti.

Bu hisse, hadd-i zâtında, en büyük, en kıymetdâr hisse olmakla beraber, pişvâyân-ı maârif ve medeniyet daima makarr-ı hilâfet olan yerlerde temerküz ettiğinden (*toplandığından*), bu kıta-i (s.46) mübareke, nasılsa âsâr-ı medîdeden beri mühmel kalmış! Ancak rehber-i selâmet ve mülhem-i hikmet ve medeniyet olan dîn-i İslâm’ın buralarda tamamen münteşir bulunmaması, bu ihmâle pek de ehemmiyet verdirmez; bize kat’ı ümit ettirmez; zira maârif, buralarda daima dest-i kabûlü küşâde bulur.

Bugün vesâit-i muâsalât ve münâsebatın tevessüü sebebiyle, ihtiyâcât-ı medeniye ve hayâtîye de her yerde aynı bir kuvvette kendini hissettirmekte; bunun huzûl ve tesisi için de mutlaka ulûm ve maârifin, bir mülkûn her noktasında aynı derecede intişârı bir zarûret şeklini almaktadır.

Düşünülse yahut buradaki sekenenin hâl ve hayâtı bir ayn-ı emânla (*gerçek ve dürüst bir gözle*) görülse, insana gazap ve hiddet değil, bunların devr-i câhiliyetten temâdî edegelen hâl-i ibtidâîlerinde bulunduklarından dolayı bir hiss-i teessür ve merhamet gelir. Öyle ya! Kendilerinde salâh ve medeniyet istidâdî görülen; fakat sevâik-i cehle tabian, birtakım âdât-ı seyyie ve mazarrâ ile melûf olan bir kavmin bu hâlini istihfâf (*küçümsemek*) ve istihkardan ise, enzâr-ı basîreti envâr-ı maârif ile tenvîr, kalplerine hak ve hakîkatı ilka, kendilerini tarîk-i medeniyet ve hazârâta sevk etmek ve bu tedbir ile bunlardan; kendilerine, dine, dünyaya, millete, vatana, devlete, hulâsa teâlî-i insâniyete nâfi bir unsur vücuda getirmek; böylece, bunların birtakım erbâb-ı iğrâz-ı fâsidenin mel'abe-i âmâline vâsita-i ihtiyâli (*hile aracı*) olmaktan, cemiyet-i muazzama-i Osmâniye'nin kangren olmak istidâdını gösteren bir uzv-ı mütefessihî ve mütekayyihî (*kokuşmuş ve irinli uzvu*) bulunmaktan tahlîs ile, onları tasfiye-i efkârına, tezhib-i ahlâkına (*ahlâkının güzelleştirilmesine*), tenvîr-i ezhânına (*zihinlerinin aydınlatılmasına*) hâdim ve vesâile teşebbüs eylemek, muvâfık-ı akıl ve hikmet olmaz mı?

Yemenlilerin, sâir bilâd-ı mutedile (*ılımlı memleketler*) ahâlisi gibi, belki daha ziyâde zekî, fatîn (*akıllı*), çevik, müstaid (*yetenekli*) insanlar olduklarını öteden beri işitirdim; bu defa, hasbel-memûriye (*memuriyet vesilesiyle*) gelip bizzat da gördüm ve sıhhat-i mesmû'âtı (*duyduklarımın doğruluğunu*) tasdik ettim.

“Hakikaten bu ahâlinin şu istidâd-ı fitrîyesinden ne büyük istifâdeler edileceği; maârif neşr ve tâmîm edilirse, bunlardan pek nâfi‘ uzuvlar neş’et edeceği şüphe götürmez. Yalnız nokta-i mühimme şudur ki; bu vilâyetin mevkî-i müstesnâsı, ahâlisinin ihtiyâcât-ı hakîkîye ve kavmiyesi nazar-ı dikkate alınmak lâzım gelir. Meselâ burada lisân (**s.47**) kâmilan Arapça olduğu, Türkler asâkir ve memûrinden ibâret bulunduğu, lisân-ı resmî hemen devâir-i resmiyeye münhasır. Bu hâle göre, evvelbevvvel kabul edilecek esas, burada tahsîl-i ibtidâî ve rüşdiyenin mutlaka Arapça olması keyfiyetidir. Bunun için de muallimlerin ya evlâd-ı Arab'dan veyahut Arapçayı yalnız tefehhüm (*anlama*) değil, tekellüm (*konusma*) ve tefhîme (*anlatmaya*) muktedir olmaları icâb eder.

Fakat maârifin lâyıf-ı vech ile bu vilâyette tâmîm ve tadrîsine muvaffak olabilmek için icrâ ettiğim tahkîkât-ı mahsûsada destres olduğum, hakayık şöylece bir hülâsa etmek isterim.

Evvelâ; Şu zikrettiğim esâs-ı ehemmin tatbîkine imkân bulabilmek için biraz düşünmek lâzım. Buudiyet-i (*uzaklığı*) hasebiyle, bu vilâyete irtibâtından menfaattan ziyade mazarrat hâsıl olmakta olan Asîr Sancağı'nın, müstakil bir mutasarrıflık olmak üzere, doğrudan Dâhiliye'ye rabt-ı muâmelatı keyfiyeti Bâb-ı Âlî'ce takarrür ettiğinden, bu sancağı çıkardığımız hâlde, Sanaa, Hâdîde, Taiz sancak merkezleriyle, yirmiiki kazâ merkezinde ihdâsı (*oluşturulması*) iktizâ eden mekâtib-i rüşdiye ve ibtidâiyeye ebnâ-yı Arabdan (*Arap çocuklardan*) veyahut Arapça tadrîse kadir olanlardan muallim yetiştirmek, hemen gayr-i mümkün derecesinde müşkildir. Husûsan maârifeye yalnız livâ ve kazâ merkezlerine hasr edemeyeceğimize nazarân, nevâhî mefâkizi ile münâsip karyelerde de mektebler ihdâsı lâzimesini ilave ettiğimizde bu müşkil-i muhâl şekline girer. Bu hâlde, "sebt-ül-arş, semmûl-nukuş" dedikleri üzere, evvelâ muallimleri hazırlamak lâzımdır ki, etfâl-i memleketi (*memleketin çocuklarını*) tadrîse imkân bulunsun. Binâenaleyh, ilk teşebbüs vilâyet elviye merkezlerinde birer birer "ibtidâî dârümuallimîn" tesîsine ihtiyâç vardır. Bunların muallimleri gerek Dârümuallimînden, gerek o derecede malûmâtı hâiz yerli zevâtan intihâb ve tayîn olunabilir.

Sâniyen: İlk hamlede ibtidâî Dârümuallimînin tesîsinden dört beş sene yani artık oradan muallimler yetişmeye başlayıp mekâtib-i ibtidâ'iyede icrâyı tedrisâten mübâderet ettikten sonra bittabî bunların yetiştirecekleri tâlibenin, tadrîsât-ı rüşdiyesini deruhde edecek muallimine mahrec olmak üzere yalnız merkez-i vilâyette, Sanaa'da bir rüşdî Dârümuallimîn küşâdına mübâseret etmelidir. Bunun muallimleri (**s.48**) sırf Dârümuallimîn-i Âliye (Yüksek Öğretmen Okulu) veyahut idadî mezunlarından olmak üzere İstanbul'dan gönderilmelidir.

Sâlisen (*Üçüncü olarak*): İhdâs edilecek gerek ibtidâî, gerek rüşdî mekteplerinde, lisân-ı resmî-i devlet de ayrıca ders-i müstakil (*özel bir ders*) olarak öğretilmeli. Bu kavâid-i ibtidâiyeden başlayarak tâ idadî muntahâsına (*lise sonuna*) kadar edebiyat ile nihayet bulmalıdır.

Râbian (*Dördüncü olarak*): Dârümuallimînlerin tesîsi, bunlardan kâfi muallimlerin yetiştirilmesi, bittabî, bir zaman mürûruna muhtaçtır. Bu geçecek zamanda tasarruf edilebilmek üzere, semerât-ı âtiyesine (*gelecekteki verimlerine*) intizârla kalınmayarak, bunlar yetişedursun, bir taraftan da dâhil-i vilâyette mevcûd veyahud hâricden gelecek, Arap veya Arapçaya âşinâ muallimîn ile mekteplerde tadrîsâta devam, Dârümuallimînlerden muallim yetiştikçe, peyderpey mekteplerin teksîr-i adedine ikdâm edilmelidir (*girişilmelidir*).

Hâmisen (*Beşinci olarak*): Merkez-i vilâyetteki idadî mektebi elyevm nehârîdir. Bunu leylî (*yatılı*) hâline ifrâğ (*dönüştürmek*) ile, ahalînin tezyîd-i rağbetine muvaffak olmak için de ücûrâtı pek hafif olarak vaz, hattâ mümkünse yalnız erbâb-ı iktidârın evlâdına hasr eylemelidir.

Sâdisen (*Altıncı olarak*): Yemen vilâyetinin cibâl (*dağlık*) kısmı, “Zeydî”, Tehâme kısmı “Şâfî” mezhebinde olup, her nasılsa bu sebeple aralarında bir tehâşî ve bürûdet (*çekingenlik ve soğukluk*) mevcuttur. Bu cihetin de nazar-ı dikkate alınması icâb eder. Binâenaleyh, Tehâme evlâdını, Zeydîliğin vasatında olan merkez-i vilâyete davet etmekten şekki mümkün değil, gelmeyeceklerdir-onların da ikmâl-i tahsîl ihtiyâçlarını temîn için Hadide ve Taiz’de-fakat lâakal (*en az*) rüşdîlerin ihdâsından dört beş sene sonra, birer idadî mektebi de inşâ edilmelidir.

Bu cihet böyle olmalı, diğer taraftan, Sadr-ı hâlî (*şimdiki sadrazam*) Hüseyin Hilmî Paşa Hazretlerinin zamân-ı velâyetlerinde, cesîm binâsı inşâ, sûret-i mükemmelede tesîs edilmiş olan Sanâyi Mektebi, hayfâ ki bugün tamamıyla muattaldır (*atıldır*). Esbâbını burada zıkr ve ta’dâd etmeyeceğim. Zira mülâhazâtımın mâzî ile hiçbir münâsebeti olmadığı gibi, onunla iştigâlden bir fâide de melhuz değildir. Bu mektep, inşâ küşâd edilmiş, bir müddet kemâl-i muaffakiyetle de devam eylemiş, ma’al-hazân ve ’l-esef, sonradan ta’til olunmuş. Şimdi bunu ihyâ lâzım.

(s.49) Vilâyetin bereket-i turâbına (*toprağına*), iklimine karşı ahalîsinin ihtiyâcât-ı hayâtîyesi o kadar nâkıs (*eksik*) o kadar zayıf ki, bu mebzûliyet (*bolluk*) içinde yuvarlanan şu mahrûmiyeti insan görmedikçe teslim edemez. Esbâbı, hep cehl (*cehalet*): Ahâliyi mehmâemken (*mümkün olduğu kadar*) bundan kurtarmak için tekzib ve tenvîr (*düzeltilip ve aydınlatmak*) elzemdir.

Bunun fâide-i maddîyesi, ahalînin daha refâhatlı bir maîşete nâil olması, bu sebeple beyinlerindeki (*aralarındaki*) tecâvüzât-ı mücâdele-kârânenin zâil olmasıdır. Fakat fevâid-i mânevîyesi (*manevî faydası*) ondan daha büyüktür. Burada aralık aralık başgösteren uygunsuzluklar, isyanlar, temerrüdler (*başkaldırmalar*), hattâ Hükûmete karşı hareketler hep o “cehl” maddesinin neticesi olarak hâsıl olmaktadır. Haddizâtında, aç, işsiz, malûmâtsiz, çalışacak vesâit ve esbâbdan mahrûm, her nevi saâdet-i hayatiyeden ma’dûm (*yoksun*) bir hâlde bulunan bu zavallılar, haricden ednâ (*âdi*) bir teşvîk-i nakdî görünce, derhal o tesîre tâbi’iyetten (*bağlılıktan*) kendilerini alamayacaklar. Çünkü öteden beri “ucuz yaşama”ya alışmış, “hak ve vazife”yi öğrenmemiş, hâl-i bedâvette (*bedevilikte*) ömür-güzâr olan bu bîçârelerin bu hareketlerini mazûr görmek şîme-i insaftan (*insafın gereğinden*) olmaz mı?

Ben derim ki, bunların fikri tenvîr edilse, bunlara mesâi-i meşrûa ile yaşamak zevki tattırılsa, şüphe yoktur ki yüzde doksan derecede ahvâl-i maddîye ve mânevîyelerinde bir eser-i salâh (*kurtuluş belirtisi*) rûnûnâ olur (*görülür*). Birtakım muzır, mütecâviz, gâsıb insanlar olacaklarına, artık hak ve vazifesini tanır, âherin hukûkuna (*başkalarının haklarına*) riâyet eder, faydalı insanlardan olurlar. Fakat bu emniyenin temîn-i husûlü için evvelemirde mutlaka fakirin

“karnı doymak”, şart-ı azamdır. Bu da bittabî kendilerine esbâb-ı maîşet (*geçim vasıtaları*) ihzârıyla olur.

Yemenlilerin her işe olan istidâd-ı kâmillerinden bilistifâde, burada birçok sanâyi tesis olunabilir. Hele bazı sermâyelerle fabrikalar, yahut turuk ve meâbir (*yollar ve köprüler*) gibi, zirâat gibi, menâbi‘-i servet (*servet kaynakları*), vesâit-i iktisâd ihdâs edilse, memâlikimizin diğer cihetlerinde verilecek ücurâtın hemen bir sülüsüyle temin-i maksad edilmiş olur. Misâl olarak yalnız şunu söylersem kâfidir:

Burada hâne bahçelerindeki kuyulardan develer vasıtasıyla su çektirilir, hâdeme her gün sabahdan akşama kadar ayak üstünde, deveyi idâre gece (s.50) gündüz ona nezaret ettiği hâlde aldığı ücret şehri (*aylık*) onbeş kuruştan ibarettir! Vakıa boğazı da mûcîre (*kiraya verene*) ait ise de bu da günde kırk parayı tecavüz etmez. Diğer hizmet eden işçiler de ayda otuz kırk kuruşa memnunen kanâat etmektedirler. Hülâsa amele ücurâtı dûn (*düşük*), o kadar dündür ki bununla pek büyük muvaffakiyet istihsâl (*üretim*) kabildir.

Bunun sebebi de burada yerlilerin sâdegî-i maîşetidir (*geçim tarzıdır*). Yedikleri kahve kabuklarının suyudur, elbise, sâir, levâzım-ı, cibâtiyelerinde (*yemek kaplarında*) de bu besâtet (*basitlik*) mevcuttur. Elhâsıl, bu kanâatkârâne maîşete alışmış olan Yemenlilerin ellerine yapabilecekleri sanâyi verilse, bir taraftan fikirleri ulûm ve maârifle tenvîr edilse, Yemen bugünkü hâl-i harâbî ve iğtişâştan (*karışıklıktan*) kurtulur; memâlikimizin en mamûr (*bayındır*) en revnâktar (*gelişmiş*) bir kıt‘ası olur.

Maârif-i askeriye de buraya teşmîli (*yayılması*) muhâssenât-ı mühimme (*önemli faydalar*) ve fevâid-i azîme-i istikbâliye temin eder. Meselâ, bir mekteb-i idâdî-i askerî küşâd edilse de oradan yetişecek evlad-ı memleket harbiyyede ikmâl-i tahsilden sonra Yedinci Ordu’ya memur edilse; hele Cezîret-ül-Arabın henüz ismen bize ait, üzerindeki hâkimiyetimiz yalnız haritalarımızda aynı renkte göstermekten ibaret bulunan yerlere sevk edilecek yerli taburlarda ikinci derece zâbitân olarak bunlar bulundurulsa, acaba bunlarla bütün Cezîret-ül-Arabı bihakkın taht-ı itâat ve idâreye fiilen almış olmaz mıyız? Bir zamanda ki Avrupalılar Afrika’nın vahşi, şûre (*kurak*), çorak yerlerine bile bayraklarını asmak için umulmaz fedakârlıklar ihtiyâr ediyorlar. (Bu ciheti ileride ayrı bir makalede tavih edeceğim.)

Hülâsa fakat âdât ve tabâyi-i mahalliyesine ilişmemek, onlara riayet etmek şartıyla Yemen kitle-i mühimme-i halkının ta’lîm ve tenvîrinden pek vâsi mikyâsda (*ölçüde*) istifadeler edileceğinden, bu sayede rûh-i medeniyet ve terakkî kendilerine nefh olunarak (*üflenerek*) burada da bir gülzâr-ı saâdet (*saadet bahçesi*) vücuda geleceğinde zerrece şüphe yoktur.

Aynı zamanda-bundan evvelki makalelerimde tafsîl ettiğim- Hâdide-Sanaa şimendiferi inşâ, Tehâme’de burğu menbâları (*yeraltı su kaynakları*), cibâl kısmında âsâr-ı kâfiye sakb (*delik*) (s.51) ve hafr (*kuyu*) ve bir taraftan da nümûne çiftlikleri, zirâat mektepleri, zirâat bankaları tesisiyle faaliyet-i zirâiye ve iktisâdiye ihyâ edilirse, Yemen vilâyeti, sâir vilâyetlere gıpta verecek bir hâl alır.

Şurasında bir serbesti-i fikir ve vicdan ile söyleyeceğim: Devr-i Hamîdî idâre-i sahîfesinin telâş ettiği gibi bir yer ahâlîsinin intibâhını (*uyanışını*), devletin bekâsına, selâmetine, vahdet-i siyâsiyesine muzır zannedecek mütâlâât-ı câhilânenin artık şu devr-i hürriyetimizde nasîbi yoktur. Yani: Eğer Yemenlilerin efkârı uyanır, tenevvür ederse, kendilerinde fikr-i istiklâl ve iftirâk (*ayrılık*) hâsıl olur da aleyhimize kıyâm ederler lâibi bir mülâhaza-i sebük-mağzânâye (*sakat düşünce*), artık zamanımızda revâç olmayacak ve olmamalıdır. Bunun için şu küçük kıyası yapacağım:

Beyrut ve Şam Vilâyetlerinin, kıt’aat-ı Arabiyemiz içinde, nisbeten en ziyâde maârif ve medeniyetçe ilerlemiş ele verilmiş olduğunu elbette teslim ederiz. Şimdiye kadar bunlar tarafından, en zâlim ve en şedîd devre-i istibdâdda bile devlete karşı bir kıyâm ve isyan görülmediği hâlde, vâdî-i cehl-i bi’amânda pûyân (*hareketli*) olan kıt’a-i Yemeniye’de birçok kabâil (*kabileler*) hâlâ temerrüd ve tuğyândadır. Bunun sebebi, bu hareketlerinin devletten ziyade, kendilerine mazarrat-ı hâliye ve istikbâliyesi olduğunu teferrüs ve tefattun edemeyecek (*anlayıp düşüneyecek*) derecede bir cehâlet-i galîze (*koyu cehalet*) içinde bulunmalarındır. Bu münâsebetle, Vâli Muâvini Recep Efendi birâderimin hikâye ettiği mâcerâyı anlatayım:

1320 (1904) senesinde İmâm Yahyâ ibn Mehmed Hamîdüddîn, Sanaa’yı muhasara ettiği esnâda, kendisiyle müzâkereye gitmiş olan heyetle memûren, Sanaa’ya, karîb (*yakın*) “el-Ravza” karyesine gidip, imamla mülâkî oldukları sırada; İmamın ve itbâinin (*peşindekilerin*) makarr-ı ikâmeti olan “Şehâre” karyesinde, o zamana kadar bir yere çıkmamış ve fakat imamın ulemâ-yı rûfekâsında bulunmuş olan bir zât, “el-Ravza”da ilk defa olarak tesâdûf etmiş olduğu fiskiyeli bir havuzu görünce: "Sühbânallah! Lâ havle velâ kuvvete...Kütüb-i kadîmede (*eski yazılı kitaplarda*) mestûr olduğuna göre, bu havuz Hazret-i Süleymân Aleyhisselâm zamanında cin tâifesinden biri tarafından icad olunmuş imiş!... İşte onun muhtırâtından (*kalıntılarından*) olacak!" demiş. Buna hayret eder misiniz? Fakat etmeyiniz. İşte bu zavallıların (s.52) nasîb-i malûmâtı bu cehl-i tâmûâm ile mestûr (*örtülü*) oldukça buradan daha ileriye gidemez. Dünyâyı meşhûdâtından (*gördüklerinden*) ibaret zannetmek, zaten cehlin icabâtından değil mi? Burada âsîlik eden bir kabile top, tüfekte darb ve tedîb ediliyor da, oradan üç beş saat ötede bulunan diğer bir kabile, bunu anânesiyle haber aldığı diğer kabilenin başına gelen belyeyi (*musibeti*) tamamiyle öğrendiği hâlde -gözüyle görmediği için- kabil değil, müteessir

olmuyor, inanmıyor, tâ ki kendisi de öyle bir darbe-i tedib yemedikçe, aklı başına gelmiyor; fakat bunların hamâkatine, belâhetine (*kalın kafalılığına*) vermeyeceğiz. Zira yukarıda dediğim gibi bunlar son derece zeki, çevik insanlardır; fakat ne yazık ki perde-i cehl basîretlerine sedd-i sedîd çekmektedir. Bu perdeyi kaldırıp, bunları nûr-ı hak ve hakîkate mazhar etmek vazifesi bize terebbüb ediyor.

Bir misâl daha söyleyeyim: Ermenilerde de devr-i istibdâdda kıyâmlar, isyânlar vardı. Fakat bunu katan Yemen âsilerine teşbih etmemelidir. Zira Meşrûtiyetin ilânıyla bunlar derhal o fikirlerinden vazgeçtiler. Selâmetlerini, vahdet ve azamet-i millette aradılar. Zaten kıyâmlarından maksad, izâle-i zulüm, ikâme-i müsâvât ve adâlet idi. Halbuki buradaki kıyâmlarda, bir reisin hadd-i risâyetine kurban olmak üzere, binlerle itbâi, sebep-i kıyâmı bilmeksizin, anlamaksızın, hattâ sormaksızın bir işârete müheyyâ (*hazır*) bulunuyor. Eğer bunların efkârı tenvîr, cehâletleri malûmâta tahvîl edilse, öyle kör körüne meşâyih ve rüesânın âlet-i ihtirasât-ı nefsiyeleri olmak ihtimâli kalır mı?

İşte Suriye'de de ikide bir baş kaldıran Dürzîler de hep sevâik-i cehâlete kapılarak târik-i nâhemvâre (*uygun olmayan yol*) sayıyorlar. Halbuki Şam'ın, Beyrut'un uyanık ahalisi saadet ve selâmetlerini, şevket ve azamet-i devlette, vahdet ve kuvvet-i millette arıyorlar. Demek ki hak ve hakîkate vâsıl olmuşlar. İşte Yemenlileri de o mertebeye îsâl edersek (*ulaştırırsak*), hem onların saadet-i hâliye ve âtiyelerine hizmet, hem böyle zeki, faal, müstaid (*yetenekli*) bir kısım halkımızın terakkîyât-ı fikriyesinden bütün cemiyetimize temîn-i hayır ve menfaat etmiş oluruz.

A.S.

OSMANLI İHTİLÂLLERİ

(Onikinci nüshadan mâbad)

(s.53) Nev'iyet-i mahsûsası itibariyle bütününü münferid olan ihtilallerden biri de Fâtih'in mükerrer cûlûslarını îcab ettiren Yeniçeri İhtilâlidir.

Sultân Murâd-ı Sâni'nin İzlâdi Muhâberesi'ni müteakib, akd-i musalaha (*antlaşma imzalayıp*) ederek Manisa'da inzivâgüzîn (*yalnızlığı seçmiş*) olmaları ve Sultân Mehmed-i Sâni'nin henüz ondört yaşında bir nevcivân (*genç delikanlı*) bulunmaları, Devlet-i Osmâniye'nin düşmanlarına yeni ümitler vermiş idi.

Kitâb-ı Mukaddes üzerine el basarak ahd ve bu sûretle on sene mütâreke akdeden Macarlarla müttetikleri, ihtiyâr pâdişâhın işten çekilmesini intihâz eyleyerek, muâhedenin imzası kurumadan tekrar hücûma tasaddî etmişler (*saldırıya girişmişler*) ve Varna pişgâhına (*önlere*) kadar gelmiş idi.

Bu hücûmun dehşeti, hakikaten Osmanlıları ducâr-ı endîşe ettiği gibi, diğer taraftan da Pâdişâh-ı vakt olan Sultân Mehmed-i Sâni'nin böyle bir müşkilâtı iktihâm etmekte (*zorluğu göğüslemekte*), iktidârına itimâd edilmediğinden, Sultân Murâd'ın ordu başında bulunması için lâzım gelen teşebbüsâtta bulunmuşlar ve nihâyet Halil Paşa'nın o meşhur kıyas-ı mukassemli mektûbuyla, müşârünileyhi Manisa'dan kaldırarak Rumeli'ye getirmişlerdi. Murâd-ı Sâni Hazretleri, beraber getirdikleri Anadolu askeriyle, Edirne'de ihzâr (*hazır*) ve taşhîd edilen (*sevk edilen*) Rumeli askerini birleştirerek kumandayı uhdelere aldıkları zaman, Sultân Mehmed-i Sâni de saltanattan sâkıt (*tahttan çekilmiş*) olarak Edirne'de kaymakam olmak üzere kalmış idi.

Sultân Mehmed-i Sâni'nin birinci cûlûsu ile birinci i'tizâleti (*ayrılması*) bu vak'a teşkil eder. 847-848 (1444), vaktâ ki Varna hengâme-i dehşet-engîzi, bir zafer-i bi'adil (*emsalsiz zafer*) olarak Osmanlı Devleti'ne yâdigâr oldu.

(s.54) Muzafferen âdet eden Sultan Murad Han, neşve-i hükûmetle yeniden vâyedâr-ı âmâl olmuş idi.

Diğer taraftan da erkân-ı devlet, otuz yıldan beri zir-i hükm-i şefkatinde oldukları Pâdişâhın, evvelce ihtiyâr eylediği uzletten dolayı müteessir oldukları, gıyâbından mütehassıl mehcûriyeti telâfi emniyesiyle çarecû-yı iâde-i saltanatı olmuşlar idi.

Fakat bu emeller, bu arzular, kâr-gîr-i tesîr olmadı (*etkili bir sonuç vermedi*). Sultân Murâd'ın kalb-i pâk ve tabnâkinde câygîr olan meyl-i iltizâle hiçbir şey galebe edemedi, tekrar Mehmed-i Sâni'yi iclâs (*tahta çıkararak*) ile Manisa'ya azîmet eyledi.

Sultân Mehmed Han dahi yeni akçe¹ kestirip, nâm-ı nâmisi ile menâbir ve mehâfil şeref ve müzeyyen olup, bu minvâl üzere fâriğ-ül-bâl ve âsûde hâl oldu.²

Ancak Macarların Varna üzerine iktihâmları (*saldırıları*) sırasında asker arasında bir güft ü gû (*dedikodu*) çıkıp: "Düşman etrafımızı sardı. Seyl-i belâ (*bela seli*) gibi üzerimize akmak üzeredir. Mevlâ, Padişahımızı bize bağışlasın. Henüz kerem-i serd-i âlemi görmemiş ve tecrübe buyurmamış olduklarından, bu gâile-i hâilenin (*korkunç belânın*) def ve ref'i koca hünkarın kârıdır," diye,³ milletin talii, bir türlü Sultan Mehmed-i Sâni'ye inanılamamış idi.

Bu defa ise efkâr-ı 'umûmiye, kendi hükûmetine dîdedûz-i intizâr iken (*özlemle beklerken*), Sultan Murad Han'ın yine Manisa'ya gitmesi, bir yüzden selâmet-i vatanı temennî eden dilâverân-ı Osmâniye, diğer cihetten de eski efendilerini arayan erkân-ı devlete bir ukde, olmuş idi.

Edirne Bedestânı'nda zuhûr eden müthiş bir hârik (*yangın*) vesîle oldu. Tekmîl-i yeniçeri şehrin zapt u rabtına bakmıyor diye, Edirne muhâfızı olan Hâdim Şahâbeddîn Paşa konağını yağma ederek, Buçuktepe'ye ictimâ' ettiler. Şahâbeddîn Paşa, Sultân Mehmed-i Sâni'ye ilticâ eylemiş idi. Mazhar-ı himâyet oldu (*korunmaya mazhar oldu*). Yeniçeri de fukarânın işine (**s.55**) bakmayan veziri saklayan Pâdişâha emniyetimiz yoktur."⁴ diye isyân âsârı gösterdiler. Sultân Mehmed Sâni henüz onbeş yaşında idi. Sığr-ı sinnî (*küçük yaşta olması*), kâfil-i emniyet (*yeterli güven*) olamadı. Erkân-ı devlet, başta Halil Paşa olduğu hâlde, vukû-i hâli Manisa'daki Sultan Murâd'a ilân ve kendisini davet eylediler.

Diğer taraftan da sûret-i isyân gösteren yeniçeriye, yarımşar akçe, terakki-i maaş verilerek, gûlûv ve tuğyânlarının (*aşırılık ve taşkınlıklarının*) teskînine cehd olundu. Şu badirede mevzubahis olan, Sultan Mehmed'in sığr-ı sinnî ve bazı hevâiyâta meylânı hakikat-i hâl ise, Sultan Murâd'a olan muhabbet-i umumiyeye inzimâm eden erkân-ı devletin arzusu idi.

Nihayet Sultan Murâd, seyr-i seri ile Manisa'dan avdet edip (*geri dönüp*) ve Gelibolu'dan geçip Edirne'de Buçuktepe'ye nüzûl eyledi ve şikâr(*av*) bahanesiyle etrafı geşt ü güzâr edip (*dolaşıp*) Yeniçeri'nin mâi fi'z-zamîrin

1 Sultan Mehmed-i Sâni'nin bu devre-i saltanatının şühudu olan işbu akçeler, Müze-i Hümayûnda mahfuzdur.

2 Hemdemî Tarihi.

3 Hayrullah Efendi Tarihi.

4 Hayrullah Efendi Tarihi.

(*gönlündekini*) bilicek hatt-ı şerifi tahrîr olunup, Sultan Mehmed Sâni'ye Livâ-yı Manisa (*Manisa Sancak Beyliği*) tekrar tevcih olundu⁵.

Sultan Mehmed-i Sâni'nin ikinci cülûsuyla, ikinci itizâlini de şu vak'a teşkîl eder. (849- 1445).

Bu takdirce, babalarının hâl-i hayatında iki defa cülûsu vâkî olup, bir cülûs dahi merhûm Sultan Murâd Han-i -'aleyhi'r-rahme ve âhirete intikâl ve dâr-ı bekâyâ irtihâl eyledikte vâkî olacak, hakîkatte üç defa cülûs eylediklerine erbâb-ı târîh müteftiktir.⁶

Vaktâ ki Sultan Murat Han-i Sâni, üçüncü defa olarak cülûs eyledi, âmâl-i 'umûmiye hüşûl-pezîr olduğundan, sükûnet derhâl âvdet eyledi. Altı sene süren devre-i saltanatlarında, fermânına ser-fürû ve bürde-i inkiyâd olan (*buyruğuna boyun eğen*) kuvâ-yı devlet ve tekmîl-i yeniçeri, şân-ı hükûmeti ilâ eylediler. İkinci Kosova melhame-i kiberâsı bu devre-i hükûmetin yâdigârı oldu.

Şu mükerrer cülûslar, efkâr-ı umûmiyenin gösterdiği temâyülün netâyic-i tabî'yesinden idi. Ancak vâsita-i icrâat yeniçeri olmuş idi.

(s.56) Buçuktepe İsyanı, yeniçerinin sahîfe-i târîhinde görülen birinci vak'a-i tuğyândır .

Yeniçeri, bu hey'et-i mübeccele-i askeriye melûf (*alışık*) oldukları, itiyâd-ı nizâmperverâneden pek zor inhîrâf (*sapma*) edebilirdi.

Bunları sevk-i idâre eden kuvvet; yiğitlik, gayreti vazife muhabbeti ile mürâdif (*eşdeğer*) olan ibtilâ-yı hamâset (*kahramanlık tutkusu*), muhâfaza-i şân-ı memleket ve millet idi. Bunun için vazîfe-i askeriyesinin hâricinde herşeyden lâkayd görünen yeniçeri, o kitle-i âhenîn, mülkûn ve milletin menâfine karşı ârız olan sebebin vücûduyla yahut böyle bir vesîlenin icâdıyla galeyâna getirilebiliyordu.

Ehl-i Salîbin, (*Hristiyanların*) Varna'ya muvâsalatları sırasında asker arasına bırakılan, güftügûyizmundârânı, umûrun hazırlamak istedikleri vak'a-i mukaddeme (*başlangıç vakası*) olmak üzere telakkî edilmek iktizâ eder.

Sultân Mehmed-i Sâni sığr-ı sinni ve tecrübesizliğiyle berâber, şânına cesbân-ı metâneti fikre (*fikri metânetine lâyıf*) itimâd-ı nefse sahip olduğundan, ilk günlerinde bile evâmirinde ısrar ve kat'iyetle, mukarrebânına (*yakın çevresine*) tesirini ve infâz-ı hükm edeceğini göstermiş idi.

5 Hemdemî Tarihi.

6 Hemdemî Tarihi.

Sultân Murâd'ın ilm-i hakîmâne ve şefkat-i mütevâziânesine alışmış olan saldıde erkân-ı hükûmet ise, genç Padişahın metânet ve şiddetinden ürkmüşler idi.

-mâbadı var-

Efdaleddin Bey

YİNE YEMEN'İN HUSÛSİYÂT-I AHVÂLİNDEN

(s.57) Mecmuamızın 9. nüshasında yer alan, “Yemen’de Hatiât-ı İdâre” (*Yemen’de İdare’nin Suçları*) unvânı altında neşretmiş olduğum makalenin başında, Fransa hükemâsından Doktor Gustav Le Bon’un bir düstûr-ı ictimâîsini zikretmiştim. O da seviye-i medeniyeleri bir derecede olmayan akvâmın (*kavimlerin*) kavânîn-i idâriyeleri bir olamayacağını izah ettiği sırada, Doktor şu misâli getirmişti:

“Bu, hayvânât-ı sâirenin onunla teneffüs ettikleri iddiasıyla, balıkları da hevâ-yı nesîmîde (*hava ortamında*) yaşatmaya kalkışmak kabilinden olur.”

Hakikaten, şu birkaç kelimelik misal, azîm bir hakîkatî ifhâmâ (*düşünmeye*) kâfidir. Evet, nasıl balıklar hevâ-yı nesîmîde yaşayamazlarsa, öylece seviye-i medeniyeleri geri bulunan bir kavim de medeniyeten daha müterakkî bir kavme mahsus kavânîn ve kavâid-i idâreye tabiyet edemez; o âheng-i ictimâîyeyi mümkün değil tâkib eyleyemez. Ama biz “Behemahâl o yolda idare edeceğiz!”, iddiâmızda ısrar edersek, belki hatır için şeklen, lafzen tabiiyyet etmiş gibi görünürlerse de hakikat-i hâlde hiç de o nakarât-ı idâreye mutâbaat etmemiş bulunurlar.

Tavzihâtın (*açıklamaların*) kâffesini -bilhassa tettebbûât-ı Yemaniyem emrinde- hep emsile-i vuku’iye ile teyîd ve tevsik edegeldiğimden, burada o yolda emsile-i îrâd edeceğim (*örnekler söyleyeceğim*).

Hedef-i esâsî, ittihâz ettiğim nokta, daima memâlikimizin evet, şu “Kal’a-i Babil”in -onu da dâhilî dâiresi kılmış olduğu halde- bir nazîre-i vesî’ası bulunan mülk-i fasihimizin muhteviyât-ı kavmiye-i bukaletmûniyesini nazar-ı emnâ almak ıztırârında olan meydân-ı idâremizin hiçbir zaman için onu unutmamaları, hatırdan çıkarmamaları lâzım gelen bir keyfiyet vardır ki, o da bu akvâm-ı muhtelifenin, bu anâsır-ı gayr-ı mütecânisenin (s.58) evvel-be-evvel ahvâl-i ictimâîyye ve tabakât-ı medeniyelerini bi’tetkîk, her birinin derece-i hakîkiyesini tayin etmektir. Bu nikât-ı mühimmeyi bihakkın tevfiğ ve tâmîk eden; bu hâlita-i anâsırın temâyülât-ı ictimâîyye ve istidâdât-ı mahsûsasını lâyıkıyla öğrenen bir idâre memûrumuz, umûr-ı mevdûasına pek büyük mikyasta muvaffakiyet gösterebilir.

Buracıkta, istirdâd kabilinden, memûrîn-i idârenin, devr-i sâbık-ı istibdâdın verdiği bir terbiye-i seyyie olarak mutâdları (*alışkanlıkları*) olan bir hâlet vardır. İdâre-i mülkiye, tesvîd-i evrâkdan, dört duvar arasında nazariyyât ve mantikiyyât veyahud kavâid-i mevzûa usûlüyle hâsıl olur, zannında

bulunarak; vedia-i uhde-i kifâyet ve idâre kılınmış olan ahâlînin emzice, melûfât (*eğilimleri*), tabâyî, istid'âdât, temayülât, mukteâdât, irsiyât, 'irâf ve ahlâfını tedkik ve istikşâfa, bu bâbda bizzât tecârib ve temâs ile istihsâl-i kanaate lüzûm görmemektir.

İşte bu hâl, memurlarımızın birçoğunu, vilâyâtımızın bir haylisinde münâsib-i mühimmeyi işgâl ettikleri, oralarda birçok seneler geçirdikleri hâlde bulundukları yerler halkının evsâf ve hasâis-i mümeyyize ve fârikaları hakkında hakikî bir ilm-i yakine mazhâriyetiden dûr bırakmaktadır. Bu sebeple de bir acz-i idâre içinde, vakitlerini daima “merci‘den istizân”larla üzerlerinden def‘-i mesûliyet kaygılarında bulunuyorlar. Atalarımızdan kalma bir darb-ı meselimiz vardır: “Sora sora Bağdat bulunur...!” deriz. Memûrîn-i idâremizin en lâzımlı bir sıfatları olmak lâzım gelen bir hayâl, mutlaka çok sorulacak, her hâli öğrenmektir. Meraklılık olmalıdır.

Geçenlerde Dâhiliye Nezâreti'nin müsaadesiyle buraya bir Rusyalı geldi. Mösyö Antuan Olikinski, bana verdiği karttaki ünvanına nazaran, “Coğrafya ve Müsteşrikîn Cemiyetleri” azâsından ve “Novoye Vremya” Rus gazetesi'nin İstanbul muhabiri imiş.

Bu zât, Vâli Paşa ile sonra benimle görüştü. Daha "Bonjour!" der demez, cebinden bir liste çıkardı; tertip etmiş olduğu suâl programını (s.59) okumaya başladı. Adamcağız o kadar mükemmel ve mufasssal, o kadar dakikâcüyâne (*incelikleri bilen*), suâller ihzâr etmiş (*hazırlamış*) ki, okurken bazılarını gûlmekten kendimi alamadım. Mesela soruyor:

“Yemen'deki hayvânât-ı ehliyeden beher aileye kaç re's (*baş*) isabet ediyor? Yemen'de kaç nevi emrâz (*hastalık*) var; bunların her birinden yüzde kaç nisbetinde vefiyât vukû buluyor? Kahve zirâatinden ahâlîye ne miktar isabet eyliyor?...”

Elyevm henüz tahrîr-i nüfûs ve emlâk görmemiş, balta görmemiş bir orman halinde bulunmuş olan bu vilâyet-i vesiada bu suâllere cevap verebilmenin imkânı var mı?...Her ne hâl ise, bu zât bu suâlleriyle, tecessüsâtıyla, istifhâmâtıyla (*sorgularıyla*) beş altı gün içinde -doğru ve eğri- haylice malûmât topladı; bunları, derdest-i cem' bulunduğunu beyan eylediği bir esere derc etmek emelinde bulunduğunu söyledi!...

Bunu zikretmekten maksadım; bir ecnebî, suâlleriyle, tedkikâtıyla azıcık bir zaman içinde, birçok şeyler öğreniyor; biz ise bir yerde senelerce memûren bulunuyoruz da ekseriyâ Hükûmet dairesiyle hânelerimiz arasını vasl eden (*kavuşturan*) yoldan başkasını öğrenemiyoruz, öğrenmeye de lüzûm görmüyoruz. Hele suâllerimizi, çok şükür kimseyi de îzâc etmiyoruz. Acaba memurlarımızın yüzde kaç, memur olduğu, hattâ yedi sekiz sene imrâr-ı vakit ettiği bir kaza, bir sancak, bir vilâyet hakkında az çok, bir malûmâtı câmi

(kapsayıcı bilgi) içeren bir “eser-i tettebbûât” vücûda getirmiştir? Haydi evvelleri kollarımız bağlı, dillerimiz tutuk, ağızlarımız mühürlü idi diyelim. Fakat şimdi!!

Şimdi sadede avdet edeyim:

Geçenlerde umum sırasında Dâhiliye Nezâreti'nden vilâyete bir tahrîrât geldiğini gördüm. Hülâsası: “Mücrimlerden istimân eden (*pişman olanlardan*) bazıları hakkında olunacak muâmele, bazı vilâyâttan sorulmuş. Hukuk-ı umûmiyenin ıskatını müstelzim bulunan, kabul-i dehâleti, irâde-i seniyyeye muhtaç. Bu gibi ahvâl-i fevkalâdede, mahallerinin takdirâtı gayr-ı kâfi. Bunun evvela Şûrâ-yı Devlet'te (*Sayıştay*) tedkîki lâzım. O yolda muamele edilsin.”

(s.60) Bu umûmnâmenin (*genelgenin*) burada tebliğ edildiğine nazaran, bu vilâyette de onun ahkâmına tatbîk-i hareket ettirilmek istenildiği şüphesiz. Bu tebliğâtın sair vilâyetlerimizce olan sûret-i telakkisine bir şey diyemem. Yalnız Rumeli ve Anadolu'daki bazı vilâyâtımızda kabil-i icrâ ve tatbîk olabileceğini kabul ile beraber, Yemen Vilâyet-i müstemlekesinde bu emre tevîk muâmelinin zannedildiği gibi netâic-i hasene ve sâlime vereceği mütâlâasında değilim. Bu kadar neşriyât ve teşrihâta rağmen hâlâ Yemen'in sair vilâyâttan farklı olduğunu anlatmaya muvaffak olamadığıma en büyük bir delil de işte bu tebligattır. Bir seneden beri birçok cerâid-i yevmiye (*günlük gazeteler*) ile bu mecmuamızla vâki olan tavzîhâtım hep bu noktanın tenvîrine âit ve hâdim idi.

Haydi benim neşriyâtımı kimse okumasın; bir hassâ-i itibâr almasın diyeyim ki ben kaiden ziyâde kavle bakılır itikad-ı hâlisini taşıyanlardanım; fakat Yemen'de senelerce memûriyet vermiş, Yemen'in kendine mahsus bir kıt'a-i cesîme olduğunu, diğer vilâyetlerimize hiçbir cihetce benzemediğini pek güzel takdir etmiş kibâr-ı ricâl, erkân ve erbâb-ı menâsıbımız var. Onlar da mı bilmeyenleri ikaza himmet buyurmuyor?... İşte en ziyâde teessüfâtımı davet eden madde burası!

Şimdi- Nezâret-i Dâhiliye'nin hüsn-i niyet ve hulûs-i kalbime vereceğine itimâden- verilen şu emrini biraz tenkîd etmek istiyorum!

Emrin mündericâtı (*içeriği*) “hikmet ve mantık”a pek muvâfık olduğu için, itirâzım elbette esasına değildir. Fakat ne çâre ki hikmet-i idâre ile hikmet-i mantıkiye daima beraber gitmediği bilhassa şu Yemen kıt'asında cây-ı tatbîk bulmasına imkân olmadığı için bu emrin buraya da teşmîline iliştiriyorum.

Hukuk-ı umûmiyenin, hukûk-ı Pâdişâhîden olduğu müsellemler, fakat bazı icâbât-ı istisnâiye bu hakkın kablel istîzân (*önceden izin alınmasını*) istimâlini bir vâliye bahsettirebilir; bu da bittabiî maslahat ve menfaât-ı siyâsiye ve idâriye mülâhazasıyla olabilir. Meselâ, verilen o selâhiyete istinâden vâli istimânı kabul ettirdikten sonra irâde-i seniyyesi istihsâl ediyor.

Sâniyen: Bu gibi ahvâl-i fevkalâdede mahallerinin takdîrâtı gayr-i kâfî ise, işin başında bulunmayan ve sırf nazariyât ve mukaseyât-ı mantikiye ile hâll-i mes'ele mecbûr mecbûriyetinde **(s.61)** olan Şûrâ-yı Devlet'in daha müsîb (*uygun*) bir karar verebilmesi büsbütün mümkündür, derim. Düşünelim, Yemen gibi bir vilayette vâililik eden bir zât, bir şıkk-ı müstemînin kabul ve dehâletindeki maslahat ve fevâid-i idariye ve ictimâîyeyi -işin menba' ve merkezinde bulunduğu hâlde- takdîrden âciz bulunacak bir derece-i iktidarda ise o vilâyetin hâline acımak tertib eder; yok eğer müdebbir (*tedbirli*), fatın, muktedir, emîn bir zât ise, artık işi, onun ictimâdına terk etmek münâsip olur.

Yemen'deki takallübât-ı ahvâl (*durumların değişimi*) o kadar serîdir ki yapılacak bir işin üzerinden yirmidört saat geçtikten sonra esaslı bir tebeddül (*değişim*) gösterdiğini emsile-i adîdesi (*çok sayıda örneği*) isbât eder. Meselâ, burada vaktiyle birçok cinâyât ve mazarrât ikâ etmiş, senelerce mütemerrid (*isyankâr*) yaşamış bir kabile şeyhi, kullanılan vesâitin tesiriyle veyahut ittihaz olunan tedâbir-i hakimâne semeresi olarak istimâna yanaştığı bir sırada, biz istizânlarla (*izin istemelerle*), Şûrâ-yı Devlet kararlarına müstenid, irâde-i seniyyelere intizâr edecek olursak, heyhat!... Şeyh ednâ (*en ufak*) bir tereddütle, ufacak bir şüphe ile, küçücük bir teşvik ve îgrâ ile derhâl nükûl eder, yine hâl-i şekâvetine (*eşkıyalığına*) devam ve mazarrâtını temâdî ettirir. Hâlbuki arz-ı dehâlet etmesi üzerine, hemen istimânı kabul, nesâyih ve tergîbât ile ve bazen de taltîfât ve tatyîbât ile sadâkati temîn edilirse, kendisinden büyük mikyasta (*ölçekte*) hizmetler bile görülür. Şimdi, maslahat-ı idâriyye hangi sûrette tecellî eder?... Yemen ki, ahalisi her nevi ilkâat ve ifsâdât-ı hariciye ve dâhiliyeye mârûz; onların tesirâtıyla müteessir olmak istidâdına mâliktir.

Mesâil-i idâriye hiçbir zaman ve mekânda, umûr-ı mâliye, nâfi'a ve mevâdd-ı adliyye kabil-i kıyâs değildir. Mesâil-i mâliye, bir nevi ri'yâziyât-ı mâliye gibidir. Vilâyetin miktar-ı vâridâtı (*gelir miktarı*) şu, bunun tarz-ı cıbâyeti (*vergi toplama şekli*) şu yolda, masârifâtı bu, sûret-i sarfı bu yolda denilebilir ve îmâl-i fikr ve kıyâs ile hallolunur.

Husûsât-ı nâfia ve adliye de öyledir. Zira bunlar birtakım kavâid-i mukarrere-i 'umûmiyyeye tâbidir; lâyetegayyerdur (*değişmez*). Her yer için bir tarzda tatbik kabul eder. Lâkin umûr-ı idâre, mutlaka üzerlerinde tatbik edilecek kavmin istidâd ve kabiliyet ve havâs **(s.62)** ve hususiyet ve cihetince olan hasâis-i fârikasına (*ayırteci özelliklerine*) göre cereyan eder. Binâenaleyh onun kavâid-i kat'îye ve sâbitesi olamaz, ve her yer için de aynı şekilde bulunamaz. Meselâ, Yemen'de millî tabur teşkiline müsâade geldi; yerli gençlerden bir tabur vücuda getirildi. Şimdi, bunlara "Askerimiz değil mi? Tehâme'de kullanacağım!..." diye ikibin kûsür metre irtifâındaki cibâlden indirip, Tehâme'nin ateşin çöllerinde iş gördüremeyiz. Bunda biri iklimî, diğeri mezhebî olmak üzere iki mânî vardır. Hülâsa, idâre-i akvâm (*milletlerin idaresi*), pek-vâsî

bir basîret, metûn bir ihtiyat, derin bir tedkik ve tetebbu ister. Bunlara makrûn olmayan idare, hiçbir zaman reng-i muvaffakiyet gösteremez.

Bu mevzûda mincihetin, mecmuamızın 10 Teşrîn-i sâni (10 Kasım) nüshasında münderic "Bir hükümet-i meşrûtada rüyet-i idârenin dâire-i selâhiyetleri ne raddeden olmalıdır?" serlevhalı (*başlıklı*) makalemin tevcih ettiği (*yönelttiği*) suâle cevap olacağı mevzû-ı mühimme temas eder. Rüfekâ-yı muhtermeden (*saygıdeğer arkadaşlarımdan*), fûnûn-ı idârede ... tecârib-i idâriye ile mütemettî olanların bu bâbdaki tavzîhât-ı âlimâne muntazırım. Bu meseleyi ancak onlar halledecektir.

Burada bir noktayı daha ilâveten izah etmeyi lâzîmeden addederim.

Bilmem **far**-ı itâatimden midir, yoksa sevk-i ihmâl ve müsâmaha ile midir, yahut havf ve tereddütten midir, her ne ise, mâfevkîtin mâduna vermiş olduğu bir emri, serâpâ hatââlûd (*baştan sona hatalı*) bile olsa, bunu -fakat edeb-i lisân ve memûriyete yakışır bir surette- tenkîd ve münâkaşa etmek âdet olmamıştır. Kazârâ buna ictisar eden (*cesaret eden*) bir memura evvelleri -garâibden olmak üzere- "Deli" sıfatı verilirdi. Meselâ, "Filan zât vekil mi?... O delilikle şöretşiardır!", denilirdi. Fakat öyle deli olmayı ben cümlemiz için temennî edenlerdenim. Zira bunun maanâ-yı mezmûru (*gizli anlamı*), "Hak bildiği bir husûsu, hâtır için yahut havfen (*korkudan*) gizlemeyip hemen ortaya atar!", demektir.

Evet, şu yukarıda zikrettiğim emri alan Yemen Vâlisinin bunun (**s.63**) ve burada kâbil-i tatbik olmadığı, tatbik olunursa, menfaat yerine mazarrat tevellüd edeceğini râna (*açıkça*) bildiği, benden ziyade takdir ettiği hâlde, -benim burada yürüttüğüm mülâhazâtı dermiyân ederek- merciinin nazar-ı dikkâtini celbetmesi, yani kanâat-i vicdâniyesini hâsıl bulunduğu bir keyfiyeti, mâfevki de olsa bî-mehâbâ (*çekinmeden*) söylemekten çekinmemesi lâzım gelirdi. Okurken bir tebessüm ile bil-iktifâ (*yetinerek*), "Meclis-i İdârece kaydolanması" buyrultusuyla işle netice vermesini tevîl için düşüne düşüne makûl olarak bir sebep bulabiliyorum.

Selâhiyât-ı kâfiyeye adem-i mâlikiyet!

Yalnız bu nokta, bence valinin şu tarz-ı muamelesine biraz hak veriyor. Yine hatırıma gelen bir cihet daha var ki, bizim âsâr-dîde olan şekli-i terbiye-i ictimâiyemizde bir memurun, kendiliğinden "cüret alarak" tenkid-i mâfevke kıyâmına pek müsâit değildir. Biz, öteden beri "mesûliyetinden tevakkî", "keyfi-âmir hizmet"le melûfuz (*alışgız*). Bunlar en fena, en muzır birer hâlet-i acz ve meskenettir. İş karıştırmayalım: Âmirin emrine körükörüne itâat başka; bulunduğu mahallin selâmet ve icâbâtına göre verilen emri münâkaşa ve tenkîdi yine başka şeydir, ne o itaat, müstahsen, ne de bu tenkid müstehcendir. Maksud-ı aslî ve taharrî-i hakikat (*gerçeği araştırmak*) ve istihsâl-i salâh ve selâmet

(*iyiliği ve huzuru elde etmek*) olunca, elbette şıkk-ı sâni (*diğer yol*) muvâfık-ı akıl ve hikmet olur.

Geçen gün bir kaza kaymakamı, vilayetten şöyle bir istizân-ı acemîde (*acemice izin talebinde*) bulunmuştu: “Meclis-i İdâre-i kazâ azâsının müddet-i örfiyeleri (*görev süresi*) hitâm buldu. Yerlerine diğerlerinin intihâb edilip edilmemesi...”

Şu istizânı (*izin talebini*) beğendiniz mi?...Elinde koskoca bir kânûn varken, ona iltifat etmeyip de işi mâfevkinden istizân etmesi, kaymakamın kanundan ziyade mâfevkine itaat hissiyle mütehassis, o terbiye-i ictimâiye ile melûf olduğunu gösterir. Bu zavallı henüz Meşrûtiyetin elifbâsını bile okumamış, Meşrûtiyet’e dâhil olduğu hâlde ondan bîhaber kalmıştır.

“O mâhîler ki deryâ içredir, deryâyı bilmezler”. Ben kaymakamı istihfâf ve istichâlden (*alay ve cehaletten*) ziyade, şâyân-ı merhamet ve ikâz buluyorum... Zira o zavallının ruhu daima mütereddid (*kararsız*), daima havf ü recâsıyla tesirâtıyla mütessirdir.

(s.64) İşte bizim en ziyade tashihe muhtaç nâkise-i ictimâiyemiz (*toplumsal eksikliğimiz*) budur. Memurlarımız -hemen umumiyetle diyeceğim-fikr-i teşebbüs-i zâtiyeden, tedbîr-i telakkîden mahrûmdur. Hepimiz yalnız mafevkden telakkî-i emre muntazır, verilecek evâmiri (*emirleri*) -ama muvâfık, ama gayr-i muvafık- hemen icrâyâ hazırız. Sonra mükâfâtlar, terakkîler, teâlîler isteriz. Düşünmeyiz ki nîmet külfete, külfet nîmete göredir. Nâil-i terakkî ve teâlî olmak için müteharrik (*hareketli*) bizzât makineler gibi, kendi ictihâdât-ı müceddidânemizin (*yenilikçi görüşlerimizin*), mesâî-i sâibe-i fikriyemizin, netâic-i semerât-ı nâfiyasını (*faydalı sonuçlarını*) göstererek iddiâ-yı istihkâk edersek, emsâl ve akrânımız arasında yüzümüz kızarmaz ve elâ...

Sanaa: 6 Kânûn-ı sâni (6 Ocak)

A. Seni Bey

**MÜLKİYE MECMUASI'NIN
TIPKI BASIMI**

نومرو: ۱۴

نسخه سی ۳ غروشدو

۱ شاط ۱۳۲۵

مکتب

صاحب امتیاز و مدیری:

مکتب ملکیه مآذونلرندن

استانبول ولایتی معارف

مدیری

علی رشاد

مجموعه متعلق خصوصیات

ایچون صاحب امتیاز

مراجعت اولتور.

هیئت تحریریه:

عموم مآذونین ملکیه

هیئت اداره:

علی رشاد، حسن تحسین،

علی سیدی، مددوح.

مکتب ملکیه مآذونلری اتحاد و تعاون جمعی طرفندن هر آی ایشداستده

نشر اولتور مجموعهدر

استانبول و طشره ایچون سئلک آهونان فیشلی پوسته اجر تیله برلکده • ۴ غروشدو •

مندرجات

تکامل فکر بشر، خرائط علم و فن، سافر متصرفی احمد ماجده بک. — دولت عثمانیه بک

صوک بر مفراتی تاریخ تجده و انقلابی علی سیدی بک. — منتخب نایفه مدیریت

بیوک یکجه قافه قادی جودت بک. — شهر من ایچون بر فکر نیر، محمد بهاء الدین بک. —

اداره و قانون و بدیع نوری بک. — بک نجات و سلامتی و ع. س. — عثمانی

اختلافی و افضل الدین بک. — بک بک خصوصیات اموال و ع. س. بک.

استانبول — (مطبعة قدر)

در مساحده سلطان حاننده ایران شهنشاهه قارغوشنده نومرو ۱۲

۱۳۲۵

۱ شاط ۱۳۲۵

اوچنچى جلد

نومرو: ۱۴

هيئت اداره
على رشاد، حسن
تحسين، على سیدی،
مدوح .

مکتبہ

صاحب امتیاز
و مدیر مسئول
على رشاد
هيئت تحریریه:
عموم مأذونین ملکيه

مأذونین ملکيه اتحاد و تعاون جمعی طرفندن هر آی ابتداسنده نشر اولنور

تکامل فکر بشر، خزان علم و هنر

[متفکرین ملت]

(۱)

بی بشرک صفات کشفه سی اولان (عقل) و (نطق) که ، بالجمله خواص
معنویه مزی اشتغال ایدر ، هر فرد ایچون هویت انسانیه سنک معیار صحیحیدر .
ماهیات اشیا بی ظاهر حالده خواص خارجیه منزله ادراک ایدر کی کورینور
ایسه کده ، باصره ، سامعه کی حسلر تلغراف ماکنه سنک (آخذی) ، اعصاب
ایسه تللری ماثبسنده اولوب حقیقته فعل ادراک قوای باطنیه مزک جمعی اولان
(دماغ) ده واقع اولور . تفکر ، تحلیل ، تمیز ، تقدیر ، حکم کی قوه عاقله به
عائد افعالک محل وقوعی یالکز اوراسیدر . مکملینده یکتا ، حقیقه بی هنرا
بر (ماکنه) اولان بذیه بی آدمک اک نازک ، اک مهم قسمی شهسز دماغدر .
بزی بهاییدن تفریق ایدن (عقل) ک محفظه سی (نطق) ک ، همده هر درلو
افعال خارجیه مزک مصدر و منبعیدر . دماغز ، طرز فعالیتجه اک اسرار انکیز
عضومزدر .

انسانک ، انسانلغک منشای ، ماهیتی حقننده عصرلردن بری تدقیقات

ملکيه

۲

اجرا ایدن حکما درلو سوزلر سويله مشلر ، درلو نظريه لر سرد ايتمشلردر . حال بوکه ممنویاتی هدف مطالعه ایدن حکمت و فلسفه نقطه نظرندن ، یاخود آماج مطالعه سی مادیاتدن عبارت اولان فنون طبیعی و طبیه جیهتندن خواص معنویه . مزك ماهیاتی حقنده الیه ایدیلن معلومات پك بسیط شیلردر . او معمانك نیجه صفحاتی هنوز وراپرده خفاده در .

ثابت اولان برشی واریسه اوده (ظرف) ایله (مظروف) یعنی (جسد) ایله (روح) بیننده کی مناسباتك ، لازم و ملزوم قیلیندن اولسی و پك قوتلی و صیقی بر ارتباطی حائز بولماسیدر .

بوسیدندركه تربیه بشریه نظریاتی ایله اشتغال ایدن حکما ، قوای عقلیه من ایله قوای جسمانیه مزك متوازناً نشوونماسنده کی لزومی تمهیدده متفق الرایدلر . صحت عقل ، صحت بدنه مفتقدردر . لانین شاعری (ژووه نال) ك :

(mens sana in corpore sano) سوزی بر قاعده قطعیدر .

دیمك كه تربیه انسانیه جامع الجهتین اوله حق ؛ هم مادیاتك ، همده معنویاتك اصلاحه . تقویه سنه خدمت ایدیله جكدردر . دها طوغریسی (هر بر سینسر) ك و اخلاقون سائره ك دیدكاری كبی تربیه ك موضوعلری اوچدر : (جسم) ، (فكر) ، (اخلاق) . قواعد مخصوصه و معینیه سی دائره سننده بونك هر او چك تكاملی شرطدر . جسمانی ، فکری ، اخلاقی صحت و سلامت بونلر آده سننده کی توازنه مفتقدردر .

فقط ، هر طور اراق عینی درجه ده مثبت اولدینی ، عین محصولی یتشدیر . مدیكی كبی هر فردده بواوچ درلو تربیه مساوی مرتبه ده مستعد دكلدر . شیخ شیرازینك : (تربیت نا اهل را چون كردگان بر كنبدست) سوزی بالخاصه تربیه اخلاقیه بختنده اونودلماز بر حقیقی حاكیدر .

تمایلات و اخلاقیاتمه اجرای تأثیر ایدن بر چوق عوامل وارددر . اولاهر قومك بر (خلقت ملیه) سی ، صكره بلكه بو خلقت ملیه بی وجوده كنیره ن (محیط حیات) ك ایجاباتی وارددر . (آتالره چكك) دییه بیله جكمز (آتاوزم) وار ، (توارث) وار ، (استعداد شخصی) وار .

انسان . بون بو كبی عوامل مختلفه ك تحت تأثیرنده اولدینی حالده شخصته مخصوص بر (هویت) اكتمساب ایدر .

۳

تکامل فکر بشر، خزائن علم و هنر

ایمدی تکامل انسانی نه کی شرائطه تابعدر؟ مسئله ایکی جهتدن موضوع بحث اوله بیلیر: شخصی و عمومی.

هر هانکی بر محیطده موفق اولق ایستین انسانک احوال شخصیسی صورت عمومیده اومحیطک ایجاباته موافق اولمیدر.

چونکه: حیات بر جدالدر — Struggle for life

بو جدالده یالکیز قوتله دکل. قوتله برابر عقل ایله، نطق ایله، فعالیت ایله، محیطه اک زیاده اویقله تأمین مظفریت اولنور. هر شخص ایچون بویله، عموم ایچون، ملنلر ایچونده بویله در.

ماضیده مطاع اولان قاعده: (الحکم لمن غلب) ایدی؛ بوندنده مقصود (قوت) ایدی. شمدی بونی طرز آخرده افاده ایدیورلر: (حق حیات اک قابلیتی اولانکدر)، جدال حیاتده قابلیت، هم قوتی همده مزیات معنویه استلزام ایتمکله البته دهامقول و منطقیدر. تعبیر آخرله، دستور قدیمک ظالمانه اولسنه مقابل اک قابلیتی اولانک حق حیاتی طبیعی، انسانی وعادلانه در. (الحکم للغالب) ده موفقیت ایچون قوتلی بر آدم اولق کافی ایدی؛ شمدی جسماً اولقله برابر عقلی، درایتی، بجرکلی، بونک ایچونده (معلوماتی) اولق لازم کلیر.

اک چوق بیلن، اک چوق چالیشان، محیطک ایجاباته اک زیاده اویغون افالده بولنان ایشنده اک چوق موفق اوله جق، مبارزهده اک چوق قازانه. جقدر.

بو ایسه صحت و قوتده کالی، طبایع و اخلاقده کالی، علم و هنرده کالی استلزام ایدر. هر فردک تکاملی جسماً زنده، عقلاً زنده، اخلاقاً زنده اولسنه متوقفدر.

صحت و قوت بدنیه دن بحث ایدمچک دکل؛ بونک قواعد و فوایدی (صحیون) ایله ادمان بدنی طرفدارانی باخصوص صوک زمانلرده مکملاً تدوین و تبیین ایتشلردر.

ام سالفه غفندنده پک مهم و متبر اولان تربیه جسمانیه قرون وسطاده آوروپاچه مذهب عیسوینک ایجابات ریاضتیه متروک و معطل قلمش ایکن ایام اخیرده ملل متمنده جه احیا اولنمشدر. درلو اویونلر، درلو قوشورلر، چشیدلی

ملکیه

۱

(ژئوماتیک) لر شمدی آوروپاچه قوت و صحت جسمیه بی استکمال ایدن
وسائط مقبوله دندر . (سپور) دنیلن اکنجهلی بدن ادمانلری انکلتزه دن
چیقهرق عالم مدیده کوندن کونه انتشار ایدن بر (موده) در .

زندگی؛ اخلاقنک شرائطی ایسه اخلاقیون حکمانک آثار فیه سیله (طبابت
اخلاقیه) عنوانه ماصدق اولان مؤلفات ادبیده هر بار شرح و ایضاح
اولنبور .

هر فرده نظراً قوای عاقله نك تجلیات و تکملاتنه تعلق ایدن احوال
واسباب، فیسبولوژی، بیولوژی و پسیقولوژی علملرینک داخل دائرة
تدقیقاتیدر .

بیم نقطه نظرم (فکر بشرک تکاملی) در . بونک ایچون سپنسرک
دیدیکی کبی هر شیدن اول (صاغلام بر حیوان) اولمی لازم کلن انسانی
بو مزیتی حائز اولدینی حالدله اله آلهرق ، صفات کاشفه سنی تعیین یعنی عقلنی ،
ذکاسنی توسیع ایدن مؤثر ایدن، (تربیه فکریه) دن، بونک ایچون دمه بدایه ارجاع
نظر صورتیه انکشاف فکر بشر نقطه سندن دنیانک اوائل و اواخر احوالیله
نهایه بزم علم و هنرجه حال و استقباله عائد احتیاجات ملیه مرک بعض صفحاتندن
بحث اتمک ایسترم .

(۲)

تواریخ مضبوطه ائمه داخل اولدیقندن طولای (قبل التاریخ) دبدکری
اک اسکی زمان انسانلرینک یشادقلری مغاره حیاتندن ، جلالی جلاسر طاش
دورلرندن ، شهسز پک چوق سوردیکی ، بو عصرک ابتداسندن بری اربابنک
کشف و تدقیف ابتدکاری آثار غریبه متبایه سیله ، حکم اولنان او ادوار
عتیقهدن بخته بو قادرو داخلنده محل بولهلم . فقط رومالی خطیب شهر
(چیچرون) ک تعریفه کوره (زمانلرک شاهدی، حافظه نك حیاتی، حقیقتک
ضیاسی، حیاتک حاکمه سی، ازمه ماضیه نك خبرچیسى اولان تاریخ) ک
ویردیکی معلوماته باقینجه انسانلرک ادوار قدیمه تاریخده کی حال و حیاتی ،
شمدی مشهودمن اولان احوال عاله اصلا مشابه دکل ایدی . میدان مدینه
عرض اندام ایدن هر قوم ، دنیایی کندی ملکنتدن عبارت ظن ایدر ، کندی

تکامل فکر بشر، خزائن علم و هنر
 عادات و معتقداتی اینچندہ کنندہ خاص بر مدنیت عالئسده یاشار ایدی . ذاتاً
 ربع مسکونک مسکون اولان یرلری شمديکنک یوزده بری بیلہ ذکلدی .
 مرور دهور ایلہ بر چوق (مهاجرت) لر کوریورز . بنی بشریکی
 و خالی یرلری کشف و اسکان ایدیور . ساحه فسیحه ارضده بکندیکی محالری
 (وطن) اتخاذا ایلور ایدی .
 بر عائله دن یتشهرک شعباته آریلان ، و ساحه ارضده شورایه بورایه
 طائغیلان اقوامک تمامی و اختلاطی هان دائماً ایجاب حرب و سائقه فتوحات
 ایلہ واقع اولیوردی .

مهد انسانیت عد اولنان آسیای وسطی یا یلاسنندن جیقهرق چار افطار
 عالم انتشار ایدن عروق و اجناس بشریه ، کیتدکاری و توطن ایتدکاری یرلده
 بین الازمان بر (مدنیت) تشکیل ایتشلردی . حال بوکه بو مدنیتلر یالکیز
 بولندقلری یرلده شعله بار اولوب ینه اورالده انطفا ایدیوردی . بر راده ده که
 مدنیته هر عصرده باشقه بر مملکت جلوه کاه اولمقده ، و مدنیتلر نوعما یکدیگری
 استخلاف ایتکده ایدی .

کرچه عالم انسانیتک دائره سی عصردن عصره توسع ایدیوردی ؛ فقط
 بین البشر مناسبات و اختلاطات شمديله قابل قیاس اولیه جق درجده محدود ،
 چونکه بونی تسهیل ایده جک و سائطه مفقود ایدی . حاجا انکشاف ایدن مدنیتلرک
 مرکزی ، محیطی و ارا ایدی . مدنیت کبی انوار فکریده ، حاصل اولدینی یرلده
 محصور قالیور ؛ مدنیت کبی معرفتکده مرکزی بعضاً فلان و بعضاً فلان یر
 اولیوردی .

قدیم مدنیتلرک یکدیگری استخلاف ایتسی ، صنایع نفیسه ، و علوم
 و ادبیاته ، تعبیر شاملیه محصولات دهای بشرده معین بر وطن تخصیص
 ایتکده ایدی .

واقعا ، عصرلرجه نهر نیلک کناری ، بر زمان فرات و دجله ساحلری ،
 دهاصکره (الاس) قطعسی . بعده تیبیر نهریتک جواری مرکز مدنیت اولمش
 (منقیس) ، (تب) ، (بابل) ، (نینویه) ، (آتنسه) ، (اسکندریه) ،
 (روما) ، (یزانس) شهرلرله آسیای صغراده شمدي خرابه لری بولنان سائر
 بر چوق بلاد قدیمه ثروت و معموریتک مراتب رفیعہ سنه ارتقا ایتش ایدی .

ملکيه

٦

مدینتیر فکر بشری ترقی ایتدیریور ، یاخود انسانلرک تکاملات فکریهسی او مدینتیرک مؤثری اولیوردی .

هر حالده بونلر لازم و ملزوم قییلندندر . اقوام قدیمه ایچنده ، و شمدی چوغی خرابه حالنده اولان او معمر و مترقی بلدهلرده نیجه نازلر ، شاعرلر ، ادیبلر ، خطیلر یتشمش ، نیجه آثار کزیده وجوده کتیرلش ایدی . صنایع نفیسه ترقی ایتمش ، دهای بشر فن معماریه بالخاصه مصرده ، حکمت و ادبیات ایله (Sculpture) دنیلن صنعت نحت و تفرجه یونان قدیمده نه بئوک ، نه حیرالمقول خارقلر ابداع ایلمش ایدی .

مع هذا علم و هنر عادتاً بر صنف متمایزه خاص بر نعمت ایدی . حتی چوق برلرده اهالی رسماً تصنیف ایدلش ، حکما و ادباً دکل ، عادتاً اوقیوب یازانلر ایله ایشچی و چفتچی صنفلری قاعده آیرلش ، هر کس کندی صنفنده قالغه مجبور طوتملش ایدی .

هر قومک ترقیات مدنییه و تنویرات فکریهسی بروجیه مسرود او قومک ، ده طوغریسی اکا محل انکشاف اولان بلدهک ایچنده محصور و مقید قالدینی ایچون عالم مدینتیک دیگر طرفلرندهکی انسانلر بوندن حصیب اوله میور ، انوار فکریدن متقابلاً استنارهینی تأمین ایده جک وسائط و وسائل بولنه میور ، بین الملل (عرفان جریانلری) تشکیل ایده میور ایدی .

مدنیت کبی معرفتده ملی و محلی ایدی . فقط ، قانون طبیعی ترقی و تکامل بالضروره اجرای احکام ایله جکیدی . نفوس بشریهک تکثرو تشعبی ، احتیاجاتک تنوعی ، معیشتک الجآئی ایله مهاجرتلر ، مصادملر ، محاربملر تعاقب ایتمش ؛ بر قوه عن المرکزیهک سوق و تحریکیله مهد ظهورندن آیریان انسانلر و ائم جدیده (جدال حیات) کارزارنده دنیانک هر طرفنه طایغیلررق عالم انسانیتک دائرهسی بیومش ؛ اقوامک تماس و اختلاطنه لازم و خادم اولان وسائط و وسائل عصردن عصره تزیاید ایدوب هیئت بشریه یکدیگر بئک کشفیاتندن ، ترقیاتندن ، تنوراتندن متقابلاً مستفید اوله رق مشهودات و معلوماتک تکثر و توسمی ایله تکامل فکر بشریه سرعت و سهولت حصوله کلشدر .

واقما ، قرون اولی مدینتیرنک شمععه کالاتندن اخذ رشیم ایدن برمدنیت مبعجله ، بر فیض عالی خارقه نماتک لطیف تأثیرینه مظهر اوله رق عراق و اندلس

۷

تکامل فکر بشر ، خراش علم و هنر

قطعه لرخی آثار اعجازکار به مغبوط اقطار جهان ایتمکه اولدینی دورلده یعنی قرون وسطاده ، مدنیت ، اورویاچه علم و هنر نقطه سندن ازمئه قدیمه نک او محتشم و بارلاق نظاهر اتنه اصلا نسبت اولنه مه جق صورتده اونوق و سونوق ، حتی مظم بر شکل آلدقدن ، علم انسانیت ایچنده مدنیت برینه دهشت ، معرفت ، جهالت ، حقیقت برینه خیالات ، مدت مدیده حکمران اولدقدن صکره (ر نسانس) دینیلن اتباه و تجدد دور مسمودی کله بیله رک فکر بشر یکی باشند کشایش بولمش ، جهان عرفان عصر لرله دوام ایدن بر خواب غفلت کچیردکن صکره یکیدن او یانوب حیات تازه اکتساب ایتشدیر .

(۳)

ترکله میسر اولان فتح (قسطنطنیه) نک قرون جدیدیه مبدأ تاریخی اتخاذ اولغامی ، احوال ملک بوندن صکره تحولات عظیمه و تقلبات مهمهیه مظهر اولدیفندیر . واقعا بو فتح میبندن هراسان اولان بعض پاپاسلرک زمان سابقدن ییزانسه قالان متون قدیمه یی ایتالایه آشیردقلمری ملحوظات قویه دن اولوب . نسه کیم ایلک اول اوراده وقوعه کلن تیقظ افکار یاواش یاواش ممالک سائره شمالیهیه دخی اتشار ایدرک آوروپاچه حکمت عتیقه یونانیه نک تبع و مطالعه سنه کرمی ویرلشدیر . قرون اولانک بر اقدینی آثار مهمه نک منتلری ، اصللری حاجا آرانیلوب بولغمه ، قرون جدیدده آوروپا لسانلرینه ترجمه ، وارباب فکر و قلم طرفندن تدقیق و تحشیه اولغمه باشلامشدر . شرقک معارف عتیقه سی قرون وسطانک حکمت عیسویهیه مستند اولان (سقولاتیک) معمالرینک ابطال احکامیهیه جهان افکاری شهراه معرفت و حقیقته تسبیل ایتشدیر .

قرون وسطاده درین بر اونقویه یاتان حکمت قدیمه او یانمش ؛ ادبیات صحیحیهیه ، فنون منبتهیه انهماک آرمش . بو مراق برنسلره ، قرالره ، پالاره قدر سرات ایتش ، شاتورلک سلاح دپورلی یاننده کتاب قولکسیونلری وجوده کلش ایدی .

هر طرفده ، هر مملکتده مکتبلر آچیلور ، کتبخانه لر ، دار الفنونلر تأسیس اولتیور ، علم و هنر حکمداران جهانک حمایه لرینه مظهر اولور ایدی .

ملکيه

۸

آفاق عرفانه طوغری ائجنجه زن پرواز اولان دهای بشر ، صنایع نفیسه بی الطبع اهل ایده من ایدی . فی الحقیقه (رنه سانس) دورینک طلوعی متعاقب ایثالیانک صنعت ترسیم و تصویرده کی تجلیاتی یونان قدیمک معماری ایله هیکل تراشلقدنه کی هنری کبی جداً بالاتر ایدی .

بو صره لرده لطفکار عالم انسانیت اولان (کوتنبرغ) ک ایجاد ایلدیکی اصول طباعتک انتشاری ، و بونک لازم غیر منفکی مثابه سنده بولزان (کاغد) ک مواد عادیه دن اعمالی چاره سی بولنه رق محصولات فکریه و قلمیه نک ازمئه سابقه ده کی کبی پک بهالی اولان دریلرله اییک قرطاسنه عرض افتقاردن خلاصی ، تکثیر آثار و تعاظمی افکار خصوصلرینی فوق العاده تسهیل ایلمش ایدی .

سیاحین کاشفه یکی یکی قطعه لر بولیور ، پوسته لر ایجاد ، بانقهر تأسیس اولنیور ، تجارت بریه و بحریه یوللری چوغالیور ، سیاحت قولایلانیور ، هر طرفه کیدیلور ، اوزاقلرده کی ملککتر ، ملتلر ایله تماس ایدیلور ، ساحه ارضه یکی بر فعالیت ، افعال بشریه ده باشقه بر فیض و برکت کوریلور ایدی . (رنه سانس) ، مدنیت جدیدیه بر اساس رهین الاندراس اولمشدر . مدنیت و معرفت عمومیلشمش ، انکشاف دهای بشره واسع میدانلر آچلمش ، هر طرفه نور عرفان صاچلمش ایدی . اون آلتیجی ، اون یدنجی ، اون سکزنجی عصرلرده ادبیات ایله صنایعده ، و علوم و معارفده نیجه بدایع جلوه نمای حصول اولدی . ابدی ناملر برافان کاشفلر ، رساملر ، مؤلفلر ، ادیبلر حکیملر آثار دهالریله نور ذکالریله فکر بشرک تکاملنه خادم اولدیلر . اون آلتیجی عصر صنایع نفیسه ده ، اون یدنجی عصر ادبیاتده ، اون سکزنجی عصر ایسه فونوده حائز قصب السبق ایدی .

بونجه بدایع و کالاته مهد ظهور اولان عصرلرده دهای فکر بشر حکم و قوتی کوستره جک ، حاکم هر شیء اولدیغنی البته اثبات ایده جک ایدی .

کرچه متفکرین ، متعصبین دینک و مستبدینک آرهلق آرهلق هدف سهام اغراض و اعتراضی اولیور ایدی ؛ اما معتقدات مأوفیه مغایر افکار حقایق تئاسردینه اجتناسار ایدنلر آرتق مظالم متاده و حشیانه دن اولان (احراق بالنار) تهلیک سندن مصون قالیور ایدی . (دنیا دوزر) دیدیکنلرین طولانی

۹

تکامل فکر بشر ، خزان علم و هنر

اون یدنجی عصرده حکیم شهر (غالیه) نک تهدید اولندینی آتش عدواندن
اون سکزنجی عصر حکمائی وارسته قالدیر .

بعض مرتبه آسوده‌لک اینجده وقوع یانته اولان تکاملات فکریه، تکاملات
اجتماعیه و سیامیه سائق اولمش، (فرانسه انقلاب کیری) تخم تکوئی اون
دردنجی لویی عصریه اون سکزنجی قرن میلادییه زینتساز اولان دهات ادب
و حکمتک تنورات و تنورات فکریه‌سندن اقتباس ایلمشدر .

آفاق علده تابان اولان انجم عرفانک روح نواز و حیات افزا ضیالی
افکار ناسه حق حریت و حاکمیتی تلقین، ذهن دراک بشره مایه حکمت
و حقیقی تلقیح ایش ایدی .

(۴)

علم مدینتک هر نقطه نظر دن ترقیات خارق العاده‌سی ، اون طقوزنجی
عصرده واقع اولمشدر . بو عصرده ترقیات مدنی، تکاملات فکریه شمده‌یه‌قدر
کورولمیش، بیانمین تجلیات بی نهایتیه میدان آچمشدر . انسان حقوق طبیعه‌سنی
اکتساب ایش ، محنت مدینتده حر الافکار ، حر الافعال اوله‌رق عرض اندام
ایلمشدر .

اسارت قالمش ، هیئت اجتماعیه اینجده قدمه‌لر تشکیل ایدن صنوف
میزانمک الفاسیه عموم افراد بشر متحد و متجانس برکنته حالی آلمش ،
اخوت ، مساوات اعلان و اعلا اولمشدر .

(آریستو قراتیک) یعنی اصلته مستند اولان تشکیلات دولیه ،
(دموقراتیک) بر طرزه کیرمش یعنی اساس و قوتی اهلیدن آلمه
باشلامشدر .

انسان آرتق سربسته‌جه دوشنیور ، سربسته‌جه چالشیور، کندیمی ایچون
قازانیور ، دوشوندیکی سویلیور ، ایستدیکنی یاییور، قوای عقلیه و بدنیه‌سنی
دیلدیکنی کبی استعمالده بخیر و مختار بولنیور. نشو و نما فکری و بدنه‌سنی
اولان اسباب و وسائط مهیا و مبدولدر .

ادبا و حکما منویات و اخلاقیاتی تحلیل و توصیفده ، متفکرلر قوانین کائناتی
کشف و تصنیفده ، علل قواعده علمییه تدوین و تالیفده کجه‌نی کوندوزه

ملکیه

۱۰

قائمیلر، چالیشیورلر؛ طبیعتک، ماهیات اشیانک خفایا واسرارینی کشف واستقصا ایله اوغراشیورلر؛ عالم وجودک لدنیاتندن استنباط حکم وحقایق، تعمیق بحر دقایق ایدیورلر. انواع تجارایله، درلو اصول و تطبیقات ایله فنونک، صنایعک اسباب ترقیاتی، نظریاتک عملیاته اقترائی وسائلی بولوب چیقاریورلر. حیات مادیه نک، معیشتک کوچلکلرینی قولایلغه تحویل ایده چک، مدینتک ترقیسی ایله آن بآن آرتان احتیاجاتک تهویننه، تأمیننه خادم اوله جق یوزبیک درلو کشفیاته، ابداعاته، اختراعاته موفق اولیورلر، مادی ومعنوی سعادت بشریه نی استحضار ایله یین وسائط بی نهایتی موقع فعله وضع ایله یورلر. قوای طبیعیه نک کشفنده بیوک خطوه لر آتدی: بخار والکتریک قوتلری بولونمش، انسانلرک بو محیرالعقول قوتلردن وجوه استفاده سی استحضار اولونمش، صو بوغوسنک تحریک ایلدیکی ماکنه لر بی بشری نیجه زحمتی، مشقتی ایشلردن قورتارمیشدر. تلغراف، مخابراتی تسمیرع، واپورلر، مسافاتی تقصیر ایدهرک جهان مدینتک انکشاف وانبساطنه عظمتی یوللر، قوتی واسطه لر حاصل اولمشدر.

انسانلر دکر اوستنده واپورلرله، یر یوزنده شمندوفرلرله کیدیور، فایزیه لردن بخارله ایشله یین ماکنه لر، الک، قولک کوره چکی ایشلری کوریور. آرتق وقتک نقد اولدیغی آکلاشلمش، هر ایشده سرعت وسهولت آرانغه باشلامشدر.

بو عصرده وسائط مادیه ایله فعالیت بشریه نک دائرهمی فوق الحد بویودی، تکملات معنویه ایله ده دائره ادراکات فسمحت بی نهایت اکتساب ایلدی.

اسکی مدینتیلرک ملی ومحلی اولماسنه مقابل، شیمدی جهان انسانیت برلشمش، معرفتک، صنعتک، علم وهنرک وطن مخصوص ومعنی قالمیوب فیوض مدنییه مدنی عالمده یاشایان هر فردک وهر قوه ک سیاناً نائلتی اسبابی حصول بولمشدر. معارفده بر صنف ممتازک مخصوصاتی اولمقدن قورتیلوب عموم ملتیلرک، بتون انسانلرک مالی، متاع مشترکی بولمشدر.

بیکلرله واپورلر دنیانک البخارجسیمه سنده، اقطار بیدهنده طولاشمقه، دمیر یوللری اورومچسک آغخی کبی عالم مدینتی صارمقده؛ هر یرک محصولات طبیعیه و محصولات صناعیه سی مبادله وتعاظمی اولونمقده؛ زراعت، صنایع،

۱۱

تکامل فکر بشر، خزائن علم و هنر

تجارت عقلره صیغمه یان وسعتلر اکتساب ایتمکده ؛ نفوس علم سرعته
چو غلقلده ؛ مدنیت سرعت برقیه ایله ایلروله مکده در .

انسانلرک حیات مادیه و معنویه سنده نه عظیم، نه حیرت افزا تحولات وقوع
بولدی ؛ احتیاجات بشریه کچن عصرلره اصلاً نسبت اولونه میه جق صورته
رهین کمال ازدیاد اولدی .

کتمه؛ جسیمه معرفت مکرراً شعباته آیرلدیغی ، علوم و فنون تصنیف
اولندیغی حالده قوانین طبیعیه نك، ماهیات اشیانك حقایق کشف و استنباط
اولندیغی ، حکمت تجربیه نك تطبیقاتی ایلرلدیجکجه یکدن محتاج حل و ایضاح
مسائل ظهور ایدرک نظریات و فرضیات ، تدقیقات ایله حقایق مثبتیه شکلنده
دائرة علمه داخل اولوب تصنیف علوم دوام ایتمکده ؛ فن طباعتک تکمالاتیه
سریع و سهیل وسائط انتشار بولان ادبیات ، فنیات، صنایعایدن باحث کتابلر،
رساله لر، مجموعه لر، غزله لر چو غلقلده؛ مطبوعاتک رواجی معارفی اوجوزلاتوب
علم و هنردن حاججا خزینه لر وجوده کلیمکده در .

علوم و فنون مبذول و رایکان ؛ اوقومق ، یازمق ، بیلیمک ، اوکریمک
عمومی و مجاندی . قدر کران علم و هنر ، هر طرفده مقبول و معتبر اولدیغندن
مدنی عالمک اؤ اوقاق قراسنه وارنجه مکتبلر آچلادی ، تحصیل ابتدائی عموم
ایچون مجبوری طوتلادی .

مبتمنی بی پایان اولان فکر بشردن اخذ ایدن علم و هنر خزینه لری سنده دن
سنه به چو غلقلده ، طولقلده ، طاشمقلده مجاری؛ مخصوصه و متنوعه سی ایله جهانک
هر طرفه طایغیلمقلده اولوب نوشابه دانش ، تشنگانی سیراب صفا ایتمکده ،
هر طالب تحصیل مقصودینه سهولته ایرمکده در .

ارباب اقلام ، تدوین آثاره دوام و اهتمام ایتمکده ؛ جهان عرفان، کناری
هر آن اوزاقلاشان عمیق و بی پایان برعمان حالتی آلمقلده ؛ ادبی، فنی ، حکمی ،
صناعی مؤلفات کزیده و محصولات مفیده بکونه هر کون یکی بر بیغین
علاوه اولمقلده ؛ علمک حدودی کنیشلدیجکجه فکر بشر توسع ایلمکده ، یاخود
عکس قضیه وقوع بولمقلده ، فقط بیلیمک ، اوکریمک هوسی و آرزوسی ده بو
نسبتده آرتیرق ذوق آشنایان معارف ایچون غیر قابل تسکین دائمی بر مراق
و طبیعت ثانیه حکمی اکتساب ایتمکده در .

بو عصرده اوقومق ، یازمقده یمک ، ایچمک ، اویومق کبی حوایج ضروریه صره سنه کچمشدر .

اسکی زمانلرده ارباب علم و قلم مشاربا لبنان اوله جق صورتده نوادردن ایکن ، شمدی ملل فاضلهده علما و ادبا طاقلری غلبه لیکلی برر قافله مبیجله تشکیل ایدهرک شاهراه ترقیاتده پیشوالق ورهنالق وظائفنی ایفا ایتمکده درلر .

عوام ناس دینلن کوبیلره وایشجیلره قدر هرکس اوقومقده ، هرکس اوکرتمکده اولوب عقل و نطق کی صفات انسانیه مزی جلالندیران ، حسنیات و افکارمزی تربیه و تمیه ایدن آفتاب معرفت ، اضواء نافذه سنی سنه دن سنه په ده اواسع بر مقیاسده نشر و تعمیم ایتمکده ، انسانلر آره سنده اوقومق یازمق بیلنلرک عددی هرکون آرتقمده در. تعمیم معارف خصوصنده اک ایلری کیدن مملکتلر آلمانیا ، اسویچره ، دانیمارقه ، اسویچ وانکلتره قطعه لری اولوب صوک سنه لرده بو ملتلر ایچنده اوقویوب یازمق بیلمین هان قلامشدر .

(۵)

خرائن علوم ، کتابلر ، مکتبلر ، کتبخانه لردر . ارباب قلم کتابلری تألیف ، ملتلر ، دولتلر ، هیئتلر مکتبلری ، کتبخانه لری تأسیس ایتمکده درلر . اقوام متمدنه نک معموریت و احتشامده شمدی اک ایلری کیتمش اولان بلاد کریده سنندن بدأ ایله اک اوفاق قراسنه قدر کیدکز ، بو اوج شیئی جمله سنده موجود بوله جقسکز . آلمانیا ده خصوصی کتبخانه سی اولمیان بر کویلی خانه سی ، مکمل مکتبی بولنیمان بر کوی یوقدر .

برکره مراق ایتم ؛ پارسدن اوتوز قدر کتابچینک فهرسته لری ایستدم . برده نه باقیم ، هر برندن جلد جلد قاتالوغلر کلدی . مثلاً حقوقه عائد کتابلر طبع ایدن مثلاً اسمی کتبه باقدم ؛ مدوناتک ، مؤلفاتک ، کترته ، تنوعنه ، عظمته حیران اولدم . طبایه ، فونه ، تاریخه ، ادبیاته متعلق فهرسلری کوزدن کچیردم ؛ عین ثروتی ، عین عظمت و احتشامی کوردم . بر طرفده مختلف جسمانده ، مختلف فیاتده لغت کتابلری ، قاموسلر ، محیط المعارفلر ؛ دیگر طرفده تاهند و چین آثار قدیمه ادبیه سنندن بدأ ایله بو گونه قدر هر عصرک ، هر مملتک مخلصات آثار قلمیه سی ؛ شعرانک ، ادبانک ، حکمانک ، خطبسانک ،

۱۳

تکامل فکری بشر ، خراش علم و هنر

علمانك محصولات فکریه سی صره سیله طبع اولمش ، متنلر ، شرحلر ، تحشیلر ، ترجملر ، هر بری مختلف شکلدرده ، مختلف حجمدرده مکرراً باصلمش !
بر عمان عرفان که قهرینه ایریشمک قابل دکل ؛ عمر بشر کافی دکل .
شاعرك :

بریرده کی آرامه بو مقدار اوله مهلت ،

اربابی نیجه کسب کمال و هنر ایلر ؟

سوزی مکر بر حقیقی معین ایش .

کتابخانه لره کلنجه : بلاد متمدنه درجات مختلفه منقسم اولان بالجه
مکاتب ایله مؤسسات رسمیه نکل و یوزلرجه ، بیکلرجه جمعیت متنوعه نکل
قلوبلریله قازینو ، اوتل کی اجتماعکاه عمومی اولان اماکنک و حتی تیارولرک
سیله خصوصی مکمل کتابخانه لری اولدینی کی آریجه عمومی و مشهور عالم
کتابخانه لره وادر .

ازمنه قدیمده (اسکندریه) و (برغمه) کتابخانه لری شهرتکیر ایدی .
زمانمزدده ایسه یارسده کی مشهور (کتابخانه ملی) ایله لوندرده کی (بریتیش موزه -
نوم) ، برلینده کی (کتابخانه قرالی) ، ویانده کی (کتابخانه امپراطوری) ،
رومده کی (واتیکان کتابخانه سی) بالخاصه شایان تذکار اولوب هر بری یوزبیکلرجه
مطبوع و غیر مطبوع مؤلفات و آثار قدیمه و جدیده معتبره ایله حائر نصاب
زینت و احتشامدر .

بزده سلاطین سالفین حضراتنک بنا کرده لری اولان جوامع شریفه ایله
دیگر اصحاب خیرات و حسنات طرفلرندن وجوده کتیریلن مؤسسات دینه
و خیریه نکل مشتملاتی میاننده کتابخانه لر تأسیس اولمشدر . فقط آوروپا
کتابخانه لرنده کتابلرک ترتیب و تصنیف و محافظه سندیه کی اصولی و ترتیبات
داخلیه سندیه کی آهنگ و انتظامی بزمیکلرده آرامق و بولمق ممکن دکلدر . برده
آوروپاده کی کتابخانه لر مؤلفات جدیده ایله هر یار حیات و طراوت کسب ایتدیکی
حاله بزمیکلرک محتویاتی بایلیری اولان اصحاب خیرک تبرعاتدن عبارت
قالمشدر .

ملکیه

۱۴

موضوعم تکاملات فکریه یی بشقه بر نقطه دن تدقیق ایتمک اولدینی جهته کتبخانه لردن بوندن زیاده بحث ایتمک بو مقاله نیک قادرو سنده یر بوله مدیقم کبی مکتبلر حقه دهه بزجه صیق صیق موضوع بحث اولان نقطه دن تشریح اتده بولونمقی ایستهتم . اوت ، بزده بر معارف مسئله سی واردر . غزته لرمزده متصل مکتبلر مزک قلی ، معلملرک عدم کفایتی ، تدریسات پروغراملرینک نواقصی بحثلرنده بر چوق شیر سویله نیر ، یازیلیر ، مباحثه ، مناقشه اولونور . واقعا ، حیات فکریه نیک ایلمک قدمه سی مکتبلرده باشلار ، مکتبلر مز نه قدر چوغالسه ، نه قدر ایلری کیتسه اودرجه فائده لی وموجب منوینتدر . فقط بنم مقصودم مکتبدن زیاده کتابدر ؛ حتی مکتب کتابیده دکل .

تحصیل استدائی تعمیم اولونسون ، مکتبلر چوغالسون ؛ یک اعلا اما ، بنم دلخواهم اولان فیوض ملیه نیک حصولنه بو قدری کافی دکلدر . مکتب تحصیلی نه در ؟ بر مبدأ . حتی مکاتب عالیه و دارالفنون تحصیلی بیله بویله در . معلم محترمز حکیم باشی صالح افندی مرحوم بزّه نباتات تعلیم ایدرکن : (بز بو مکتبده کی تدریساتمز ایله سزّه خزائن علم و ادبک یالکتر مفتاحلرینی ویرمش اولیورز ، سز بو مفتاحلر ایله او خزینه لری مکتبدن صکره آجه . جفسکزر .) دیمشدی . شو جدا بویوک ذاتک بو بویوک سوزینی شطارتله آلفشلاماق قابلمی ؟ قوجه استاد بزّه (اطلبو العلم من المهد الی اللحد) امر شریفنیک حکم منیفی ایله مأمور اولدینغمزی آکلاتمق ایسته یور ، بر مکتب عالینک طلبه سندن بولمقلغمز حسبیله بزّی بو خطاب صوابنه لایق کور یوردی . بر ملنک ، ترقیات فکریه سنه راهبرلک ایتمک ، شبه یوق دانشوراننک مودوع دوش همتیدر .

بر ملکنده ارباب علوم نه قدر چوغالسه ، تکاملات فکریه و تکاملات اجتماعیه او نسبتده مظهر حسن حصول اولور .

بو نوّن ممالک متمدنده یوزلرجه غزته لر چقار یوزبیکلرجه نسخه سی ینه یوزبیکلرجه خلق مراق ایله ، تهالکله اوقور ، احوال عالی ، وقایع کونییه یی بیلیر ، اوکره نیر ، کتابلر یاصیلیر ، اللی بیک نسخه سی صائیلیر . اوقور ، هرکس اوقور . زنکینده اوقور ، فقیرده اوقور ، کوچوکده اوقور ، بویوکده اوقور . یومی ، سیاسی غزته لردن ماعدا بیکلرله موقوتات (Périodiques)

١٥ تكمال فكر بشر ، خراش علم و هنر

طبع و نشر اولونیور . هفته لك ، ایکی هفته لك ، آیلق رسائل و مجامع دائما چوغالمقده ، سالنامه لر چیقمقده در . رسمیلری وار ، رسم سزلی وار . واقعا ، مطبوعاتك اسرام و تصاویر ایله تزیینی صوك زمانلرده یك ایلری کیمش اولوب فوطوغرافی ایله صنایع متنوعه و جدیده طبیعه نك ترقیاتی سایه سنده بر قاج رنكلی رسملرك مکملأ طبعنه امکان حاصل اولمشدر .

آرتق هر مسلک ، هر صنعت اربابنك اشغالات مخصوصه سنه کوره غزته سی ، مجموعه سی وار . چفتجیلر ، ایشجیلر ، آشجیلر ، بالقجیلر کی مساعی جمما - نیهیه وقف وجود ایتش اولان عمله طاقی ، آرابه جیلر ، خدمتکارلر ، قابو - جیلر بیله اوقور . تعمیم کله سیاه ترجمه ایده بیله حکمز (Vulgarisation) اصولیه عوام ایچون ساده لسانله کتابلر ، غزته لر باصیلر ، غایت دون فیثاتلرله صاتیلر ، ذاتأ بالعموم مطبوعات اوجوزلادجه تعمیم ایتکده ، تعمیم ایتدکجه اوجوزلامقده در .

قرق الی غروشه سنه نهایتده قوص قوجه مان بر جلد تشکیل ایده جك مجموعه لر ، موقوتلرله آبونو اولوندینی کی ، سنه لکی دوت فرانسه ، حتی بر فرانسه قدر صاتیلان مجموعه لرده واردر . مطبوعاتك پوسته اجرتی هر یرده مکتوبلرله نسبة ده اوجوز ، چوق اوجوزدر . شمندوفر ، واپور قومبانیلری پوسته خر جیلرینی مجانا طاشیرلر . عالم مدینته داخل اولان ملل واقوام آره لرده هر کون صندوق صندوق مطبوعات تعاطی اولونور . نشر اولونان غزته لر ، رساله لر ، کتابلر سرعت سریعه ایله مدنی عالمك اقطارینه یاییلیر . اوقونور ، بلا انقطاع اوقونور .

وجودك غداسی یك ، حسك غداسی سومك ، فكرك غداسی بیلمکدر . قون ریاضیه و طبیه و حکمیه نك تطبیقات روزمره سیله صنایعه کی ترقیات ، هر کون نظرربا و حیرت افزا بدیمه لر حصوله کتیرمکده ، فابریقه لر محصولانك تکثری ، تنوعی ، تکملی بازار علامده کی رواجنی آرتیرمقده ، یکریمی اوتوز قاتلی محتمم و معظم بنالر ، لطافت ، ثنات ، زینت و احتشام نقطه نظرندن صنعت و فن معمارینك برر انموذج بدایع نمونی اوله رق عرض جباه ظرافت ایتکده درلر . بو عصرده فکر باریک بشر وقوه غالبه صنعت و هنر ده نلر ، نلر ابداع ایتمشدر . صنایع نفیسه ، از جمله غدای روح و دافع غم و اندوه اولان

فن موسیقی تعالیمات بی نهایتیه مظهر اولوب بسته کاران جهانک محصولات نفیسه صنعت ودهاسی اولان بر جسته بسته لر ، ادبیات صحیفه رونق دیگر ، روحانی بر تاب وفر علاوه ایدن (اوپرا) لر برر تمثال کمال حالده شایان ذکر و مقالدر .

معارفده اولدینی کبی موسیقیدهده آلمانلر ملل سائرده تفوق اتمشلدردر . یارسدکی (بویوک اوپرا) تیاتروسی فرانسهک موسیقی آقاده،یمی اولوب پریء دلاشوب هنر وکال صحنه خیال بشرده بدایع افشان سحر حلالدر . (قونسرواتوار) کبی دهانجه موسیقی درس خانه لری واردر . دهای بشرک شکل دیگردهکی تجلیاته جمع اولان (موزه) لرده ، کنج رساملر کل یوم تقلید واستنساخ آثار اسانده دوام وصنعتلرنده کسب کاله اهتم ایدرلر . آرتق ملل فاضلهده ، باخصوص بویوک شهرلر سکافی آرمسند معلوماتسز ، هنرسز کیمسه قلمایوب رجال کبی نسوان دخی کالاتدن بهره دار وحصه یابدر .

برکره یکرمی ، یکرمی بش یاشلرنده آوستریالی بر مادمازل ایله ملاقی اولدم ، بوکنج قیز ، آلتی لسان ایله کوروشیور ؛ تاریخدن ، ادبیاتدن ، فلسفیاتدن بحث ایله یورایدی . بالذات طاعلردن طوبیلامش اولدینی حشراتک قولکسیونتی ارائه ایلدیکی زمان حیات حیوانات اوزرینه مکمل معلومات ویریور ، پیانونک اوکنه اوطورونجه دنیاتک مشهور بسته کارلرینک آثار معروفه آهنگدارینی مهارت نامه ایله چالیور ایدی . صالونتی کندی ایله یامش اولدینی یاغلی بویا تابلوریه تزین اتمش ایدی ؛ بونلر استادانه دنیله جک قدر لطیف ایدی ! . بوکالات ، سعی ایله ، ثبات ایله ، حسن تعلیم و تربیه ایله الده ایدیلر . اوکره نلک ایچون طلب اتمک ، عزم و جزم اتمک لازمدر . چالیشه چالیشه علم تحصیل اولونور ، لسانلر اوکره نیلر ، هنر و تربیه کسب ایدیلر .

پیغمبر ذیشانمز (الحکمت ضالة المؤمنین ایما وجدها اخدها) بویورمشلر . بز بو امر جلیله اتباع ایدیورمی بز ؟ حکم علمدن نلر آلدق ، نلر اقتباس ایتدک ؟ ، شرقلی اولدیغمز حالده معارف شرقیه قاجز ، نه درجه واقفز ؟ ینه بر کره آوروپا علماسندن بر ذات ایله ، بر مستشرق ایله ملاقی اولمش ایدم . انشای مصاحبهده بالطبع شرق ادبیاتندن بحثلر آچلدی . فیروز آبادیدن ، فخرالدین رازیدن ، تفتازانیدن ، حریریدن ، تا بزم ندیم و نفیمره

قدر اولیه بخشنده کردی، اولیه درین مطالعات و معلومات و بردی که طوغریبی
عمرینک هیچ بر کونی مطالعه سز کچمه مش بر شرقی اولدینم حالد قارشینده
لال و ابکم قائم و بحر حیره طالبم .

اوت شرفدهده ، غریبدهده خزائن علم و هنر وار . فقط قاجز تبعساته
قولدق ؟ ادبیاتمه ، فینامزه نه خدمتله ایتدک ؟ ترقیات علدن نلر
آکلادق ؟ علوم عتیقه شرقیه دن ، معارف جدید غریبه دن درجه استفاده من
نلر ؟ ادبیات علدن نه مرتبه خبردارز ؟ آرسطون ، افلاطون ،
سقراطدن ، سوفوقلن هانکی اثرلی ترجمه ایلدک ؟ (اومیروس) ک
(ایلیاده) سنی ، هر ودولک تاریخی قاجز بیلدک ؟ عموم السنه مدنییه نقل
و ترجمه اولان آثار مخلده دن هانکیلرینی کوردک ؟ ارباب فنون ، اخلاقوندن ،
حکمان ، ادبان ، شعرا دن آثار مخلده بر اقان زمره متفکریندن هانکیلرینک
هانکی آثارینی اوقودق ؟ خزائن عرفانه زینت و یرن (قلاسیک) لردن نه ترجمه لر
بایدق ؟ هانکی قاموسلری لسانمه نقل ، یاخود هانکیلرینی کندیز یکیدن
تدوین ایتدک ؟ دهالریله بو عصره شان و شرف و یرن فرانسز ، انگلیز ، آلمان
ادبانسک ، حکمانسک هر یری بر آبد کمال اولان آثار جیده و جدید سندن
نلر آلمقده ، افکار ملیه منی هانکی ضیالره تنویر ایتدکده یز ؟ بتون بو سؤالره
(بیلیم) دیو جواب و یرمکه مضطرم .

(۶)

عالم مدنیته شویله بر نظر تدقیق عطف ایده چک اولور ایسه ک ، (جدال
حیات) ک شدنی کورور ، آکلارز . بوکون دنیا برلشمش ، ملتله یری برینه
قاریشمش ، عالم مدنیته سرعت بر قیه ایله ایلریلیور . فعالیت حیات اجتماعیه
هر آن کسب شدت ایدیور . (محیطه مطابقت) ، (حق حیات اک قابلیتی
اولانکدر) دستورلری برر قانون طبیعیدر ؛ امانه مدھش ، نه بی امان قانون !
جدال حیات ، میدان محاربه سندن دهامهم ، دهآ آتشی ، دهامهلکدر .
بونده غائب ایدن یاشاماز ، یاشایماز ، اک بجزیکلی اولان قازانه جق ؛ محیطک
ایجاباته اک اویغون افکار و افعال صاحبی اکتساب ظفروغله ایده چکدر .
شمعی شاهراه ترقی و تقویده ملتله قوشیورلر ، قوشیورلر ، قوشیورلر .
یاز طوره جقمی یز ؟ بو قوشوده سیرجی کی باقه جقمی یز ؟ محیطلمز بزه

پك چوق بيلمكى ، پك چوق چالشمه يى امر ايدىيور . بيلمك ، اوكرنمك چالشمقلا اولور ؛ چالشمه نك انتظاميده مطالعه ايله اولور . تكاملات فكريه ، افكارمرى تربيه ايله اده ايديلير . تكاملاتمرى اول باول خزان علم و هنرله تا مبن ايدى جكز ، بو خزينه لر حاضر لائش ، پيشگاه امعان واذعائزه قونلمشدر . اوقوملى يز ، دائما چوق ، پك چوق اوقوملى يز . اوقومى انلرمزى ده اوقوملى يز . كوچو كارمر ، بيو كارمر ، قادي نلرمز ، ار ككلرمر ، هپ اوقوملى ، چالشملى ، چالشمه آليشمليدرلر . دنياه نلر اوليور ، ملنلر نلر بايورلر ؛ همه حال بيلملى يز ، كورملى يز ، اوكرنملى يز ، آكلاملى يز ، جريان احوال علمه واقف اولملى يز .

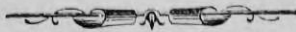
اك خالص دوست كتاب ، اك دوا مى لنت مطالعه در ديمشدر ؛ بو دوستك قيمتى همز بيلملى ، او لنتك طابى جله من طوملى يز . اوقويانلر چوغالديقه يازانلرده چوغالير ؛ متاع معرفت رواج ايله قيمت آليز . غزتلر ، رسالهلر ، مجموعه لر ، كتابلر چوغالير و اوجوزلار ؛ اوجوزلاديقده اوقويانلر ، اوقويه بيللر چوغالير .

غربدمكى ام فاضله چالشديلر ، اوغراشديلر ؛ معرفتى ، مدنيتى بو درجه كمله كيتريدلر . شيمدى بزم ايچون ضيافت علم و هنر مهيا و مستحضر در . خوان عرفانه اشتها ايله اوطوردم ؛ هضم ايدى بيله جكمز غدالرى سچهم ؛ ماخوذاتمرى تمثيل ايددم ؛ دماغمرى بسيله يلم ؛ دوشونجه لرمزى استكمال ايددم . حياتك بر جدال دن ، بر جدال دشواردن عبارت اولديغنى ، حلقه مدنيتيه داخل اولان هر ملت كچي بزمده موجوديمز ايچريدن ، طيشا اريدن شدتلى ، قوتلى رقابتلره معروض بولونديغنى حقيقه درك و تفكر ايددم . بوجداله صاغلام بر وجود ، صاغلام بر فكرله آتيلهلم .

بر كره تكامل فكرينك يولنى طوتهلم ، آبيارى علم و دانشله ريان اولهلم ؛ تكامل اجتماعى و سياسيمز ، سلامت مليه و سعادت مستقبلمز شائبة ايهادن كندى كنديه قورتولور

احمد ماجد

سافر : ۲۱ كانون اول ۱۳۲۵

دولت عثمانیه نك

صوك بر عصرلق

تاریخ تجدد و انقلابی

۱۳۵۳ - ۱۳۶۴

[اون ایکنچی نسخه دن مابعد]

اشبو معاهده نامه ایله فرانسر سفائن تجاریه سنك قره دكزده سربستی
سروسفرینه مساعده اولمش ایدی . حالبوکه دولتك او زمانکی پولیتیکه سی
ایجابجه انكلیزلی دخی الده ایتك لازم كلدیكندن انكلیز سفائن تجاریه سنه ده
بو حق رسماً بخش ایدلدى .
بو سنه نك بقیه ایامی قره طاغیلرلك روم ایلیسه ، وهابیلرلك عراقده ،
عكا والیسی اولوب وادی عصیانیه صاپان جزار پاشانك سوریه ده ایقاع ایتدكلى
شورش و فسادك تسکینی ایله اشتغال ایدلش و قسماً موفق اولمشدر .
ینه اشبو ۲۱۷ سنه سی اواخرنده - فرانسلرلك خروچندن صوكره
موقه مصری تحت اشغاله آلان انكلیزلىر دولت عثمانیه نك وقوعبولان مراجعات
عديده سی اوزرینه مصری تخلیه ایلمشلردر .

[۱۲۱۸] سنه سی وقایعی

عراقدن صكره خطه حجازیه به مسلط اولان وهابیلرلك كبه معظمه بی محاصره به
جرات و داخل كهده هتك حرمت ایلملرینه مبنی اوزرلرینه كراراً عسك
سوق اولمش ايسه ده بر نتیجه مفیده حاصل اوله ماشیدی .
حالبوکه او صره ده مصرده كى عسكرك علوفلرخی آله مدقلىرندن طولانی

ملکيه

۲۰

عصيان ايلملرى دولتى برقات دها غائله به دوشوردى؛ و اصلاحات ملكيه وعسكريه حقنده كى تصميقات و تصوراتك موقع اجرا به وضعنه مانع اولدى .
 ايسته بوسرده دهى مصرده عسكرك اختلالدن و والى خسرو پاشايى اورادن طرد و خلفى طاهر پاشايى قتل ايلملردن استفاده ايدن قوالهلى سرچشمه محمد على آغا [شهور محمد على پاشا] او حواليدهكى روم ايلي عسكرينك مظاهرتنه و حسن تدبير و اجرا آتى سايه سنده خلقك كندوسنه اولان امنيتنه استناداً عسكرك باشنه كجوب اختلالى تسكين و يكيچيرلىر تكيلى ايلمكه باشلادى . و طبعيته مصر محافظاننى عهدسنده تقرر ايلدى .

۱۲۱۹ سنه

۲۱۹ سنه مى دولتك الك غائلهلى بر دوره سيدر . مصرده كوله منلر ايله محمد عليك روم ايلي عسكرى آره سنده كى منازعات و مصاصدات ؛ حجازده ، عراقده و هابيلر طرفدن وقوعه كتير يلان اختلالات دولتى صارصدينى كى قره طاساغده ، مورده ، طونه ايلاننده دخى بر چوق مناسبتمز احوال تحدث ايلديكندن استانبولجه بونلرك دفعى چاره سنى دوشونمكدن بر آن وقت بولوبده اصلاحاته حصر همت ايديله مامشدر .

آننجى بو سنه نك اواخرينه دوعرى سلطان سليمك امريله ترسانه عامرجه بعض اصلاحات اجرا ايلديكى كى عثمانلى دونماسى دخى آوروپا دولتلرى دونماسى طرزنده تنسيق اولمش و فقط بو حال استانبولده بيوك برخشودسزلى استلزام ايلمشدركه : بو تاريخدن ايكي سنه صكره وقوعه كلن يكيچيرى اختلال كبرى و تعبير جديدله (ارتجاع اول) هپ بوعدم خشودينك مرتبه كاله وارمسندن انبمات ايلمشدر .

۱۲۲۰ سنه

برقاج سندن برى صربستانده تورهن (قره يوركي) نك صرب غوسپو دارلنى عشوائى آلهرق انواع شقاوته اجتسار و دولت عثمانيه ؛ صربيه نك استقلالنى تصديق ايتدكه ترك صلاح ايلميه جكى داعيه سنده اصرار ايلمش

دولت عثمانیه نك صوك بر عسقل تاريخ تجدد و انقلاب ۲۱

ايكن دولتلك حال ضعف و تشقى حسيله بونلك اوزرينه قوه كافيه تاديه سوق اولنه مامش و ذاتاً روسيه نك اثر تشويقي اولان بو عصيان و طغيان اندن صكره قره طاغ اهالى صادق سنه و كيت كیده بحر سفید جزائر و سواحلى سكته نصرانيه سنه دخى سرايت ايلمش ایدی .

بو كجي حدود و اتحاد ظهور ایدن نازد فتن و فسادك باصدیرلى متظلم بر اردونك وجودينه عرض احتیاج ايمكده و بوزوم و احتیاج طرف پادشاهیدن دخى من القديم تقدیر ایدلمكده اولدینی حالد بو باده کی تشبثات جديده هر بار تمصب پرده سی آلتیده كيرلنلن بعض بدخواهانك اثر مفسدتی اوله رق عقيم قالمده ایدی . ولی عهد سلطنت شهزاده سلطان مصطفاك دخى خلافتكیرانی تشويق خصوصنده بك چوق دخل و تاثیرى كوريلوردی .

هله اوصره لرده دولت عثمانیه ايله [كويا] متفق كچين روسيه حكومتك انواع دساييس ايله قره دكزك سواحلى شرقيه سنه و تقليس خانلغنه مداخلات متحكمانه ده بولمشی ارکان حيتمنلن دولتی جداً دلخون ايلمكده ایدی . فى الحقیقه : روسيه لىك حدود اوزرنده بعضاً و بعضاً اهميتسز تجاوز مادلرندن دولایى باب عالی بی يتمز توكمز استیضا حاله تضيق ايلمكده وسؤالرينه جواب الهمينجه تحكمانی تشديد ايمكده ایدی .

بو سؤالره ويريله جك جوابلر ، مأمورین سياسيه نك دها و كياستندن دكل طوبلك آغزندن چيقمسی لازمكلور ايكن بالاده بحث و عرض ايدیلان احوال و اسباب تأثيراتيله بوكاده امكان كوريله ميوردی .

دولتك بويله عظيم دغدغملر ، غائله اينجیده يووارلندينى شويله بر هنكامده يكيچريلر مقام سلطنته قدر تأثير نفوذ ايدرك و « فلان نظام جديد طرفداريدر ايسته مزوك ! » ديهرك اجله مأمورينك ده عزلى وسائلنى استحضار ايمكده ايديلر .

سلطان سليم ثالث فكر آ بك تجدد پرور و خير خواه بر پادشاه اولقله برابر ضعف قلبه دخى مالك اولدینغدن بو قبيلى ادبسرلره ترتيب جزا ايله اصلاحات حقسنده کی متوياتی ايلرولتك ايجاب ايدرك ايكن بالعكس زوربارك — كندی آرزوسنه مغاير اوله رق — واقع اولان هر طلبلرینی اسعاف ایدایده آنلری بر قات دها شيارتمشدر .

بواوانده ایسه مصرده محمد علی ، حکومتی جبراً والی خورشید پاشادان ضبط ایلدیکی جهته انک بالمجوریه مصر والیدیکی تصدیق و قبول اولندی . بو حوادث اطرافه یایلنجه - دولتک عجز و ضعفندن خبردار اولان - والیلرده دخی امارت و استقلال فکرلری اوپاندی . از جمله طربزون والیسی طیار محمود پاشا دخی داعیه استقلالده بولندی ایسه ده صدر سابق ضیا یوسف پاشا قومانداسیله او طرفلره کوندربلان بر قوه تشکیلیه سایه سنده بو غائله نك اوکی النمی .

دولت علیه عثمانیه کندی اختلالات واغتشاشات داخله سیله مشغول اولمسی کافی کلپور ایش کبی - موقع جغرافیستک اهمیت فوق العاده سی تاثیراتیه - تضییقات دولیه ده معروض ایدی . مثلاً : نابولیون بر طرفدن - روسیه لیره قارشی - دولت عثمانیه بی دائرة اتفاقیه آلمق ایچون تشبیهات لازمه ده بولندی بی مثلاً دیگر طرفدن ده انکلز لر و روسلر حکومتی فرانسه لر دن تبریده ایله کندی اتفاقیه آلمق ایستبورلردی . حالوکه فرانسه لر ایله روسلرک عهده وفا ایدر طاقدن اولد قلمری وقایع عیدیه ایله نظر دولته ثابت اولد یتمدن انلرک اتفاقیه کیرمکی کندی بولیتقه سنه موافق کوره مامکله برابر انکلتره نك اتفاقی غائب ایتمک ایچون - محضاً انکلز لرک خاطرینه بناء - روسلره مامشات ایتمک مجبور اولبوردی .

شوقدر که بو باده تجدیداً عقدی ایجاب ایدن اتفاقیه روسلر - ممالک عثمانیه ده ساکن خرستیان تبعه نك کندی حمایه لرنده بولنمی - کبی غریب شرائط درج استیذیرمک ایستدکلر ندن اربوشوله میوردی .

ایشته (۲۲۰) سنه سی وقایعندن اوله رق نهایت اوزون اوزادی به مکالمه لر ، مذاکره لر نتیجه سنده بری خفی و دیگری تدافعی وجلی ایکی قطعه اتفاقیه تنظیم وتماطی ایدیلرک کویا شواحواله بر نهایت ویرلش اولدی . مذکور اتفاقیه لرک - اهمیت مندرجانی اعتباریه - صورتلری بروجه آتی درج اولمشدر :

دولت عثمانیه نك صوك بر عصرلق تاریخ تجمدد و انقلابی ۲۳

اتفاقنامه تدافعی

برنجی ماده — پادشاه آل عثمان حاضر تلمی و جمیع روسیه لولرک ایمراطوری و پادشاهی و دولتری و رعایالری آرمه سنده کرک برده و کرک مجرده بالخر و المیمنه مؤسس اولان صلح و مسالمت و حسن وفاق و مخادنته مبنی طرفینک حسن حال و امنیتی ایچون بینلرنده اشتراک و موافقت مصلحت و کمال مضافات و مودت رابطله لری علی الدوام اشبو تدافعی اتفاق حسیدیه شول مرتبه قوی و مستحکم اولاکه بوندن بویله بر طرفک دوستی طرف آخرک دوستی و کذلک بر جانبک دشمنی جانب آخرک دشمنی اوله . بنا برین پادشاه آل عثمان و روسیه ایمراطوری وعد و تعهد ایدرکه آسایش و امنیت جانبینه دائر اولان جمیع مواده خالصانه بخابره و مذاکره ایدوب کئیدو ملک لرندن بر کونه تعرضی دفع و آسایش عامه نك استحصالی ایچون بالاشترک و بلذاکره اقتضا ایدن اسبابه تشبث ایدلر ،

ایکنجی ماده — دولتن فخیمتین مهادتیندن برینه و یاخود ایکه سینه مضر آخر بر دولت طرفندن هر قغیسی اولور ایسه اولسون بر کونه سوء قصد ظهورنده معاهد و متفی اولان دولت بر کونه مقاصد خصمانه نك پیش از وقوع دنی خصوصنه بذل مساعی جمیه ایدوب فایده سرزده ظهور اولان معارضه نی دفع و صالح حالتی قبل الضرور منع ایتمک ضمننده توسطی مفید و کارکر اولمز ایسه و مظهر هجوم اولان طرفلر دخی حقننده وقوعی مظنون اولان حرکات خصمانه نی اوزرندن صرف ایله منع و رفع ایتمک کئیدولنک مساعی و استنباب اقتداری و افیه دکل ایسه اولخالده متفی اولان دولت قوت بحریه و بریه ایله امدهاده مجوز اوله . قالدیکه موقع ممالک و یاخود بعد مسالک حسیدیه ذکر اولنسان امدادک عیناً و برلمسی ممکن اولدینی حالده اشبو عیناً و بریله جک امدادک ایجاب ایدجک مصارفی نه مقدار ایسه بدلاً عن نقد و بریله و قوت بحریه استمداد اولندقدده اقل آلتی قطمه صره کیلری و درت قطمه فرقتین ، و قوت بریه استمداد اولندقدده اقل اون بیک پیاده و ایکی بیک سواری عسکر اعطا اولنه ولکن بری و بحری امدادلرک دفعه اعطامی اولجه بالذاکره قرار و برلمدکجه جائز اولیه .

اوچنچى ماده — ذكر اولنان اعانتك عينا وياخود نقداً ویرلمى خصوصى مظهر هجوم اولان دولتك ید اختیارنده اولوب عیناً امداد اولتمى یعنی برى عسکر یا دونما مطالبه ایلدیکی حالده مطالبه کونندن نهایت اوج آى مرورنده ارسال اولنه، لکن اعانت مالیه اختیار اولنورایسه دولت صائلانك اعلان حربی یاخود هجوم و تعرضی ابتداسندن اعتبار اولنوب مصالحه انعقادینه دکین سنه بسنه معین تقیطر ایله ادا اولنه .

دردنچی ماده — اعانة ویریه چك عساكرك عددینه مناسب طویلری وجهه خانلری و كافة لوازمی و وظیفه لری معین اولان دولت طرفندن اعطا اولنوب تعیینلری ایچون اقتضا ایدن ذخائر و آربه و صمان و اوتاق عساكر مرقومهیه هنگام عادهده کندو دولتلری طرفندن ویریه کلان اجناس و مقدار مثلاً پاك و منقح اوراق اوزره اول عساكرك حدودلرندن چیدقلری کوندن بدأ اولنه رق مستعین اولان دولت طرفندن اول امرده متفقیه بللذا کره تخصیص ایلیه و بوندن بشقه مستعین اولان دولت اول عساكرك مألوف اولدقلری و کندو عساكری دخی مظهر اوله کلدیکی اسباب استراحتلری استحصال ایلیه .

بشنجی ماده — مستعین اولان دولت اعانة کلان دونمیه كرك خلیجی بوغازینه و كرك لاجل الاستخدام تعیین و تخصیص ایدجکی صولره ورودی کوندن بدأ ایدرك دشمنك علیه اعمال اولندیقه تعیینلر ایچون اقتضا ایدن ذخائری بللذا کره ترتیب اولنه جنی وجهله اعطا ایده و اشبو امداد بحریده اقتضا ایدن تمیناتك عیناً ویرلمى ممکن اولمدینی صورتده مقاوله اولنه حق قیات اوزره بدل اعطا اولنه و بوندن بشقه دونما سفینه لرینك ترمیمی لازم کلدکده اقتضا ایدن لوازمی مستعین اولان دولت قطماً تأخیری تجویز ایتمهرك و هیچ برکونه صعوبت اظهار ایتمهرك جاری اولان قیات اوزره کندو ترسانه و مخزنلرندن آلیویره و اشبو معامله دولتین متفقیتك دونما سفائنندن اتفاق مدتی اثناسنده مصلحت مشترکه ضمنتده و سائر جنك و نقل کیلیری حقارنده دخی جاری اولوب اشبو جنك و نقل کیلیری كرك قشلاق و كرك ترمیم اولتی ایچون طرفین لیمانلرینه بلا ممانعه دخول ایده .

آلتنجی ماده — اشبو معاهدهك ایکنجی ماده سنده مصرح اولدینی وجهله

دولت عثمانیه نك صوك بر عسرك تاريخ تجدد و انقلابى ۲۵

منفرداً يا مجتمعاً لاجل الاعانه و يريلان قوت بریه و بحریه ایله معاً مظهر هجوم اولان دولتک مساعی و تداییری دشمنک هجوم و اقتحامی دفع ایتمک کافیه اولدینی حالده معین اولان دولت مادامک کندی متفقنک دشمنی علیه یا برأ و یا بحراً حسب الموقع آچقندن آچیغه محاربه قیام ایتمک ممکن اوله انقاد مصالحه دکیں وار قوتیه وجه مشروح اوزره محاربه مداومت ایله . فاما مالکک زیاده بعد مسافه سی تقریبیه معین اولان دولت طرفندن متفقنک دشمنی علیه آچقندن آچیغه اعلان حرب وجدال و قوت مجموعی اعمال اولغی متنع و محال ایسه اوزرینه هجوم اولنان دولت امداداً و يريلان قوت بریه و یا بحریه نك مقدارینی تکثیر ایتمک خواهشنده ایسه اولخالده معین اولان دولتک اولکی امدادیه ضمیمه و علاوه اوله رق و بره چکی امدادلرک کیت و کیفیتنی دوستانه ینلرنده بالذا کره مقاوله ایله .

یدنجی ماده — دولتین فخیمتین قوت مجموعله ریه بالاتفاق حرکت و یاخود اشبو معاهده مشروط اولان امدادلرک صورت ترتینه مبادرت ایلمری لازم کلدکه وعد و تعهد ایدرلرکه کافه تداییر حربیه لرینی خلوص تام ایله بربرلرینه افاده و اشمار و اجرالرینی تسهیله بذل اقتدار ایدلر و محاربه نك امتدادینه دائر و مصالحه نك شروطنه متدائر نیتلرینی بربرلرینه کشف و بیان ایلملر واحد جانبین آخری مشترک قلمینجه و مالکنک امنیتنی تحصیل ایتمکجه مصالحه و متارکه عقد ایلملر .

سکزنجی ماده — دولتین فخیمتین معاهدتین ینلرنده رابطه و قرار و یردیلرکه دونمالری و کیرچنک کیلری و سائر سفائن حربیه لری لدی التصادف سلاملمغه بدا ایچون باشبوغلرک رفع و کشاد ایتدکلری باشبوغلق سنجاغندن مستبان اولان تفوق رتبه سنه طرفیندن دقت اوله . باشبوغلرک رتبه سی مساوی بولندینی تقدیرده سلاملاشمیلر و ابتدا سلام و بره چک طرف بمقدار طوپ آتار ایسه طرف آخردن دخی اولمقدار طوپ ایله جواب و بره لر . بنا برین لدی التصادف بو کیفیتنی بالذا کره تنظیم و هر کونه معارضه و سهو و قوعنی منع ایچون طرفیندن صندالار ارسالیله مخبره اوله .

طقوزنجی ماده — حین محاربه ده دشمنندن اخذ اوله حق ادوات حربیه و آلات جنک و اموال متنوعه بالجمله اخذ ایدن غایب عسکرک اوله .

ملکيه

۲۶

اوتنجي ماده — دولتين فخيمنتين معاهدتين اكر چه دول سائر ايله مذاكره
ومصلحتلری ايجاب ايديه بيله چكي معاهداتك ربطه كالاول مختار درلر انجق احدها
آخره صراحة تعهد ايدركه او مقوله معاهدات وقتاً من الاوقات بربرينك
ادنى ضرر وزيان وخساراتى مستلزم اوله چق ياخود تماميت ممالك جانبته
وتجارتته دائر امتيازات ومنافع رعایای طرفينه خلل ونقصان ترتب ايديه چك
نسنهيه قطعاً شامل اوليه وبلكه حسب المقدور احدها آخرك شان واميت
ومنفعتى وقايه وتحصيل ايتكي طرفين وعد ايدرلر .

اون برنجي ماده — آل عثمان بادشاهی وروسيه ايمراطورى اشبو تدافعى
اتفاقي توسيع ممالك داعيه سيله دكل مجرد وقايه تماميت ممالك طرفين وتحصيل
اميت رعایای جانبين ايله آسایش عاميه الزم اولان موازنه ملكيه نك وقايه سنه
مدار اولق اوزره دول سائر نك هيئتلى خللدن حفظ وحراست ايتك
يتيله ربط ايتدكلرندن انكلتره قرالى ومحض خيره مبنى بوكونه معاهدهيه
اشتراكه خواهشكر اوله چق دول سائر يه دخی اشبو اتفاقه دخوله دعوت
ايدمچكلى مقرر در .

اون ايتنجي ماده — تاريخ هجرينك بيك ايكيوز التى سنه مى شهر جمادى
الاولانك اون بشنچي كوني يعنى ميلاد حضرت عيساك بيك يدبيوز طقسان بر
سنه مى كانون اولك طقوزنجي كوني ياشيده عقد اولنان مصالحه عهدنامه سى
واول عهدنامه ذكر اولنان سائر معاهدات وسندات وكذلك تاريخ هجرينك
بيك ايكيوز اون درت سنه مى شهر ذى القعدة الشريف نك سكزنچي كوني
يعنى بيك سكزيوز سنه عيسويه مارتك يكرمى برنجي كوني عقد اولنان
معاهده سندی عهد مؤخره وبو اتفاقنامه ايله بالاده مذکور معاهداته راجع
اوله رق عارض اولان تعديلاته بالاعتبار اشبو اتفاقنامه تصديق اولنور .

اون اوچنجي ماده دولتين فخيمنتين اشبو اتفاقرينه زياده تقويت ويرمك
ايچون الآن بولندينى هيئت اوزره طرفينك زير تملك وتصرفلرنده بولسان
كافه ممالكنه يكدىكرى ضامن وكفيل اولورلر .

اون دردنچي ماده — دولتين فخيمنتين بو معاهده نك تمكن اولدينى مرتبه
حفظله صحيحى راغب ايسلر دخی بمد زمان تبدل احوال روزگار حسيله بعض
موادك تبديلى لازم كلمى محتمل اولديغندن اشبو تدافعى اتفاقه تصديقنامه لرك

۲۷

دولت عثمانیه نك صوك بر عسراق ناربخ تجدد و انقلاب

مبادله سی کونندن اعتبار اولنه رق طقوز سنه لك مدت تعیینه قرار ویرلدی مدت مذکوره نك ختاسی تقرب ایتدكده اولوقك اتضاسنه كوره اشبو اتفاقنا .
 مەرك تجددی خصوصی دولتهن معاهدتهن پینده دوستانه مذاکره اوله .

اون بشنجی ماده — اشبو تدافیی اتفاقنامه آل عثمان پادشاهی و روسیه
 امپراطوری طرفلرندن تصدیق اولوب تصدیقنامه لر اوج آیده و ممکن ایسه
 آندن اقل مدته آستانه سعادته مبادله اوله .

..

اتفاقنامه خفی صورتی

اولکی ماده — پادشاه آل عثمان حضرتلری و روسیه امپراطور و پادشاهی
 جنابلری البوم آوروپاده جریان ایدن احوال و کیفیاتی کرکی کبی مطالعه
 و فرانسه لونك حرص و طمعه مبنی توسیع ممالك داعیه سیله اصول خفایته
 مغایر اولان و نظام و موازنه ملکیه نك انحلاله بادی و تجاوزات خصمانه سنه
 دوچار اولوق اوزره مخوف اولان جمیع ممالك هیئت متابعتده قالغه مؤدی
 اوله رق مشاهده اولنان معاملاتی و باخصوص ممالك محروسه یه درکار اولان
 نیت و مقاصدنی تأمل و ملاحظه برله ایکی پادشاه بیننده مستقر و پایدار و بو
 دفعه نچید اولنان تدافیی اتفاقنامه ایله فیابعد دخی حفظ و دوا می مسلم و بدیدار
 اولان اکمل محبت و اتم صفوت مقتضاسنجه اشبو مواد مهمیه دائر هر کونه
 قید احترازدن عاری اوله رق مخبرات خالصانه نك طرحنی ذمتلرینه واجب
 عد ایتدیلر . اشبو مقدمانه نظراً طرفیندن شرط قلنورکه فرانسه لونك فیابعد
 توسیع ممالك مقاصدنی منع و ابطال و کرک موازنه ملکیه نك حصولی و کرک
 فرانسه لو طرفندن حقنده سوء قصد مظنه سی درکار اولان جمیع ممالك امنیت
 و استراحتی اسبابی استحصال ایچون دول معظمه آوروپانك بعضی قوتلرینی
 بریره کتوروب بالاتفاق حرکتیه قرار ویرلر ایسه و اول حالده حشمتلو
 روسیه امپراطوری جنابلری کرک متفقلرینك و کرک جمیع آوروپا دولتلرینك
 خبر منفعلری ایچون اصل اصولنه نظراً تحفظی اولان بویه بر حرکت متفقانه
 فءلاً اشتراکه بوجه قطعی عزیمت ایدر ایسه دولت علیه دخی سالف الذکر
 تحفظی اتفاقدن ملحوظ اولوب هم علی العموم آوروپانك حسن خالی مستلزم

ملکيه

۲۸

وهده خاصه ممالك محروسه نك فرانسه لولك مقاصد موحشه لرندن مصون اولاهه
كللى مدار اوله رق لازم اولان آثار خيريه نك حصوله معاسى وهمت ايتك
نيت خالصه سيله اولامتقى اولان روسيه ايمراطورى جنابلريله بالاشتراك
دعواى مصلحتى التزام ايدم وياخود هيچ اولمز ايسه اشبو تدافى اتفاقنامه نك
ايكنجى ماده سنده مذكور اولان امداد واعانتى شروطنه تطبيقاً تمامها اجرا
برله روسيه دولته اعطايه مسارعت وبويله بر محاربه نك مدت امتدادنده روسيه
ايمراطورى نك ايچ دكرز جانبته لى الحاحه ارسال ايدم چكى سفارين حربه نك
ومهمات وذخير كبلر نك استاتبول بوغازندن امرارنى تسهيله اعتنا ووقت
ومتقى اولان ايمراطور مشاراليهك نيت خيريه سته موافقت ايليه .

ايكنجى ماده — حشمتلو روسيه ايمراطورى وبادشاهى نيمچه وپروسيا
واسوج ودانمارقه دولتلرينى ودول سائرهمى دعوت ايتك نيتنده دركه اوروپاده
موازنه ملكيه نك حصول واستقرارينه وآسايش واستراحت عامه ايله حقوق
مريضه ملكك حفظ ووقايه سته مدار اولان بر اصول ونظامك وضع وترتيبه
ميل ورغت ايتك اوزره فرانسه دولتنى تصديق واجبار امرنده بالاتفاق اقدام
ايچون روسيه وانكلتره دولتلريله سالف الذكر دولدن برى بيننده ترتيب
اوله بيله چك اتحاد دائره سته دخول ولحق ايلهلر واولو متقى اولان آل عثمان
بادشاهى دخی اشبو تدافى اتفالك آثار خيريه سى حصوله بذل سعى وهمت
شمندم روسيه دولتيه بالاتفاق دعواى مصلحتى التزام ايدم چكن ايمراطور
مشاراليه طرفندن اعمالى واجب عد اولنه چق اسباب وتدابير ايچون مشاراليهك
درايت وقطانته اعتماد تام ايلر .

اوجنچى ماده — بوندن اقدام ونديكدن منفك اولوب سلك ممالك محروسه يه
منسلك وملحق اولان ارنودلقد كائن املاك وقصباته دائر مقدما منعقد اولان
معاهدنك حاوى اولدينى عهود وشروطه وجوهله رعايت ورعايتك حسن حال
وآسايشنى موجب وحسب العهد نائل اولدقلرى امتياز ومساعدتك استقرارينى
مستوجب اوله چق اسباب ووسائلك استكماله همت ودقت اولنقى دولت عليه نك
مطلوب وملزمى اولوب يعنى سالف الذكر عهود وشروطه مخل اوله رق همجوار
اولان ايالاتك ولاه واعيانى ودونماى هايون قبودان وقوماندانلرى طرفلندن
مارالبان املاك واراضى ودرونلرينه سلاحي آدملر ايصال وتسبيل واهاليدين

دولت عثمانیه نك صوك بر عسراق تاريخ تجديد و انقلابى ۲۹۶

ويركوب طلب و تحصيل قلنمى ومدير وضابطلرى اولان ويوده وآدملى طرفلر-
ندن محدث شى تكليف اولنمى. مثلا بعض كيفيات واهالىنك معافيت و امتياز لرينه
و حقارنده ربط اولنان موافقه منافی حالاته وقتاً من الاوقات جواز كوسترلماك
ويين الدولتين دركار اولان عهدود مشروط مقتضاسنجه اهالى مذكوره بوندن
اقدام ونديك جمهورينه تابع اولدقلى اوانده نائل اوله كلكلى جميع
امتيازاته كافى الاول مظهر اولقى اوزره طرف دولت عليه دن وعدو تهديد اولنور.
الحاصل بيك ايكي يوز اون درت سنه هجرى سى ذى القعدة سنك سكرنجى كوفى
يعنى بيك سكر يوز سنه عيسوى سى مارتىك يكرمى برنجى كوفى منعقد اولان
معاهده سدى اشبو اتفاهامده لفظاً بلفظ مندرج اولمش كې تصديق قانور
واشبو ماده خفيه مخالف اوله رق ونديكدن منفك اولان اراضى، مذكوره
اهالىسى حقارنده دولت عليه نك مأمورلى وسائر تبهلى طرفلرندن
تعدي وياخود ضرر ظهور ايدر ايسه سلطت سنيه روسيه دولتى ايجيسنك
افادانه مبنى متصدى اولنلى ايفاي تضمينات لايقيه اجبار ايليه .
درديجى ماده — تاريخ هجرى نك ايكي يوز اون درت سنه سى ماه ذى القعدة .
سنك سكرنجى يعنى بيك سكر يوز سنه عيسوى سى مارتىك يكرمى برنجى
كوننده پادشاه آل عثمان حضرتلى روسيه ايمپراطورى جنابلى ينده عقد
اولنان معاهده نك اولكى ماده سى موجنبجه ايمپراطور مشاراليه جنابلى كرك
كندو وكرك اخلاف واعقابى جزائر سبعة مجتمعه جمهورى نك تماميت ملكنه
ضامن وكفيل اولقى اوزره تعهد ايتكمكه والحالة هذه ايتاليانك احوال وكيفياته
نظراً سالف الذ كر جزائرده روسيه عسكرى نك بولمى لازمه احتياطدن اولغله
اقامه عساكره بادی اولان حالات بر طرف اولنجيه قدر عساكر مذكوره اعاده
اولتماق اوزره عهد وشرط اولمشدر. بوتقدیرجه روسيه دولتنك مشهود اولان
اشبو آثار مودت ومخادتنه مقابله دولت عليه روسيه عسكرى نك جزائر سبعة
مدت اقامه لرنده اولطرفده بولنان روسيه دونماسى جلب ويرينه ديكرى بى
وارسال وياخود تعيين اولنان عساكر استبدال وسائر لوازمات وذخير ايصال
اولتمق ايجون تعيين اولنه حق روسيه جنك سفینه لرى نك استانبول بوغازندن
مرورلرني تسهيل ايليه .

بشنجى ماده — دولت عليه تبعه سندن اولان جزائر سبعة جمهورى ايتاليا
جانبندن ممالك محروسه سده مدافعه مثابه سنده عد وشمار اولقى لازمه دن اولغله

ملکيه

۳۰

جمهور مذکور كندو مدافعه لرینه کافی اوله جق وجهله كسب تقویت واقتمدار ایلمسی لازمه دن اولدیفنی پادشاه آل عثمان حضرتلری درك و تعقل و قظان و سكاخی جلب ایله تاریخ هجرینك ایکی یوز اون درت سنه سی ذی القعده سنك سكرنجی كونی یعنی بیک سكر یوز سنه عیسوی سی مارتك یکریمی برنجی كونی دولتین فحیمتین معاهدتین بیننده عقد اولنان معاهده موجنبجه جمهور مذکور نائل اولدیفنی هیئت ملیکهنك حفظ و وقایه سنه مقتدر اولق خصوصنه بذل ماحصل مکتب ایتمك مقتضای شان و حقانیتی و لازمه مصلحتی ایدوکنی اثبات ایلمك خواهشیه توغل ایلدیکنه بناءً دولت علیه وعد و تعهد ایدرکه بوندن اقدم جمهور مذکوره اعطا اولنان نشان هایونده عهد مرقومیه تطبیقاً تمیلنه همت و جمهور مذکور كسب اعتبار و استقراری امرنده اقتضا ایدن اسباب و وسائلك استحصائه مساعی جمیله سنی اظهاره مبادرت ایله .

التنجی ماده — الحالة هذه دولتین بیننده عقد اولنان اشبو اتفادن و بری برینه برای معاونت مشروط اولان امداددن مقصد و مرام یکدیكر ك خیر و منفعتی و تحصیل امنیتی اولدیفندن دونخا ملاحنك و عساكر معینهك فراری امداد مشروط مذکوره ابراث ضعف و نقصان ایده جك بر حالت اولغله دولتین فحیمتین معاهدتین تمهد ایدرلرکه بری برینك بری و بحری عساكرینك تذللرندن ماعددا فراریلرینی هیچ برکونه علت و بهانه ایله قبول و توقیف ایتمیهلر وفی الاصل روسیه دولتی رعایاسندن اولان مسلمانلر فرار ایدرلر ایسه کیرورد اولوب اصل روسیه لو اوللردن دین اسلامی قبول ایدر اولور ایسه برای معاونت اعطا اولنان عساكر بحریه و یا بریه معین اولان دولتك ممالکته اعاده اوله جق و قته دکن روسیه دونماسنده و عسکرنده استخدام اولوب ختام وقت مذکوره اومقولهلر حققرنده یاش معاهده سنك سكرنجی ماده سی اجرا اوانه .

یدنجی ماده — دولتین معاهدتین قره دکزی مسدود عد ایدوب هر قنی دولتك اولور ایسه اولسون بکلك سفینهلری و جنك ایچون تجهیز اولنیش کیلرینك اول دکزه ورودینه رخصت و یرما مکه قرار و یردیلر و دولدن بری اول طرفه ادوات حریره ایله وروده تصدی اییدیکی تقدیرده دولتین فحیمتین معاهدتین تمهد ایدرلرکه بوکونه مقصدك دفعی مقتضای اتفادن عد ایدرک

دولت عثمانیه نك صوك بر عسقل تاريخ تجدد و انقلاب ۳۱
تاكيد آسایش جانبین حصراً اكا توقف ایتمكه مجموع قوت بحریه لريله ممانعت
ایله لر .

سکزنجی ماده — روسیه دولتنک مالک شمالیه سینده کثیر النفع والفا اولان
تجارتک بر نوع خرجی و روسیه دونمالرینک سواحل بعدیه ایصال و تسرارلی
ایچون کذرکاه ضروریسی اولان بحر بالطقده کائن سوند بوغازینی بو ایشالرده
فرانسه دولتی اشبو اتفاقه اغبراراً وانفعالاً الحاله هذه دائیارجق دولتی اطرافه
ملاصق اولان فرانسه عساکرله ضبط واستیلا ایدرک روسیه دولتیله فرانسه
یتنده حالت محاربه واقع اولور ایسه مصالح سلطنت سینده حشمتلو روسیه
ایمپراطورینک غیورانه و مقدماته اظهار ایلدیکی التزام و مساعیسنه مقابله دولت
علیه بو باید بروجه یشین روسیه دولتی ایله بالذاکره یاروسیه دولتیله بالاشتراك
دعواى مصالحتی التزام و یاخود مشروط اولان امدادی اعطا ایلمک اوزره
وعد و تعهد ایدر .

طقوزنجی ماده — شروط جلیله نك اوجنجی ماده سینده مذکور اولان
امداد مالیهنک مقداری شو وجهله ایضاح اولنورکه او مقوله اعانت سنده بهر
پساده نفره یوز اللیشر غروش حسابی اوزره تقدراً تقدیر اولنه واشبو مبلغ
مظهر هجوم یعنی مستعین اولان دولتنک طلبنه مبنی اعلان حربک ابتدائی
ماهندن بدأ اولنورق مصالحه انعقادینه دکین بالاتخلیف بهر اوج ماه بروجه
یشین معین اولان دولت طرفدن ادا قلنه واشبو شروط خفیه نك اولکی
وسکزنجی ماده لرینک اقتضالرینی اجرا لازم کلدیکی تقدیرجه امداد مالیه بووجهله
اعانتی ایجاب ایدن سببک دفعه نك ینه تقاسیط مذکوره ایله ویريله .

اونجی ماده — اشبو مواد خفیه دول سائرده دن مکتوم طوبیلوب قطعاً
سررشته ویريله . فقط دائره عهد اتفاقه دخول ایدمک دوله طرفینک انضمام
رأی ایله ابراز اولنه و تصدیقنامه سی اوج آیده و ممکن اولور ایسه اندن
اقل مدته آستانه سعادتده تعاطی اولنه .

علی سیدی

میرکون

[مابعدی وار]

منتخب ناحیه مدیری

بدیع نوری بلك طنین غزته سنده اداره ولایات قانون لایحه سی حق سنده یازدنی مقاله یی كوردم. نواحی مدیری نك انتخاب اصولیه تعیننه اعتراض ایدیور. بدیع نوری بك بونده بك حقلیدر. مذکور اصول ایله مأمور تعینی بزده مطلوب اولان نتیجه یی ویرمز.

آوروپاده رای اهالی ایله موقع اقتداره کتیریلن مأمورلر فطین و مستعد درلر؛ چونكه اوراده معارف کرکی کی ترقی ایشدر. کرک رای ویرنلر کرک رای آلانلر انتخابك نه دیمك اولدیفنی و برایش ایچون آرانان مأمورك نه کی اوصافی حائر اولسی لازمكه جکنی بك کوزل تقدیر ایدرلر. مملکته بحق خدمت ایدمك آدم بولورلر. ذاتاً آوروپاده برچوق فرقلرده موجود وهبسنك املی ترقی وطن مملکته معطوف اولدیفندن متحبارك افکار و آراسی تصادم ایدرک انتخابدن کوزل بر نتیجه حاصل اولور.

بزده ایسه بالخاصه کویلیارمن فقدان معارفدن طولایی انتخابك نه اولدیفنی هنوز تقدیر ایدمه مشردر. بك چوقلری بونی بر انفاریه کی تلقی ایدرلر ویا اوته کنك بروکنك خاطری قالمسون دیه رای ویرمكدن چکینلر. سلامت وطنیه تعلق ایدن مهم انتخاباده عینی بطاأت ولاقیدی واردلر. مبعوثان انتخابنده تنبیها و تفهیمات مکرره یه رغماً بعض آدملرک انتخاب پوصله لرینه اسم یازمیه رقی یرتوب آتدقلری ویا موقع انتخابدن صاوشدوقلری بالآخره خبر آلمشیدی. آوروپاده اولسه بر رای فضله اولمق ایچون فرقه طرفدارلری شدید منازعه لر یابارلر. بو حال معارفک ترقیسیله تدنسی آره سنده کی فرقی کوستر.

برده بزم کویلیارمن حتی قصه یلارمنک چوغنی برر وسیله ایله اشراف واغشیایه مربوط بولدقلرندن انتخابلرده بونلرک رای قازانلرینه چالیشیرلر. برکویلی فصل انتخاب اولورسه اولسون خرمن زماننده اوده مک اوزره کندیشندن

ذخیره ویا پاره آلوب دین و منت آلتنه کیردیک کونک آغاسنه رأی ویرمرسه
او آغانک عتاب مؤاخذه سته دوچار اولور .

معارف حال ابتدائیده اولدیغندن مملکته حقیقه خدمت اینده جک پارلاق
فکرلی آدم، باخصوص کوی و قصه لرده بک آذر . بناءً علیه مجلس اداره
ویا دوائر بلدییه انتخابانده رأی قازانان ذواتدن وطنه خدمت بکلمه بوش بر
امل وانتظاردر . بونلر اکثریا منافع شخصیه لرینی تأمین ایچون بوراره صوقولمق
ایستلر . کرچه اداره مجلسلرینده اعضای دائمدن معدود بولانان مأمورین
دوظفه معلومه موجود اولمق و تفریق جمعیتلرینده حائز صلاحیت بولمق حسبیه
اعضای منتخبه نك منفعت شخصیه اغورنده واقع اوله جق تشبیلری نتیجه
پذیر موفقیت اوله مایه رق عدل و حق دائره سنده ایش کوریله بیلر سده دوائر
بلدییه متشکل مجلسلرده کی اعضانک کافه سی انتخاب ایله تعیین اولمقده وولایات
بلدییه قانونی بوجملسلره اولدجه کنیش برصلاحیت ویرمکده بولند یغندن مجلس
مذکورده منافع شخصیه خدمت آرزوسی ملک و وطنک عمران و ترقی سته
غیرت هوسنه غلبه ایمکده در . بوکده باشلیجه سبب اعضانک ترقیات مدنیّه دن
و اجراءات عیرانکسترانه دن لذت آله جق درجه ده معارفدن مستفید اوله ماماش
بولغلیدر . بو قباحث کندیلرینده دکل حکومت سابقده در . اوتوز اوج سته
ایچنده اگر حکومت اویویه جفته و ظلم و استبداد ایله خلقي ازمک و فکرلرینی
کورلنک چاره لرینه توسل ایده جکنه هیچ اولماز سته بلغارستان کی اوفاق بر
قومشومزک حالته غبطه ایدوبده معارفک ترقی سته حصر همت ایش اولیدی
شمدی بزده ده پارلاق فکرلر ، جدی خدمت ایفا ایده جک وجودلر چو قجه
بولوردی .

طهره لرده انتخابلرله آنلردن حصوله کلن نتیجه لر بو مرکزده اولدینی
حاله وولایات قانونی لایحه سنده ناحیه مدیرلی کی صحنه اداره ده مهم بررول
اویناه جق اولان مأمورلرک انتخابله تعیینلری اساسنک قبول ایدلسی طوغری
اولسه کرکدر . متمولانک ترویج آمال و منافع شخصیه لرینه بک مساعد برزمین
احضار ایدلش اوله جقدر . چونکه انتخابده اکثریسی اوقومق یازمقدن بی بهره
آغلاردن ویا اشرف و اغنیادن بری قازانه رق ناحیه مدیرلکنه کچه جکدر . بونک
اوقومق یازمق بیلیمه سی کی محذوری بر طرفه براقلم . یاننده بولند یزله جق

ملک

۳۴

کاتب ایله امور تحریریه بی اداره و کلن کیدن کاغذلرک مآله ووقوف پیدا ایده۔
بیسله جکئی فرض ایدلم۔ لکن مدیرک او دائره انتخابیده آز چوق املاک
و اراضی کبی علاقہ سی بولنه جفندن مصالح رسمیه بی خلق انتظار استدیکی
مثلو رؤیت و تسویه ایده جکی یرده کندی منفعت و علاقہ سی تزیید و تحکیمه
ساعی اوله جفی محققدر۔

حالی معلوم اولان بیچاره کوبیلر ذاتاً مدیره اخذ و اعطادن و خصوصات
سائر ذاتیہ دن طولای مربوط بولنیورلر۔ شمعی یرده نفوذ حکومت
طولایسیله تحت قهر و تحکمنده اوله جقلر۔ آرتق او زوالیسیلرک مدیری
کوجندیر مامک ایچون نه قدر زحمت چکه جکلری و مشکل بر موقعدہ قاله جقلری
تأمل ایدلسون۔

روم ایلی ولایتلرنده کی قضالرک پک چوغنده مدیرلرله ناحیه هیئتلری
قانون مخصوصنه توفیقاً انتخاب ایله تعیین اولنورلر۔ فقط بونلرک هیچ برایش
کورمدکلری، اهالییه اصلا فائده لری اولدینی کوریلوب طور مقده در۔

اوچوز یکریمی اوچ سنه سنده برنواحی نظامنامه سی یایلمشیدی۔ مدیرلر
جلب و نظامنامه ک احکامی تفهیم اولنه رق برنسخه کنه یلیرینه یرلیدی۔
پک جوق تعقیبات اجرا ایدلیدی؛ لکن مذکور نظامنامه بر درلوتامایه تطبیق
اولنمیدی۔ مدیر کندی ایشنک آرقه سنده قوشمقدن وظیفه رسمیه سی ایفایه
وقت بوله میوردی۔ او مدیرلکی دائمی بروظیفه دکل، حائز اولدینی نفوذ رسمی
ایله اهالی بی قورقوننه رق منفعت ذاتیه سی تأمین بر واسطه کبی تلقی ایدیوردی۔
امادنیله جک که مدیرک بویه خلاف اصول و نظام معامله سته مربوط بولنیدینی
قضا حکومتی میدان ویرسون، اکا وظیفه کوردیرسون۔ حکومت مدیرک کافه
افعال و حرکاتی صورت متمادیده کوز اوکنده بولندیره من۔ علی الخصوص
تجارت و زراعتله و خصوصات سائر ذاتیسیله اشتغاله مجبور اولان برامورک
وظائف و معاملات رسمیه سنده انتظام و جدیت تأمین ایچون اوغراشمق نه
قدر مشکلدر۔ تضییق اولنسه استعفا ایدر۔ رینه طبیعی ایکنجی درجه ده رأی
آلان کله جک ویا یکیدن انتخاب یایله جق۔ اونده ده خدمت و غیرت کورلیه۔
جکدر۔ ناحیه کاتبک التده قاله جق۔

۳۵

منتخب ناحیه مدیری

منتخب ناحیه مدیرلرندن هیچ برخدمت و غیرت بکله ماملیدر . او ناحیه ده نه ترقی و عمران و نه ده معاملاتده سرعت وانتظام اولور .

موظف ناحیه مدیرلی بویه دکلدیر . بونلر طرف حکومتدن نصب اولنه جفته کوره بالطبع ارباب اقتدار و لیاقت میانسندن و یا خود مکاتب اعدادیه مآذونلرندن مطرد و منتظم بر قاعده به توفیقاً تفریق ایدیلرلر . معاش آلیرلر . مأموریتده استخدام ایدلش و یا تحصیل کورمش اولان بو مدیرلر وظیفه و صلاحیتک نه اولدیفنی بیلیرلر . قوانین عمومیه دولتک احکامنه آز چوق وقوف حاصل ایتشلردر . مکلف اولدقلری وظائفک صورت اجرا سندن مسئول اوله جقلرینی تقدیر ایدرلر . تلطف و ترفیع امیدلری واردر . آنک ایچون چالشمق و غیرت و درایتلرینی کوستره جک آثار ترقی وجوده کتیرمک ایسترلر . معیتلرینه برر کاتب و لزومی قدر وسائط اجراییه ویرلدیکی کی مطلوب اولان انتظام حصوله کلیر .

خلاصه بز اولا اکثریتی تشکیل ایدن فقرای اهالی بی طرف حکومتدن لزومی وجهله ترفیع و اقتدار ایدرهک اشراف و اغنیایه اولان احتیاجدن وارسته بر اقلی بز . ثانیاً هر شیدن اول محتاج اولدیفنیز معارفه شدتله ، جدیتله اهمیت ویره رک وفدا کارلقدن چکنمیه رک هر کویده مطلقاً مکتبلر آچلی بز و بو مکتبلره مملکت جو جقلرنده حسیات عالیّه و طنپروانه بی تولید و آنلرک افکارینی وطنک مستفید اوله بیله جکی بر صورتده تنویره مقتدر معاملر کوندیرملی بز . معارفز آوروپاده کی درجه نک هیچ اولمازسه نصفه قدر ایلروله مدیکه دواثر بلدییه و نواحی انتخاباته اوقدر وسعت ویرلماسنی و بلدی مجلسلرینک اداره مجلسلری شکله افرایغیه برابر ناحیه لرکده موظف مدیرلرله اداره سنی شو حالمزه کوره دها خیرلی و فائده لی کورمکده ایم .

بیوک چکجه قائممقامی

۱۳ کانون ثانی سنه ۱۳۲۵

جودت

شهر من ایچون بر فکر خیر

—•••••—

شهر منک وسعت و جسامتی نسبتده واردات بلدیہ نك عدم کفایتی
جهتیه اعماری ممکن اوله مامقده ایدوکی معلومدر. واقعا زقاقلرک تعمیر و توسیعی
وشهرک لطافت موقعیه سیله متناسب اوله جق درجهده تزیینی پارهیه متوقف
اولدیغیده بدیدارد. حدیث شریف آئیده مداینک تزیین ایدلمسی آمردر :
« بنوا مساجدکم جمّاً و ابنوا مداینکم مشرفهً ». بناء علییه هر صورتله یار و اغیاره
قارشو استانبولک دخی اورویا مداین و مراکز مدنییه سی مللو تزییناتنه دقت
و همت اولتمسی واجبات اموردندر. حال حاضرده زقاقلرک نه درجهده ضیق
و کفایتسز اولدینی و اکثر برلرده معوج حالده قالدینی و ایجاب ایدن بلدییه
بانجه لری نك موجود اولدینی ظاهردر. یکنظرده اهالینک منتظر اولدینی ترقیات
آثاریده بونلردر. مطلقا کوره نك تابع اولمیه لم. امرخیرده موجد اوله لم.
اعمارات و تزیینات متصوره بلده نك موقع اجرایه وضعی ایچون اقتضا ایدن
مبالغه بوجه آتی بیان اولنان صورتده استحصال اوله جفی قویاً ملحوظدر:
هر خصوصده تعاون بر امر مشروع و لازمدر. « تعاونوا ... » امر جلیلی
بوکا اشارتدر. مبالغ مزبوره نك جمع و استحصالیده شو تعاون کیفیتیه وجود
بوله جفی آشکارد. شهر مزده بولنان بنالرک اسکیه نك قابل استعمال اوله میه جق
درجهیه کلیدی وقت هدمیه یکیدن انشاسی و ازقضا محترق اولدیغنده تجدیدی
و زقاقلرک تعمیر و توسیعی و بوکا نمائل هر درلو تزیینات بلده نك اجرای
عمومک منفعتیه عائد بر قضیه اولوب امر تعاونک بحق تطبیق اوله مامسی حسیه
مطلوب اولان اعمارات و تزیینات اجرا اوله مامقدهدر. ایشته بو ایشک امر
تعاونله تیسرئمای حصول اوله جفنده شبهه یوقدر. اوله ایسه بو اوغورده
صرف اولتمی اوزره « شهر احتیاط و اعمار ایچمه سی » نامیه قیمت انشاسیه سی
نسبتده اخشاب ابنیه احبابدن سنوی یوزده اوتوز و کارگیر ابنیه اصحابدن
یوزده یکر می پاره آلدییه حالده استانبول شهری ایله بلاد ثلثهده کائن ابنیه

۳۷

شهر من ایچون بر فکر خیر

اصحابندن سنوی اقلی بش یوز بیک لیرا آلتش اوله جنی بی اشتباهدر . مقصد مشروحدن و آتی البیان مواد قانونیه لایحه سندن مستبان اوله جنی اوزره حریق قضاسندن وقایه و کهنه لری تجدیداً ابنیه اصحابی هر سنه بالاده کی مقادیردن زیاده یاره صرف ایتمکده اوله قلدردن بروجه محرر «شهر احتیاط و اعمار ایچه - سنی» سوه سوه ویره جکی امر بارزدر . شو اصولک نه قدر فواید تأمین ایده جکی پک میدانده اولسیله اطنابدن اجتناباً صور اجرائیه سیده بروجه آتی ماده بماده بیان اولنور :

شهر احتیاط و اعمار ایچه سنک صورت جبات و صرفنی مین

قانون لایحه سیدر .

برنجی ماده — . استانبول و ملحقانده بولان ابنیه نک قضاء احترامانده ویاخود مائل انهدام و غیر قابل سکنی بر صورتده کهنه لشدیکنده مجدداً انشاسی مقصدیه قیمت انشائیه سی نسبتنده سنوی درت تقییط ایله اخشاب ابنیه اصحابندن یوزده اوتوز وکارگیر مبانی اصحابندن یکریمی یاره «شهر احتیاط و اعمار ایچه سی» نامیه شهراماتی طرفندن اخذ و جبات اولنه جقدر . شوقدرکه قیمت انشائیه سی الی لیرادن دون بولان ابنیه اصحابندن اشبو ایچه النیه جقدر .

ایکنجی ماده — . ابنیه نک قیمت انشائیه سی اول بول شهراماتی طرفندن آمین قلنه جق هیئت فیه و مؤتمنه طرفندن تقدیر ایدیله جک و او بایده بر راپور اعطا اولنه جق و بو راپور شهر امانتنده دفتر مخصوصه قید و حفظ قلنه جقدر .

اوجنجی ماده — . مقداری بر ملیون لیرایه بالغ اولمده ایچه اشبو شهر احتیاط و اعمار ایچه سی تراکنندن کهنه ابنیه لک انشاسنه وسائر تزینات و اعماراته صرف ایدلیوب الحق قضاء و قوعب و له جق حریق قلدردن محترق اولان خانلرک تجدیداً انشاسنه صرف اولنه جقدر .

دردنجی ماده — . مقدار تحصیلات بر ملیون لیرایه بالغ اولدنی حالده نصفی حریق تهلکسنه قارشو احتیاطاً حفظ ایدیله جک و نصف دیگر کی کهنه ابنیه نک تجدیدینه و زقاقلرک تنظیم و توسیعنه و مجرالرک کشادینه و تزینات بلده بی موجب سائر اعماراته صرف اولنه جقدر .

بشنجی ماده — . جایات اولنان مبالغ عثمانلی بانکہ سندہ حفظ و تخیہ ایدیلہ جک و شهر امانتیلہ بانکہ آرسندہ حساب جاری کشاد اولنہ جق و انشاءات و تعمیرات مذکورہ نک اجرامی و صورت جایات و صرفک تفتیش و ایفای و وظیفہ سیلہ مکلف اولق اوزرہ اللی لیرادن زیادہ قیمت انشاءیهی حائز ابنیہ اصحابی طرفدن ایکی سنہ مدتلہ منتخب اون ذاتدن مرکب بر ہیئت اجرائیہ تشکیل قلنہ جقدر . شهر امانتجه تنظیم ایدلش اولان عمومی خریطہ و پلان دائرہ سندہ تعمیرات و انشاءات اجرا اولنہ جقدر .

آلتنجی ماده — . حاصلات واقعہ سنہ بسنه تدریجاً ایکی مایون لیرایہ بالغ اولدقده شهر داخلندہ خالی عرصہ لر اشترا اولنہ رق زفاقلری تنظیم و محراری کشاد و اوزر لرینہ ابنیہ انشا ایدیلہ جک و طاب لرینہ ایجار و یاخود تقاسیط مناسیہ ایله تملیک اولنہ جقدر .

یدنجی ماده — . ابنیہ اصحابندن و یاخود مستأجرلردن اشیاء و اموال منقولہ سنی حریق تہلک کسندن حیانت ایچون معاونت عمومیہ مظهر اولق استیانتلر اولور ایسہ طلبلری اسعاف اولنہ رق اشیای منقولہ لرینک قیمت تخمینہ لر ی نسبتندہ یوز غروشدہ بر غروش احتیاط آقچہ سی آلنہ جق و بونک ایچون آبروجہ سند ویریلہ جکدر .

سکزنجی ماده — . هر سنہ نہایتندہ حسابات و معاملات دیوان محاسباتجه تدقیق اولنہ جق و سوء استعمالات کورلدیکی تقدیرده تصدیق ایدیلہ جک و کورلدیکی حالده مسیبلری حقندہ جزا ترتیب اولنہ جقدر . اجانبک تحت تصرفندہ بولنان ابنیہ اصحابنک اشبو شهر احتیاط و اعمار آقچہ سنی تأدیہ اتمسی اختیاریدر . شو حالده اجانبندن بو آقچہ یه اشتراک ایدنلر بوقانوندن استفادہ ایدرلر .

طقوزنجی ماده — . تقاسیط معینہ سنی وقت وزمانندہ تأدیہ ایتیمانتلر حقندہ تحصیل اموال قانونی احکامی تطبیق اولنہ جقدر . ولایتده کی شهر و قصباتده دخی بو شهر احتیاط و اعمار آقچہ سی قانونی احکامنه توفیقاً معاملہ اولنہ جق و تحصیلات بلدیہ لر واسطہ سیلہ ایضا ایدیلہ جک و صرفیات و انشاءات بشنجی ماده موجبجه تشکیل قلنہ جق ہیئت اجرائیہ معرفتیلہ اجرا قلنہ جقدر .

۳۹

شهرمن اینچون بر فکر خیر

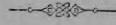
اوتخی ماده — . اشبو قانونک اجراسنه داخلیه ناظری مأموردر .
معروضات واقعہ شایان تدقیق احوال اجتماعیه دن اولسبیلہ اساسی قبول اولدیفی
تقدیرده متفرعاتنک وکلای ملت و دولتهجه قرارلشدیرلسنی حسبہ لله تکلیف
ایلرم .

شورای دولت ملکیه دائره سی باش معاونی

محمد بهاءالدین

اداره و قانون

ادارمنك اڭ باشلى و مهم وظيفهسى امن و آسایش عمومىنى تأمین وادامه ايتمك اولدينى غير قابل اعتراض حقيقتلدندىر . چونكه بو وظيفهنى تأمین ايدمىين بر اداره ، اداره نامنه كسب استحقاق ايدمىين . بناءً عليه آسایش عمومىيه متعلق ، بو آسایشى اخلاص ايتمى ملحوظ بر مسئله اولدينى ، بر اداره مأمورى طوغرىجه او هدفه طوغرى توجیه و جهه حرکت ايدر ، مقصد اصلينك اسباب استصحالى هر نه به توقف ايدرسه آنى الده ايتمكه حصر مساعى ايلر .

شبهه سزدر كه امن و آسایش عمومىينك تأمین و محافظهسى قانونك افراد طرفدن حسن تلقى و رعایته مظهر اولسييله . افرادك خلاف قانون بر حرکت ارتكاب ايتمىلريله قاتمدر . حال حاضر مدنيزك ايجاباتی اولهرق بتون حادثات اجتماعيه حقنده يابلمش منتظم قانونلر افراد اجتماعيك وظائف و صلاحيتنى تحديد ايتمشدر . آنك ايچون افراد نقطه نظرندن تدقيق ايتديكمز زمان بر فردك سلامت اجتماعيهسى بو قانونلره مطاوعت ايتمكه بولورز .

فقط عين حال بو قانونى تطبيق ايدنلر حقنده و اريديدر ؟

قانونك تطبيقه مأمور اولان بر صنف مأمورين و دوائر واردر كه آنلر ايچون بو مجبوريه قطعيدر : عدليه مأمورلرى و محاكم . بو كون محاكم قبو- سندن ايچرى قانوندن بشقه بر حس داخل اولورسه مملكتده هر نوع امنيت ، امنيت حقوقيه ، امنيت اقتصاديه و سائر مفقود اولور . انك ايچون حكام مملكتك سياست داخليله خارجيه سندن غير متأثر اولهرق بيطرفانه اعطای حكم و قرار ايدرلر و ايتلیدرلر . انكلتره حكامى كندیلرينه حواله ايدیلان مسائل دوليه ده كندى حكومت متبوعلرينى ، مكاتيلرينى حقسنزلقه محكوم ايتديكلى چوق كر . كورلشدر . حكامك امر و تنبيه ايله ، اراده سنيلر ايله ايش كوركلى ، حكملرينه

سیاسی بر قوتک تأثیر و نفوذی جاری اولدینی دور سابق اداریمزک الک بویوک سیئاتندن بریسی ده بو اولمشیدی .

محاکم حقهده وارد اولان بو ملاحظه دیگر دوائر ادارهده پکده جاری اوله میور. اداره مأموری کندیسینی تضییق، حرکاتی تحدید ایدن قیود قانونیه قارشو چوق وقت اعلان عصیان ایتمک، بونلری اہمال ایلمک مجبوریتیده بولنور. بر اداره مأموری استعمال ایدہ جکی وسائطک قانونی، رهبر حرکاتنک قانون اولسندن زیاده دهها اقتصادی، دهها سریع ودها قطعی التأثير اولان وسائطی واسبابی ترجیح ایدر .

بو افادہ لردن مقصد بر اداره مأمورینک اساساً و ماہیة قانونه عدم رعایت مسلکته سالک اولمق لازم کله جکفی بیان ایتمک دکلدر . بلکه بر اداره مأمورینک، مسلکی حبیبیله، عنصر اساسی واصلی، حرکاتنک قانون اولدینی واوله میه جکفی افادہ ایتمک ایسترز . هر آدم مسلک وصفتته کوره بر حس و تأثیره تابع، بر مقصد و بر امله خادمدر .

اگر ایجابات اداریه و انضباطیه ایله ایجابات قانونیه بر بزیله توافق ایدرسه بر اداره مأموری بونی اجراده اصلاً تردد ایتمز و ایتمه میلدیر . عکسی حرکت وظیفه یی سو، استعمال اولور . فقط اگر ایجابات قانونیه نک مقتضیات اداریه ایله توفیق و تطبیق ممکن اوله مازسه بر اداره مأموری لدی الحاحه، کندیسینی ده، موقعی ده فدا ایدرک ایجابات انضباطیه یی اجرا ایستدیکی واقع اولمشدر . بو کبی بر حال وقوعنده واقعا او مأمور قانوناً جزا کورر، عزل ایدیلور، موقعندن ساقط اولور؛ فقط وظیفه وطنیه یی ایفادن طولانی، مملکتنک سلامتی ترجیح ایستدیکی ایچون عظیم بر صیت و شهرت اکتساب ایدر . نیته کیم کچرلرده ایقاع ایدمک ایستیلن (اعتصاب عمومی) حادثه سنه مانع اولوق ایچون پارسده حکومت قومیته کاتبی صلاحیت خلافنده توقیف ایتمش و مجلسده مدھش بر استیضاح قارشوسنده بولمغه راضی اولمشیدی .

بعضاً بوقانونشککلک، دهها طوغریسی لزوم اداری حسی واضع قانونک ملاحظاتهده تأثیر ایدرک حقوق اصلیه و اساسیه خلافنده قوانین تنظیمنده یول آچار : روم ایلی ولایتنده تطبیق ایدمک اوزره تنظیم ایدیلن پلک کوزل ثمره لر ویرن چتره قانونی — که حد ذاتنده اصول محاکماته مغایر بر قانون

اولمقله برابر مکمل براداری قانوندر — ایشته مسائل اداریهده حقندن زیاده حسن انضباطک مؤثر اولدیفنی واولمق لازم کلدیکنی اثبات ایدر بر وثیقه قانونیهدر . ۱۸۹۴ سنهسنده سناتوده اخلاق عمومیهنک وقایهسی موضوع بحث اولدیفنی صرهلرده قانونک ، حقوق اساسیهنک مدافعهسنه ماموراولمق لازمکلن عدلیه ناظری شوبله باغرمشدی : « آرتق قانونک بوندن صکرهسی کیفیدر . حکومت حق وعدلی پولیس مقررات واجبابنسه ترجیح ایتک مجبوریتنده بولمديفنی ظن وتخمین ایدیور . » بو مسئلهده حکومت عمومخانهلرده بولان قیزلر حقنده اجرا ایتدیکی تدابیر تریبییهنی غائب ایتمکدن قورقور ، بونلر حقنده آغیر حبس جزایری وضع ایدور ایدی ، فقط بورادهکی جزا — که بر قاچ آلیق قلعه بندلک درجهسنده آغیر ایدی — جرمایله اصلا متناسب بولمئیور ایدی .

*

اوله ایشه قانوننمیزی اداره اولمئیدر ؟ اصلا !

منتظم ومتمدن دولتلرده قانوننسر اداره اولمئک محاذیرعیدیهسنه مبنی امور اداره واجبات قانونیهنک یکدیگریله تالیفی ایچون اداری قانونلر وضع وتأسيس ایدرک اداره نامنه بابلمق ایسته نیلمین حرکتلری قانون نامنه کوردیرمک ، برحقنسر معاملیهنی ، آغیر برجزایی تقنین ایتدیرهک وضع وترویج ایتدیرمک اصولی جاریدر . حتی حقوق اساسیهنک محافظهسنه اک زیاده رعایتکار اولان حکومت مشروطه ناک اکثریسنده قانون تنظیمنه یکانه حائز صلاحیت اولان مجلس عمومینک منعقد اولمديفنی زمانلرده بیله حکومت اجرایییه موقت بر قانون تنظیم واجرا ایتدیرمک حتی قانون اساسیلردهده بخش اولمئشدر .

ایشته بوحال امر ادارهیه متعلق مسئلهلرده بزم رهبرمن اولمئیدر : موجودوخیم برحاکم وسائط قانونیه موجوده ایله ویا الهمکی قانونلر ایله ازالهسی امکائی بوله مازسحق ، بونک برقانون ایله ازالهسی اسبابی تحری ایچون واضع قانون نزدنده تشبثات لازمهده بولمئی یز . کوستره جکمز اسباب ودلائل قوی ومقتع اولورسه ، مملکتک سلامتی بونی اقتضا ایدیورسه شهسز کرک شورای دولتی وکرک مجلس مبعوثانی ایتدیرکمز قانونی تنظیم ایتدیرمکده فکرمنزه اماله ایده . ایده بیلورز . وکچن مقاله منزه دیدیکمز کی اداره مأمورلرینک احوال وحراکاتی

اداره و قانون

۴۳

صیقې قانونلر ايله تقييد ايتك طرفدارى بولغا، قلمغز ايله برابر ده اوقدر قوانينه احتياجز واركة ! . .

مثلا حقوق تصرفيه نك وقايه سى وارضينك سند صاحبه اداره تسليمى حقنده متخذ، اصول نقش بر آب قيلدن قايور. زيرا قانون جزا احكامى ، بونك قوه تأييديه سى اوله جق ماده جزائيه تأمين مقصده غير كافيدر . اداره اجرا ايديلن توقيفات تيجه سنده برطرفه تسليمه قرار ويزيلن وتسليم اولان اراضيه او برطرف تكرار مداخله ايدرسه قانون جزاده بوكا قارشى موضوع اولان جزا ندر : بش بشلك جزاى نقدى ! يوزلرجه ، بيكلرجه ليرالى اراضى ايراديني آلمغه ، نفوذ حكومتى كسر ايتكه ، مقررات اداريه نى بحكم براقمه قارشو صوك درجه نسبتسز برجزا ! فقط قوه تأييديه اولمق لازم كن قانونك بوقصاى افراد تلافى ايدور : حكومتدن ، قانوندن معاونت كورمه ين مال صاحبي ويا متعددى عليه كويليلر بالذات استحصال حق ايدورلر ؛ وقانونك عاجز قالديني بونقطه ده (الحكم لمن غلب) قانونى تطبيق ايلورلر . بويوزدن منازعه لر ، مضاربه لر ، مقاتله لر . . اكسيك اوليور . ايسته بوتون اداره مأمورلى حس ايتديكمز بونقصانه مقابل متحدر قوتله اجرا ايدم جكمز تاثير ، واضع قانونى بومحق طبعى اسمافه مجبور قيله جغمه اصلا اشتباه اولنه ماز .

ادارى مقررات عليهنده حركته جرأت ايدنلره قارشو وضع ايديله جك بحق ومعقول برجزا اراضى منازعانه برخاتمه چكه بيله جكمى ؟ اصلا ! بوكون مالك عثمانيه نك هر طرفنده ملك ويا اراضى صاحبي ملكنه صورت قطعيده متصرف دكلدر : سنه لردنبرى محكمه لرده سوروكنه ككش تصرف وحدود دعوا لرى بولندقه بومنازعه لر توالى ايدم جك ، حياتى قدر قيمتدار ومعزز اولان ملكنى محافظه ايجون صاحب ارض انقاع جنايتدن كرى طورميه جقدر . واصول محاكمه نك قاريشقلى ، صور ثبوتيه سى بودعوا لرى صورت سريمه وسيله ده حله مانع قوى تشكيل ايدم جكلدر .

ايسته ادرنه ولايتى بو محذور اداريه چاره ساز اولمق اوزره سيار بر قوميسيون تشكيلنى تكليف ايدور . بو قوميسيون منازعه لى اراضى نى طولاً - شەرق محلاً تدقيقات اجرا وصورت قطعيده بر حكم اعطا ايدم جكلدر . واقعا بويلر قوميسيون تشكيلى قوانين اساسيه مخالفدر ؛ فقط احتياج ضرورت بونى

ملکيه

۴۴

اختیاره سائقدر : مادامکه مادی بر سلاح ایله مسلح ، آسایشی اخلاص ایدر
چتله حقننده تدایر فوق العاده وضع وقبول ایدیوروز ؛ مملکتک آسایشی
دائی صورتده تهدید ایدن معنوی بر سائق جنائییه قارشو بویه بر تدبیر
فوق العادهیه احتیاج حس ایدلک طبیعیدر .

واقعا بیلورم : آناطولینک متفذانک نفوذی جاری اولان یرلرنده بویه
بر قومیسون تشکیلی عکس نتیجه حاصل ایدر . قومیسونک معلوماته مراجعت
ایدهجکی اشخاصک متفذرله اولان منسوبیت طبیعیه سی ، مراجعت و تدقیق
ایدهجکی وثائق اکثریا محرف بولنسی تحقیقاتی هروقت بونر لهنده نتیجهلندیره .
جک ، کویلینک ، زواللی فقیر کویلینک حقوقک بر آن اول رسا ابطاله
قبو آچلهجقدردر . آنک ایچون بویه بر قومیسون تشکیلی آرزو ایتمکله
برابر بونک عمومی دکل ، چتله قانونی کبی خصوصی اولسنی ، لزوم
کورلهجک بعض ولایتلرده تطبیق ایدلسی لزومنی ادعا ایدرم .

آناطولیه کیدرسهک اورالرده اوילהجه خصوصی قانونلره احتیاج
کوروروز ؛ مثلاً تغلب قانونی : روم ایلیده چتله قانونی نه ایسه آناطولیدهده
تغلب قانونی اودر . آنجق اوילה بر قانون ایله ، بر متلی مملکتندن تبعید
ایندیرهجک بر قانون ایله تشنه عدالت آناطولیه راحت و حضور
ویره بیلوروز .

ایشته هر بریسی مهم بر قطعه ارضیهی اداره ، بورالرده ساکن بر قسم
ملک مقدارتنی ایدی همتلرینه اخذ ایدن ملکیه عائلهمن افرادندن رجا ایدرمکه
احتیاجات حاضرهیی دوشوندکاری صرءده حس ایدهجکاری نواقص قانونیهی
اصلاح ، تعدیل ، اکمال ، مجدداً ترتیب ایچون ابراز مساعیدن کری قالمسونلر ؛
بو ، « وظیفه لرمن » مقاله سننده ظن ایدرسهم تعدادنی اونوتدیم بر ماده
مهمه در .

بدیع نوری

ادرنه ۱۴ کانون ثانی ۳۲۵

میںک نجات و سلامتی

احیای معارف

~~~~~

یمن ولایتی ! ... ازمنہ سالفہ ، قرون خالیہ قوجہ بر مذینک انجلا -
کاهی ، حیر ملوکنت ، تباہنک قرارکاه شان واجلالی ، دها اولری سبأ
حکمدارلرینک ، مشهور (شداد ابن عاد) ک مقر سلطنت جبارانہسی ، نمود
قوم فعالنک معمورہ ممتازہسی اولان خطہ یمانہ ! ...

ایرانلرک ، حبشیلرک هدف تعرض واستیلای اولان ، بر چوق عصرلر
مدنیت ومعموریتیلہ رشک آور امصار واقطار اولہجق آثار ترقی کوسترمش
اولدینی بقایای بحیرہ حاضرہسیلہ مشہود بولان قطعہ مبارکہ ! ...

ایوم طاشلر اوزرنده محکوک خطوطیلہ ، موجود مبانئ معظمہ بقیہسیلہ
بر دورہ مشعشعہ حضارت یکیرمش اولدینی افہام ایدن بو جسیم ولایت
- افسوسکہ - بو کون بر ظلام جہل وانحطاط ایلہ مستور ، حال تدنی
وبداوتده مطمور بولونیور .

بو انحطاط مدنی ومعنوی بی دور حیدینک سیئانہ حصر ایتک موافق
حقیقت اولمز . کرچہ او دور مخرب ، سائر ولایاتزلہ برابر بوراسنیده بولدینی
کبی براقق ، حتی ممکنسہ دہادہ تدنی بہ سوق ایتک خصوصیلرنده قصور
ایتمدی . لکن ، انوارعلوم ومدینک منبع ومشرق جزیرہ العرب اولدینی
حالہ غریبدرکہ قرارکاهی دیگر قطعات اولمشدر ؛ مثلاً : عباسیلر دورنده
بغداد ، ایران ، ترکستان ، مصر ، اندلس قطعہلری مراکز علم وعرفان
اولمشلردی ؛ جزیرہ العربک حصہسنہ یالکیز شرف اسلام ایلہ مشرف اولمقدن
باشقہ بر شی دوشمہمشدی .

بو حصہ ، حدذاتندہ الک بیوک ، الک قیمتدار حصہ اولقلہ برابر پیشوایان
معارف ومدنیت ، دائمًا مقر خلافت اولان یرلردہ تمرکز ایتدیکیندن بو قطعہ

ملکيه

٤٦

مباركه ناصله اعصار میده دن بری مهمل قالمش ! آنجق رهبر سلامت و ملهم حکمت و مدنیت اولان دین اسلامک بورالده تماماً منتشر بولنمیه سی ، بواهاله پکده اهمیت و بر دیرمز ؛ بزه قطع امید ایستدیرمز ؛ زیرا معارف بورالده دائماً دست قبولی کشاده بولور .

بو کون وسائط مواصلات و مناسباتک توسعی سببیه احتیاجات مدنییه و حیاتییه ده هر یرده عینی بر قوتده کنیدی حس ایستدیر مکده ، بونک حصول و تاسی ایچونده مطلقا علوم و معارفک بر ملکک هر نقطه سنده عینی درجه ده اتشاری ضرورت شکلی آلمده در .

دوشونله ، یاخود بوراده کی سکنه نک حال و حیاتی بر عین امعانه کورله انسانه غضب وحدت دکل ، بونلر دور جاهلیتدن تمادی ایده کلن حال ابتداییله نده بولند قیلرندن طولایی بر حس تأثر و مرحمت کلیر . اویله یا !... کنیدی لر نده صلاح و مدنیت استمدادی کورولن و فقط سوائق جهله تبعا بر طاقم عادات سیئه و مضره ایله مألوف اولان بر قومک بو حالی استخفاف و استحقار دن ایسه انظار بصیرتی انوار معارفله تنویر ، قبلریته حق و حقیقی القای ، کنیدی لر نی طریق مدنیت و حضارته سوق ایتمک و بو تدبیر ایله بونلر دن کنیدی لر نه ، دینه ، دنیا یه ، ملت ، وطنه ، دولته ، خلاصه تعالیٰ انسانیه نافع بر عنصر وجوده کتیر مک ، بویله جه بونلرک بر طاقم ارباب اغراض فاسده نک ملعبه آمالی ، واسطه احتیالی اولقندن ، جمعیت معظمه عثمانیه نک غافرن اولق استمداد دینی کوسترن بر عضو متفسخی و متقیجی بولنقندن تخلیص ایله تصفیة افکار یه ، تهذیب اخلاقه ، تنویر اذهاننه خادم و سائله تشبث ایله مک موافق عقل و حکمت اولمازمی ؟

ینلیرک ، سائر بلاد معتدله اهالیسی کی ، بلکه دهاده زیاده زکی ، فطین ، چویک ، مستعد انسانلر اولدقارینی اوتندن بری ایشیدیرم ؛ بودقه حسب الماموریه کلوب بالذاتده کوردیم و صحت مسموعاتی تصدیق ایتم .

حقیقه بو اهالینک شو استعداد فطریسندن نه بیوک استفاده لر ایدیله چکی ، معارف نشر و تممیم ایدی لیرسه بونلر دن پک نافع عضولر نشأت ایده چکی شبه کوتورمز . یالکیز نقطه مهمه شودرکه : بو ولایتک موقع مستثناسی ، اهالیسنک احتیاجات حقیقیه و قومیه سی نظر دفته آلتق لازم کلیر . مثلاً : بوراده لسان

کاملاً عربجه اولدینی ، ترکر عساکر و مأموریندن عبارت بولدینی ایچون لسان رسمی همان دوائر رسمیهیه منحصر . بو حاله کوره اول بول قبول ایدیله جک اساس ، بوراده تحصیل ابتدائی ورشدینک مطلقاً عربجه اولسی کیفیتدر . بونک ایچونده معلملرک یا اولاد عربدن ، و یا خود عربجهینی یالکز تفهم دکل ، تکلمه و تفهیمه مقتدر اولملری ایجاب ایدر .

فقط معارفک لایق وجه لیله بو ولایتده تعمیم و تدریسنه موفق اوله بیلیمک ایچون اجرا ایتدیکم تحقیقات مخصوصهده دسترس اولدیم حقائق شویله جه بر خلاصه ایتک ایسترم .

اولا : شو ذکر ایتدیکم اساس اهمک تطبیقنه امکان بوله بیلیمک ایچون بر آرز دوشونمک لازم . بمدتی حسیله بو ولایتده ارتباطندن منفعتدن زیاده مضرت حاصل اولمقده اولان عسیر سنجاغتنک مستقل بر متصرفلق اولق اوزره طوغریجه داخلیهیه ربط معاملاتکی کیفیتکی باب عالیجه تقرر ایتدیکندن بو سنجاغی چیقاردیغمز حالده صنعا ، حدیده ، نغز سنجاغ مرکزلیله یکریمی ایکی قضا مرکزنده احدائی اقتضا ایدن مکاتب رشديه و ابتدائیه ابناء عربدن و یا خود عربجه تدریسه قادر اولانلردن معلم یتشدیرمک همان غیر ممکن درجه . سنده مشکلدیر . خصوصاً معارفی یالکز لوا و قضا مرکزلینه حصر ایده میه . جکمز نظر آنواحی مراکزکی ایله مناسب قریبه لردهده مکتبلر احدائی لازمه سنی علاوه ایتدیکم زده بو مشکل ، محال شکیلته کیرر . بو حالده « ثبت العرش ثم القوش » دیدکلری اوزره اولامعله لمری حاضر لاق لازمدرکه اطفال مملکتی تدریسه امکان بولسون ، بناء علیه ایلک تثبت ولایت والویه مرکز . لرنده بررباب (ابتدائی دارالمعلمین) تأسیسنه احتیاج واردر . بونلرک معلملری کرک دارالمعلمیندن ، کرک او درجهده معلوماتی حاز یری ذواتدن انتخاب و تعیین اولنه بیلیر .

ثانیاً : ایلک جملهده (ابتدائی دارالمعلمین) ک تأسیستدن درت بش سنه ، یعنی آراتق اورادن معلملر یتشمکه باشلاویهرق مکاتب ابتدائیهده اجرای تدریسات مبادرت ایتدکدن صکره بالطبع بونلرک یتشدیره جکلری طلبه نک تدریسات رشديه سنی درعهده ایده جک معلمینه مخرج اولق اوزره یالکز مرکز ولایتده (صنعا) بر (رشیدی دارالمعلمین) کشادینه مباشرت ایتلیدر . بونک معلملری

ملکيه

۴۸

صرف دار المعلمين عاليه وياخود اعدادى مأذونلرندن اولمق اوزره استانبولدن كوندريليدىر .

ثالثاً : احداث ايديلهك كرك ابتدائى ، كرك رشيدى مکتبلرنده لسان رسمى دولتده آيريجه درس مستقل اوله رق اوكره دلمه لى بو قواعداً ابتدائيه دن باشلايه رق تا اعدادى منتهاسنه قدر ادبيات ايله نهايت بولمليدیر .

رابعاً : (دارالمعلمين) لرك تأسيسى، بونلردن كافى معلملر يتشديرلمى بالطبع بر زمان مروتينه محتاجدير . بو كچهك زماننده تصريف ايديله بيلمك اوزره ثمرات آتیه سنه انتظارله قانچيه رق بونلر يتيشه دورسون ، بر طرفندن ده داخل ولايته موجود وياخود خارجدن كلهك عرب ويا عربجه به آشنا معلمين ايله مکتبلرده تدریساته دوام ، دارالمعلمينلردن معلم يتشد كچه بيدرى مکتبلرك تكثير اعدادينه اقدام ايتلميدیر .

خامساً : مركز ولايته كى اعدادى مکتبى اليوم نه ايدیر . بونى لیلی حالنه افراغ ايله اهاليك تزييد رغبتنه موفق اولمق ايجوند ده اجورائى بك خفيف اوله رق وضع ، حتى نمكنسه يالكز ارباب اقتدارك اولادينه حصر ايله مليدیر .

سادساً : بين ولايتى جبال قسمى (ريذى) ، تهامه قسمى (شافى) مذهبده اولوب هر ناصلسه بو سيله آرازنده بر تحاشى نزودت موجوددر . بو جهتنكده نظر دفته آلمسى ايتخاب ايدیر . بناء عليه تهامه اولادى ، زيديلكك وسطنده اولان مركز ولايته دعوت ايتمكدين ايسه - كه ممكن دكل كليه جكلردر - اونلركده اكمل تحصيل احتياجلىرى تامين ايجون حديدده وتعزده - فقط لاقول رشديلرك احداثدن درت ، بش سنه صكره - برر اعدادى مکتبى ده انشا ايتلميدیر .

بو جهت بويه اولمالى ، ديكر طرفدن صدر حالى حسين حلمى پاشا حضرتلرينك زمان ولايتلرنده جسيم بناسى انشا ، صورت مكملده تأسيس ايدلمش اولان صنايع مکتبى ، حيفا كه بوكون تماميله معطلدر . اسبابى بوراده ذكر وتعداد ايتيه جكم ؛ زيرا ملاحظاتكم ماضى ايله هيچ بر مناسبتى اولمدينى كى اونكله اشتغاللار بر فائدهده ملحوظ دكلدر . بو مکتب انشا ، كشاد ايدلمش ، بر مدت كال موفقيتلده دوام ايله مش ، مع الحزن والاسف صكره دن تعطيل اولغش !... شمعدى بونى احيا لازم .

ولائىك بركت تراىنه . اقلیمنه قارشى اھالیسنىڭ احتىاجات حیاتىسى اوقدر ناقص ، اوقدر ضعيفكه بو مىذوليت ایچىده بووارلانىن شو محرومىتى انسان كورمىدېكه تسليم ایدىمىز . اسبابى ھې چىل . . . . اھالىنى ھېما امکن بوندن قورقارمىق ایچىون تھذیب و تنویر الزمىدر . بونك فائىدە مادىسى ، اھالىنىڭ دھا رفاهتىلى بر معیشتە ئائىل ، بو سببەلە يىتلىرىدەكى تىجاوزات مىجادلە - كارانىڭ زائىل اولمىسىدر . فقط فوائىدە معنویەسى اوندىن دھا بىوكدر . بورادە آراقى آراقى باش كوستىن اویغونسىزلىقلار ، عصيانلار ، تىمدلار ، حتى حكومتە قارشى حركىتلەر ھېا (ج ھل) مادەسنىڭ تىبىجىسى اولارق حاصل اولمىدەدر . حد ذاتەدە آج ، ایشىز ، معلوماتسىز ، چالیشەجى وسائط و اسبابدىن محروم ، ھىرئوع سعادىت حیاتىسى معدوم بر حالەد بولغان بو زواللىلار ، خارچىدىن ادنى بر تشويق نقدى كورنچە درىھال اوتاتىرە تىبىتىدىن كىندىلىرىنى آلەمىچىقلار . چونكە اوتەدېرى « اوجوز باشامە » يە آلېشىمش ، « حق ووظیفە » نى اوكرنەمش ، حال بداوتەدە عمر كىذار اولان بو بىچارەلر ك بو حركىتلەرىنى معذور كورمىك شىمە انصافدىن اولمازىمى ؟

بىن دىرىمك : بونلر ك فكىرى تنویر ایدىلسە ، بونلرە مساعى و شىروە ایلە باشامق ذوقى طائىدىرلە ، شېھە يوقدىر كە ، يوزدە طقسان درجەدە احوال مادىە و معنویەلەندە بر اثر صلاح رونما اولور ، بر طاقم مضر ، متىجاوز ، غاصب انسانلار اولەجىقلىرىنە آرتق حق ووظیفەسى طائىر ، آخر ك حقوقى رعاىت ایدىر فائىدەلى انسانلردىن اولورلر . فقط بو امنىەنىك تامين حصولى ایچون اول امردە مطلقا فقير ك « قارى طوئىق » شرط اعظمىدر . بۇدە بالطبع كىندىلىرىنە اسباب معیشت احضارىلە اولور .

يىتلىلر ك ھى ایشە اولان استىمداد كامىللردىن بالاستىفادە بورادە بر چوق صنایع ناسیس اولنە بىلیر . ھلە بعض سرمايەلرە فابرىقلەر ، ياخود طرق ومعاىر كى ، زراعت كى منابع ثروت . وسائط اقتصاد احدات ایدىلسە ، مالمكىزك دىكر جەھتلەندە وبرىلەجك اجورائك ھان برئىلە تامين مقصد ایدىلش اولور . مثال اولارق يالكن شونى سويلرسەم كافىدر :

بورادە خانە باغچەلەندەكى قوبۇلردىن دوملر واسطەسىلە صدو چىكىرىلیر خدە ، ھىر كون صباھدىن اقشامە قدر آياق اوستەندە دوھى اداره ، كىچە ؛

ملکيه

۵۰

کوندوز اوکا نظارت ايتديجي حالده آلدیني اجرت شهرى اون بش غروشدن عبارتدر ! . . واقعا بوغازی ده موجره عائد ایلسه ده کونده قرق باره بی تجاوز ایتمز دیگر خدمت ایدن ایشچیلرده آیده اوتوز ، قرق غروشه منونا قناعت ایتکده درلر . خلاصه عمله اجورانی اوقدردن ، اوقدر دوندرکه بونکله پک بیوک موفقیت استحصال قابلدیر .

بونک سببی ده: بوراده یرلیرک سادکی، معیشتیدر، بیدکاری قهوه قابولیرنک صویدیر ، البسه ، سائر لوازم حیاتیه لرنده ده بو بساطت موجوددر . الحاصل، بو قناعتکارانه معیشته آلیشمش اولان یتیلیر اللرینه باه بیله جکلری صنایع ویرسه ، بر طرفدن فکرلری علوم و معارفله تنویر ایدلسه عین بو کونکی خال خرابی و اغتشاشدن قورتولور ؛ ممالکیزک الک معمور ، الک رونقدار برقطعه سی اولور .

معارف عسکریه نکه ده بورایه تشمیلی محسنات مهمه وفوائد عظیمه استقبالیه تأمین ایدر . مثلاً : برمکتب اعدادی عسکری کشاد ایدلسه ده اورادن یتیشه جنک اولاد مملکت حربیه ده اکمال تحصیلدن صکره بدیجی اردویه مأمور ایدلسه ، هله جزیره العربک هنوز اسماً بزه عائد ، اوزرنده کی حاکیمیز یالکز خریطه - لرمزده عینی رنکده کوسترمکدن عبارت بولنان یرلره سوق ایدیله جک یرلی طابورلرده ایکنجی درجه ضابطان اوله رق بولنر بولنر یرلسه عجباً بولنرله بتون جزیره العربی بحقی تحت اطاعت واداریه فعلاً آلمش اولما می یز ؟ بر زمانده که آورایلیر آفریقانک وحشی . شوره ، چوراق یرلرینه بیله بایراقلریخی آصمق ایچون اومولماز فداکارلقلر اختیار ایورلر !

[بوجهی ، ایلریده آیری بر مقاله ده توضیح ایدم جکم .]

خلاصه : فقط عادات و طبایع محلیه سنه ایلشمه مک ، اونلره رعایت ایتک شرطیه یمن کتله مهمه خلقنک تعلیم و تنویرندن پک واسع مقیاسده استفاده لر ایدیله جکنده ، بوسایه ده روح مدنیت و ترقی کندیلرینه نفخ اوله رق بوراده ده بر کلزار سعادت وجوده کله جکنده ذره جه شبهه یوقدر .

عینی زمانده - بوندن اولکی مقاله لرمده تفصیل ایتدیکم - حدیده - صنعا شمندوفری انشا ، تهامه ده بورغو منبعلری ، جبال قسمنده آثار کافیه نقب

وحفر ، بر طرفندده نمونه جفتلكلری ، زراعت مكاتبلى زراعت بانقهلى
تأسیسه فعالیت زراعیه و اقتصادیه اجیا ایدیلیرسه یمن ولایى سائر ولایتلر
غیظه ویره جك بر حال آلیر .

شوراسنى ده بر سربستى فكر و وجدان الله سويله جكم :

دور حمى اداره سخيغه سنك تلاش ايتديكى كې ، بر ير اهالى سنك انتباهنى ،
دولتك بقاسنه ، سلامتته ، وحدت سياسيه سنه مضر ظن ايدمه جك مطالعات
جاهلانك آرتق شو دور حرمزده نصيبي يوقدر . يعنى « اكر يمليرك
افكارى اويانير ، تنور ايدرسه كنديلرنده فكر استقلال و افتراق حاصل اولورده
عالمزده قيام ايدرلر ! » كې بر ملاحظه سىكمغزانده آرتق زمانزده رواج
اوليه جق واولماملير . بونك ايچون شو كوچك قياسي يابه جكم :

بيروت ، شام ولایتلىرىنىك ، قطعات عربيه من ايچنده نسه اك زياده
معارف ومدنيته ايله ريله مش اولديغى البته تسليم ايدرز . شمدى ده قدر بونلر
طرفندن ، اك ظالم ، اك شديد دور استبداده بيله دولته قارشى بر قيام وعصيان
كورلديكى حالده وادى جهل بى امانده پويان اولان قطعه يمانيه ده بر چوق
قبائل حالا ترمز و طغيانده در . بونك سببى ، بو حركتلىرىك دولتن زياده
كنديليرسه مضررت حالیه واستقباله سى اولديغى تفرس و تقطن ايدمه جك
درجده بر جهالت غليظه ايچنده ؛ بولماليردر . بو مناسبتله والى معاونى رجب
اقتدى برادر مك حكايه ايتديكى بر ماجرا بى آكلانه يم .

۳۳۰ سنه سنده امام يحيى ابن محمد حيدالدينك صنعائى محاصره سى امانده
كنديسييله مذاكره يه كينمش اولان هينته مامورا صنعايه قريپ (الروضه)
قريه سنه كيدوب امامله ملاقى اولدقلى صرده امامك واتباعنك مقر اقامتى
اولان (شهره) قريه سنده او زمانه قدر بر يره چيقماش و فقط امامك علمائى
رقاسندن بولنش اولان بر ذات ، (الروضه) ده ايلك دفعه اوله رق تصادف
ايتمش اولديغى فسقيه لى بر حوضى كورنجه :

— سبحان اه ! لاحول ولا قوه ... كتب قديمده مسطور اولديغه كوره
بونى حضرت سليمان (ع س .) زمانده جن طائفه سندن برى طرفندن ايجاد
اولنش ايتمش ! ... ايسته بو ، اونك مخترعاتندن اوله جق ! ...
ديمش !! .... بوكا حيرت ايدرميسكز ؟ فقط ايمه يكز . ايسته بوزواليلرك

ملکيه

۵۲

نصيب معلوماتی ، بو جهل طام وعام ايله مستور اولدجه بورادن ده ايله ری به کیده من . دنیای مشهور اتندن عبارت ظن ایتک ذاتا جهلک ایجاب اتندن دکلې؟ .. بوراده عاصیلک ایدن بر قیله طوب ، تفنیکله ضرب وتادیب ایدیلورده ، اورادن اوج ، بش ساعت اوتنده بولان دیگر بر قیله بونی عنعنه سیله خبر آلدینی ، دیگر قیله نك باشنه کلن بلیه بی تمامیه اوکرندیکی حالده - کوزیله کورمه دیکی ایچون - قابل دکل متأثر اولیور ، انسانه میور ، تاکه کندبسی ده اوله بر ضربه تادیب یه دجه عقلی باشنه کیور . فقط بونی بونلرک حماقتنه ، بلاهته برمه جکز ، بوقازیده دیدیکم کبی بونلر صوک درجه ذکی ، چویک انسانلردر ؛ فقط حیفا که یرده جهل بصیرتلینه سد سدید چکمه کده در . بورده بی قالدیروب بونلری نور حق وحقیقته مظهر ایتک وظیفه سی بزه ترتب ایدیلور .

بر مثال دها سوله ییم : ارمنیلرده دور استبداده قیاملر ، عصیانلر واردی . فقط بونی قطعاً بمن عصیانلرینه تشبیه ایتمه ملیدر . زیرا مشروطیتک اعلانیه بونلر درحال او فکرلرندن واز کچدیلهر . سلامتلی وحدت وعظمت ملنده آرادیلهر . ذاتا قیاملرندن مقصد ، ازاله ظلم ، اقامه مساوات عدالت ایدی . حالبوکه بوراده کی قیاملرده ، بر رئیسک حد ریاسته قربان اولوق اوزره بیکرله اتبماعی ، سبب قیامی بیلمکسزین ، آکلامقسزین ، حتی صورمهقسزین بر اشارته مهیا بولونیور . اگر بونلرک افکاری تنویر . جهالتلری معلوماه تحویل ایدلسه اوله کورکورینه مشایخ ورؤسانک آلت احتراصات نفسیلری اولوق احتمالی قالدیری ؟

ایشته سوریه دهه ایکیده برده باش قالدیران درزبارده ، هپ سوائق جهالت قایبلر ق طریق ناهمواره صایورلر . حالبوکه شامک ، بیروتک اوایق اهاالیسی ، سعادت وسلامتلی شوکت وعظمت دولته ، وحدت وقوت ملنده آراییورلر . دیمک که حق وحقیقته واصل اولمشلر . ایشه یمیلیری ده اومرتبه ایصال ایدرسه ک هم اونلرک سعادت حالیه وآتیله رینه خدمت ، هم بوله ذکی . فعال ، مستعد بر قسم خلقمیزک ترقیات فکریه سندن بتون جمعیتمه تأمین خیر ومنفعت ایتش اولورز .

ع . س .

عثمانی اختلاللاری

[اون ایکینجی نسخه دن مابعد]

نوعیت مخصوصه سی اعتباریله بتون بتون منفرد اولان اختلاللاردن بریده
فالحک مکرر جلوسلرینی ایجاب ایتدیرن ییکیچری اختلالیدر .

سلطان مراد ثانی نیک ایزلادی محاربه سی متعاقب عقد مصالحه ایدرک مغنیساده
اتزوا کزین اولملری و سلطان محمد ثانی نیک هوز اون درت یاشنده برنوجوان
بولملری دولت عثمانیه نیک دشمنلرینه یکی امیدلر ویرمش ایدی .

کتاب مقدس اوزرینه ال باصه رق عهد و بوصورتله اون سنه متارکه عقد
ایدن مجارلیلرله متفقلری اختیار پادشاه کله ایشدن چکلمسینی انتهاز ایلیرک معاد
هده نیک امضاسی قورومدن تکرار هجومه تصدی ایشلر و وارنه پیشکاهته قدر
کیش ایدی .

بوهجومک دهشتی حقیقه عثمانیلری دوچار اندیشه ایتدیکی کبی دیگر طرفندن ده
پادشاه وقت اولان سلطان محمد ثانی نیک بویله بر مستکلاتی اقتحام ایتکده اقتدارینه
اعتماد ایدلمدیکندن سلطان مراد ک اردو باشنده بولمسی ایچون لازم کلان
تشبثاده بولمشلر و نهایت خلیل باشانک اومه شور قیاس مقسملی مکتوبیه مشا
رالیی مغنیسادن قالدیره رق روم ایلنه کتیرمشلردی . مراد ثانی حضرتلری برابر
کتیردکاری اناطولی عسکر یله ادرنده احضار و تحشید ایدیلان روم ایلی عسکرینی
یرلشدیره رک قوماندا یی عهده لرینه ایدقلمی زمان سلطان محمد ثانی ده سلطنتدن
ساقط اوله رق ادرنده قائم مقام اولق اوزره قالمش ایدی .

سلطان محمد ثانی نیک برنجی جلوسیه برنجی اعتزالی بوقمه تشکیل ایدر
[۸۴۷ - ۸۴۸] وقتا که وارنه هنکامه دهشت انکیزی برظفر بیعدیل اوله رق
عثمانی دولته یادکار اولدی .

ملکیه

۵۴

مظفر آ عودت ایدن سلطان مراد خان نشوؤ حکومتله یکیدن وایه دار آمال
اولمش ایدی .

دیگر طرفدن ده ارکان دولت اوتوز ییلدن بری زیر حکم شفقتنده بروسه ده
اولدقلری پادشاهک اولجه اختیار ایتدیکی عززلندن طولانی متأثر اولدقلری
غیایندن متحصل مهجوریتی تلافی امنیه سیله چاره جوی اعاده سلطنتی اولمشلر
ایدی .

فقط بوملار ، بوارزولر ، کارکر تاثیر اولدی ، سلطان مرادک قلب پاک
وتابنا کنده جایکر اولان میل اعتزاله هیچ برشی غلبه ایده مدی ، تکرار محمد
ثانی بی اجلاس ایله مغنیسایه عزیمت ایلدی .

« سلطان محمدخان دخی یکی ایچّه [۱] کس دیروب نام نامیسی ایله منابر و محافل
مزین اولوب بومنوال اوزره فارغ البال وآسوده حال اولدی » [۲]

آنجق مجاریلرک وارنه اوزربنه اقتحاملری صره سنده عسکر آره سننده
بر کفتکو چیقوب « دشمن اطرافزی صاردی سیل بلاکی اوزریمزه آتقی
اوزره در مولا پادشاهمزی بزه باغشلا سین هنوز کرم وسرد عالی کورمامش
ونجربه بیورمامش اولدقلرندن بو غائله هائله نك دفع ورنمی قوجه خنکارک
کاریدر . . . » [۳] دیه ملنک طامی بر درلو سلطان محمد ثانی یه ایمانیه مامش
ایدی .

بو دفعه ایسه افکار عمومیه کندی حکومتنه دیده دوز انتظار ایکن سلطان
مراد خانک ینه مغنیسایه کیمسی بر یوزدن سلامت وطنی تنی ایدن دلاوران
عثمانیه دیگر جهتنده اسکی اقتدیلرینی ارایان ارکان دولته بر عقده اولمشیدی .
ادرنه بدستلنده ظهور ایدن مدهش بر حریق وسیله اولدی تکمیل
یکچیری شهرک ضبط وربطه باقیور دیه ادرنه محافظی اولان خادم شهاب الدین
باشا قوناغنی یقما ایدرک بوچوق تبهیه اجتماع ایتدیلر . شهاب الدین باشا سلطان
محمد ثانی یه التجا ایلمش ایدی مظهر حمایت اولدی یکچیریده « فقراتک ایشنه

[۱] سلطان محمد ثانیک بودور شلطننتک شهودی اولان اشرواچهلر موزه هایونده محفوظدر

[۲] همدی تاریخی

[۳] خیریه اندی تاریخی .

۵۵

عثمانی اختلاف‌لری

باقیمان وزیرى صاقلایان پادشاهه امنیتمز یوقدر [۱] « دیه عصیان اتاری کوستردیلر .

سلطان محمد ثانی هنوز اون بش یاشینده ایدی صغرسنی کافل امنیت اوله‌مدی ارکان دولت ، باشده خلیل پاشا اولدینی حالدده وقوع حالی مغنیسادهکی سلطان مراده اعلام وکندینی دعوت ایلدیلر .

دیگر طرفندده صورت عصیان کوسترن یکچیری یارمشر آقچه ترقی معاش وریله‌زک غلو و طغیانلورینک تسکینته جهد اولندی ، شوبادرده موضوع بحث اولان سلطان محمدک صغرسنی و بعض هواثیانه میلانی و حقیقت حال ایسه سلطان مراده اولان محبت عمومیه‌یه انضمام ایدن ارکان دولتک ارزومسی ایدی . نهایت سلطان مراد سیرسریع ایله مغنیسادن عودت « ایدوب وکندیلیدن کچوب ادرنده بوچوق تپیه نزول ایلدی وشکار بهانه‌سیله اطرافنی کشت وکذار ایدوب یکچیرینک مافی الضمیرین بیلیجک خط شریف تحریر اولتوب سلطان محمد ثانی‌یه لوی مغنیسا تکرار توجیه اولندی [۲] » سلطان محمد ثانیکنجی ایککنجی جلوسیه ایککنجی اعتراض‌لر ده شو وقعده تشکیل ایدر [۸۴۹] .

« بو تقدیرجه بابالارینک حال حیانتده ایکی دفعه جلوس واقع اولوب بر جلوس دخی مرحوم سلطان مراد خان علیه الرحمته والفرغان اخرته انتقال وداربقایه ارتحال ایلدکده واقع اولیجق حقیقتده اوج دفعه جلوس ایلدکلرینه ارباب تاریخ متفقدر [۳] » وقتاکه سلطان مراد خان ثانی اوچنچی دفعه اوله‌رق جلوس ایلدی امال عمومیه حصولدیر اولدینغندن سکونت درحال عودت ایلدی . آلتی سنه سورن بو دوره سلطانلارنده فرماننه سرفرو برده انقباد اولان قوای دولت و تکمیل یکچیری شان حکومتی اعلا ایلدیلر ایککنجی قوصوه ملحه کبراسی بو دوره حکومتک یادکاری اولدی . شومکرر ، جلوسلر افکار عمومیه‌نک کوستردیکی تمایلک نتایج طبعیه‌سندن ایدی . آنجق واسطه‌ اجراآت یکچیری اولمش ایدی .

[۱] خیراه افندی تاریخی .

[۲] مهدی تاریخی

[۳] مهدی تاریخی

ملکيه

۵۶

بو چوق تبه عصيانى يکيجرىنىك صحيفه تاريخنده کوريلان برنجى وقعه
طغياندر .

يکيجرى، بوهيت مبعجه عسکريه مألوف اولدقلرى اعتياد نظام پرورانهدن
پک زور انحراف ايده بيلوردى .

بونلرى سوق اداره ايدن قوت يکيدلک غيرتى ، وظيفه محبتى ايله مرادف
اولان ابتلاى حماسه ، محافظه شان مملکت و ملت ايدى . بونک ايجون وظيفه
عسکريه سنک خارجنده هر شئي دن لاقيد کورينن يکيجرى ، اوکتله آهين
ملکک ، ملتک منافعه قارشو عارض اولان سبک وجوديله ياخود بويله بر
وسيله نك ايجاديله غلبانه کتيريله بيلوردى .

اهل صليک وارنیه موصلتلرى صره سنده عسکر آره سنه بر اقبالن گفتکو
زمانمداران امورك حاضرق ايسندکلرى وقعه مقدمه سى اولقى اوزره تلقى
ايدلک اقتضا ايدر .

سلطان محمد ثانی صغرسنى وتجربه سزلىک ايله برابر شانسه چسبان متانت
فکره واعتماد نفسه صاحب اولديغندن ايلک کونلرنده بيله اوامرنده اصرار
وقطعتيله مقربانه تأثيرنى وانفاذ حکم ايده جکنى کوسترمش ايدى .
سلطان مرادک حلم حکيمانه وشفقت متواضعانه سنه آيشمش اولان سالدیده
ارکان حکومت ايسه کنج پادشاهک متانت وشدتدن اورکشلر ايدى .

افضل الدين

[مابعدى وار]

يٰۤاَيُّهَاكَ خُصُوصِيَّاتِ اَحْوَالِ الدِّنِّ

مجموعه مزك (۹) نجی نسخه سنده «بمنده خطیبات اداره» عنوانی آئینده
نشر ایتمش اولدیغ مقاله نك باشنده فرانسه حکما سندن دوقتور (کوستا لوبون)ك
بر دستور اجتماعیه سی ذکر ایتمشدم . اوده سویه مدنیله ری بر درجه ده اولمایان
اقوامك قوانین اداریله ری بر اوله، به جغنی ایضاح ابتدکی صیره ده دوقتور شو
مثالی کتیر مشدی :

— «بو، حیوانات سائر نك اونكه تنفس ایتمکلی ادعاسیله بالیقلری ده
هوای نسیمیده یاشامیه قالدیشمق قیلندن اولور .»
حقیقه شو بر قاج کلهك مثال، عظیم بر حقیقی افهامه کافیدر . اوت ، ناصل
بالیقلر هوای نسیمیده یاشایه ماز لرسه ، اوله جه سویه مدنیله ری کری بولنان بر
قوم ده مدنیّه ده متری بر قومه مخصوص قوانین وقواعد اداریه تبعیت ایده مز؛
او آهنگ اجتماعیه یی ممکن دکیل تعقیب ایلده مز . اما بز «همه حال او یولده اداره
ایده جکز !» ادعایزده اصرار ایدرسهك — بلکه خاطر ایچون — شکلاً لفظاً
تبعیت ایتمش کبی کور و نور لرسه ده حقیقت حالده هیچ ده اونقرات اداریه متابعت
ایتمش بولنور لر .

توضیحاتك کافه سی — بالخاصه تبعات یمانیه امرنده — هپ امثله وقوعیه
ایله تأیید و توتیق ایده کلدی کمندن بوراده او یولده امثله ایراد ایده جکم :
هدف اساسی اتخاذ ایتمکیم نقطه دائماً ممالک مزك ، اوت شو «قله بابل»ك
— اونی ده داخل دائره سی قیلمش اولدینی حالده — بر نظیره وسیعیه سی بولنان
ملك فسیح مزك محتویات قومیّه بوقلمونیه سی نظر امعانه آلق اضطرارنده اولان
میدان اداره مزك ، هیچ بر زمان ایچون اونو تمامه لری، خاطر دن چیقارما لری
لازم کلن بر کیفیت وارد که اوده: بواقوام مختلفه نك، بو عناصر غیر متجانسه نك

ملکیه

۵۸

اوله باول احوال اجتماعی و طبقات مدنیله رخی بالتدقیق هر برینک درجه حقیقه سنی تعیین ایتمکدر. بونقاط مهمه بی بحق توفیق و تعمیق ایدن، بوخیطه عناصرك تمایلات اجتماعی و استعدادات مخصوصه سنی لایقیله اوکره نن بر اداره مأمورمز، اومرودودوعه سنده پک بویوک مقیاسده موقوفیت کوستره بیلیر .

بوراجقده اسطر داد قیلندن مأمورین اداره نك، دور ساحق استبدادك ویردیکی بر تربیه سیئه اوله رقی معادلری اولان بر حالت واردر : اداره ملکی، تسوید اوراقدن، درت دیوار آره سنده نظریات و منطقیات و یاخود قواعد موضوعه اصولیه ایله حاصل اولور . ظننده بولنه رقی و دیه عهده کفایت و اداره قیلنش اولان اهالینک امرجه، مألوفات، طبایع، استعدادات، تمایلات، مقتعدات، ارشیات، اعراف و اخلاقی تدقیق و استکشافه بو باده بالذات تجارب و تماس ایله استحصال قناعته لزوم کورمه مکدر .

ایشته بو حال، مأمور لر مرکز بر چوغنی - ولایاتک بر خیلینده مناصب مهمه بی اشغال ایتدکلری، اورالده بر چوق سنهلر کچیردکلری حالد - بولندکلری بر لر خلقنک اوصاف و خصائص میزه و فارقلری حقنده حقیق بر علم و یقینه مظهریتدن دور بر اققده در . بو سبله ده بر عجز اداره ایچینده، وقلرینی دائما « مرجعدن استیدان » لرله، اوزرلرندن « دفع مسئولیت » قایقیرنده بولورلر . آتالرمزدن قالد بر ضرب منظم واردر : « صوره صوره بغداد بولسور : ... » دیرز مأمورین اداره مرکز اک لازمی بر صفیلری اویاق لازم کلن بر خیال، مطلقه چوق صوریحلیق، هر حالی اوکرنگکدر . مراقبلیق اولمیدر .

کچنلرده داخلیه نظارتنک مساعده سیله بورایه بر روسیالی کلدی : موسیو (آنتوان اولکینسکی) . بکا ویردیکی قارتمکی عنوانه نظر آ « جوغرافیایا و مستشرقین جمعیتلری اعضاسندن و (نوو وره میا) روس غزیتسنگ استانبول مخبری ایش .

بو ذات والی پاشا ایله، صکره بنله کوریشدی . ده « بوئوزور ! » دیر دیغز جیندن بر ایسته چیقاردی : ترتیب ایش اولدینی سوال پروغرامنی

اوقومیه باشلادی . آدجمنز اوقدر مملکمل و مفصل، اوقدر دقیقه جویانه سؤالر احضار ایتش که اوقورکنی بعضیلرینه کولمکدن کسیدیمی آلهمدم ؟ مثلا صوریور :

— یمند کی حیوانات اهلیدن هر عائله قاج رأس اصابت ایدیور ؟ — یمند قاج نوع امراض وار ؟ بونلرک هر برندن یوزده قاج نسبتند و فیات وقوعولیور ؟ — قهوه زراعتندن اهلیدن بته نه مقدار اصابت ایدیور ؟ .... الیوم هنوز تحریر نفوس و املاک کورمه مش، عاتا بالطه کورمش بر اورمان حالنده بولنش اولان بوولایت وسعیده بوسؤاللره جواب ویره بیلیمک امکائی وارمی ؟ ... هر نه حال ایسه بوذات بوسؤاللریله ، تجسساییه ، استفهاماییه بش آلتی کون ایچنده — دوغروا کری — خلیجه معلومات طوبلادی ؛ بونلری در دست جمع بولندیغنی بیان ایلدیکی بر اثره درج ایتک امانده بولندیغنی سویله دی ! ....

بونى ذکر ایتمکدن مقصدم : راجنئ سؤاللریله ، ندقیقاتیه آزچق بر زمان ایچنده بر چوق شیلر اوکره نیور ؛ بزیسه بر یرده سنلرجه مأموراً بولنیور زده اکثریای حکومت دائره سیله خانلرمن آره سنی وصل ایدل یولدن باشقهنی اوکره نیور ، اوکره نمکده لزوم کورمیور . هله سؤاللرمنک چوق شکر کیمسینده ازعاج ایتمیور . عجیباً مأمورلرمنک یوزده قاجی مأمور اولدیغنی ، حتی یدی سکز سنه امراروقت ایتدیکی بر قضا، بر سنجاق، برولایت حقنده آزچوق بر معلوماتی جامع بر « اثر تبعات، وجوده کتیرمشدر ؛ هایدی اوللری قولرمن باغلی ، دیلارمن طوتوق ، آغیزلرمن مهرلی ایدی دیسه ... فقط شیمدی ! ...

شیمدی صده عودت ایدیم : کچنلرده عموم صیردنده داخلیه نظارتندن ولایت بر تحریرات کلدیکنی کوردم . خلاصه سی :

« مجرملردن استبان ایدن بعضیلاری حقنده اولنه جق معامله بعض ولایتدن صورلش . حقوق عمومیه نك اسقاطنی مستلزم بولان قبول دخالت اراده سنه یه محتاج . بوکی احوال فوق العاده محللرینک تقدیراتی غیر کافی . بونک اولاً شورای دولته تدقیقی لازم . او یولده معامله ایدلسین . »

ملکیه

٦٠

بوعومنامه نك بوراده تبلیغ ایدلديكنه نظراً بولايتهده اونك احكامنه تطبيق حركت ايتديرك ايسه نيلديكي شهه سز . بوتيلگاتك سائر ولايتلر مزجه اولان صورت تلقيسنه برشي ديه م . يالكز - روم ايلي وانا توليده كي - بعض ولايتلر مزده قابل اجر او تطبيق اوله بيله جكني قبول ايله برابر ين ولايت مستملكه منده بوامره توفيق معامله نك . ظن اولنديني كي ، نتايج حسنه وسالمه ويره جكي مطالعه منده دكلم بوقدر نشریات و تشریحاته زعماً حالينك سائر ولايتدن فرقلي اولديني آكلاتغه موفق اوله ماديغمه اك بويوك بر دليلده ايشته بو تبلیغاتدر . بر سندن بری بر جوق جراند بوميه ايله ، بوججوعه مزله واقع اولان توضیحاتم هپ بونقطه نك نو برینه عائد و خادم ایدی هایدی بنم نشریاتی کیمسه او قوماسین ؛ بر حصه اعتبار آلماسین ديه م - كه بن قائلدن زیاده قوله باقيلير اعتقاد خالصی طاشيانلردنم فقط يمنده سته لرحه مأموریت ویرمش ، يمنك كندينه مخصوص بر قطعه جسميه اولديني ، ديكر ولايتلر مزه هيچ بر جهته بکزمه ديکني بك كوزل تقدیر ايتش کار رجال ، ارکان وارباب مناصبمز وار . اولرده می بيلمه يئلری ايقاطه همت بويورميور ؟ . . . ايشته اك زياده تأسفاتي دعوت ایدن ماده بوراسی !

شيمدی - نظارت داخله نك حسن نيت و خلوص قلمبه ويره جكنه اعتداد - ويريلن شو امرني بر آز تنقيد ايتك ايستيورم :

امرك مندرجاتی « حکمت و منطق » ه بك موافق اولديني ايجون اعتراض البته اساسنه دكلدر . فقط نه چاره كه حكمت اداره ايله حكمت منطقيه دائماً برابر كيتمديكي ، بالخاصه شو يمن قطعه مننده جای تطبيق بولسسه امكان اولديني ايجون بو امرك بورايده تشميلنه ايليشيورم

حقوق عوميه نك عضوی حقوق پادشاهيدن اولديني مسلم ، فقط بعض ايجابات استثنائيه بو حقل قبل الاستيدان استعمالنی بروالی به بخش ايتديره بيلير ؛ بوده بالطبع مصلحت و منفعت سياسيه و اداريه ملاحظه سيله اوله بيله بيلير . مثلاً ويريلن او صلاحيته استناداً والی استيفائی قبول ايتدرده صكره اراده سيه بی استحصال ايدويور .

ثانياً : بوكي احوال فوق العاده محالرينك ، تقديراتی غير کافی ايسه ، ايشك باشنده بولنيان و صرف نظريات و مقايسات منطقيه ايله حل مسئله مجبور-

یئنده اولان شورای دولتک دها مصیب بر قرار ویره بیلیمسی بسبتون تمکندر.
دیرم . دوشونهلم : یمن کبی بر ولایتده والیک ایدن بر ذات، بر شق، مستأنمک
قبول و دحاکنده کی مصاحت و فوائداداریه واجتماعیهی - ایشک منبع و مرکزنده
بولندیفی حالده - تقدیردن عاجز بوله جق بر درجه اقتدارده ایسه او ولایتک
حاله آجیمق ترتیب ایدر؛ یوق اگر مدبر، فطین، مقتدر، امین بر ذات
ایسه آرتق ایشی اونک اجتهدینه ترک اتمک مناسب اولور.

یمندکی تقلبات احوال اوقدر سریمدرکه یاپیله جق بر ایشک اوزرندن
یکرمی درت ساعت کچدکدن صوکره اساس بر تبدل کوستردیکفی امثله عیدیه سی
اثبات ایدر. مثلا بوراده وقتیه بر جوق جنایات و مضرات ایقاع ایشک سنه لرحه
متمرد یاشامش، بر قبیله شیخی، قوللانیلان و سائطک تأثیریه و یا خود اتخاذ
ایدیلن تداییر حکیمانه نمیره سی اوله رق استیمانه یا ناشدیفی بر صررده بر استیذانلرله،
شورای دولت قرارلرینه مستند اراده سنیه لر انتظار ایدمک اولور سه قی هبات!..
شیخ، ادنی بر ترددله، اوفاجق بر شبه ایله، کوچو جک بر تشویق و اغرا
ایله در حال تکول ایدر، بینه حال شقاوتنه دوام و مضراتی تمادی استیدر،
حالبوکه عرض دخالت ایتیمه سی اوزرینه هان استیانی، قبول، نصایح و ترغیبات
ایله و بمضاده تلطیفات و تطیبات ایله صداقتی تأمین ایدیلر سه کندیسندن بویوک
مقیاسده خدمتله بیه کورولور. شیمیدی مصلحت اداریه هانکی صورتده
تجلی ایدر؟ .... یمن که اهالیسی هر نوع القات و افسادات خارجییه و داخلییه
معروض؛ اونلرک تأثیراتیه متأثر اولقی استعدادینه مالکدر.

مسائل اداریه، هیچ بر زمان و مکانده امور مالیه، نافع، مواد عدلییه
قابل قیاس دکدر. مسائل مالیه بر نوع ریاضیات مالیه کیدر؛ ولایتک مقدار
وارداتی شو؛ بونک طرز جایجی شو بولده؛ مصارفاتی بو؛ صورت صرفی
بویولده دینیه بیلیر و اعمال فکر و قیاس ایله حل اولور.

خصوصات نافع و عدلییه اوله در. زیرا بونلر بر طاقم قواعد مقرر
عمومیه تابعدر؛ لایتغیردر؛ هریر ایچون بر طرزه تطبیق قبول ایدر. لکن
امور اداره، مطلقا اوزلرنده تطبیق ایدله جک قومک استعداد و قابلیت و خواص

ملکيه

٦٢

وخصوصیت ، جهتجه اولان خصائص فارقه سنه کوره جریان ایدر . بناءً علیه اونک قواعد قطعيه وثابته سی اوله ماز وهر یز ایچونده عینی شکله بولنه ماز . مثلاً : بنده ملی طابور تشکیله مساعده کلدی ؛ یرلی کنجاردن بر طابور وجوده کتیرلدی . شیمدی بونلره ، « عسکر مزدکلی...تهامده قوللانه جنم!... » دییه ایکی بیک کسور مترو ارتفاعده کی جبالدن ایندیروب تهامه نک آتشین چوللرنده ایش کوردیره مه یز . بونده بری اقلیمی ، دیگرکی مذهبی اوله رق ایکی مانع واردر . خلاصه اداره اقوام ، پک واسع بر بصیرت ، متین بر احتیاط ، درین بر تدقیق و تتبع ایستر . بونلره مقرون اولمیان اداره ، هیچ بر زمان رنگ موفقیت کو ستره من .

بوموضوعه من جهته ، مجموعه مرک (١٠) اشترین ثانی نسخه سنده مندرج « بر حکومت مشروطه ده رؤسای اداره نک دائره صلاحیتلری نه راده ده اولمالیدر ؟... » سرلوحه لی مقاله مک توجیه ایتدیکی سؤاله جواب اوله جنی موضوع مهمه تماس ایدر . رفقای محترمه مدن فنون اداره ده متضلع ، تجارب اداره ایله متمتع اولانلرک بو باده کی توضیحات عللانه رینه منتظریم . بو مسئله یی آنجق اونار حل ایده چکدر .

بوراده بر نقطه یی ده علاوه ایضاح ایتیمی لازمه دن عد ایدرم :

بیام فرط اطاعتنمیدر ، یوقسه سوق اهل و مساحه ایله میدر ، یاخود خوف و ترددنمیدر . هر نهدن ایسه مافوقک مادونه ویرمش اولدینی بر امری . سراپا خطا آلود بیله اولسه بونی - فقط ادب لسان و مأموریتسه یاقیشیر بر صورتده - تنقید و مناقشه ایتک عادت اولماشدر . قضا را برکا اجتناسار ایدن بر مأموره اوللری - غرائبدن اولق اوزره - « دلی ! » صفتی ویریلیردی ؛ مثلاً :

— فلان ذات وکیلیمی ؟ ... او دلیلکله شهرتشماردر ! دینیلیردی . فقط اوله دلی اوله یی بن جمله من ایچون تمنی ایدنلردیم . زیرا بونک معنای « مضمری » حق بیلدیکی بر خصوصی خاطر ایچون ، یاخود خوف کیزله میوب همان اورتیه آتار ! » دیمکدر .

اوت ، شو یوقاریده ذکر ایتدیکم امری آلان یمن والیسنک ، بونک

۶۳

ینه یمک خصوصیات احوالندن

بوراده قابل تطبیق اولمادیقی، تطبیق اولنورسه منفعت یرینه مضرت تولدایدجهکنی رعنا بیلدیکی، بدنن زیاده تقدیر استدیکی حالده - نیم بوراده یوروندیکم ملاحظاتی درمیان ایدهرک - مرجعنک نظر دقتنی جاب ایتیمی، یعنی قناعت وجدانیسنک حاصل بولندیقی بر کیفیت، مافوقیده اولسه، بی محابا سوبلمکدن چکیمه مسمی لازم کایردی. اوقورکن بر تبسم ایله بالا کتفا « مجلس ادارهجه قید اولنمی » بیورلدیسه ایشه نتیجه ویرمسنی تاویل ایچون دوشونه دوشونه معقول اولهرق بر سبب بوله بیلورم :

— صلاحیت کافییه عدم مالکیت !

یالکنز بونقطه نجبه والینک شوطر ز معاملهنه برآز حق ویرور . ینه خاطر مه کن برجهت دها وارکه : بزم اعصار دیده اولان شکل تربیه اجتماعیه مزده برآمورک کنیدیلکدن « جرأت آلهرق » تنقید مافوقه قیامت پک مساعد دکیلدر . بزاوردن بری « مسئولیتدن توفی » ، « کیف آمره خدمت » له مألوف . بونلر، الکفء، الکضر برحالت عجز و مسکندر . ایشی قاریشدرمایلم : آمرک امرینه کورکورینه اطاعت باشقه ، بولندیقی محکم سلامت و ایجاباتنه کوره ویریلن امری مناقشه و تنقیدینه باشقه شیدر ، نه او اطاعت مستحسن ، نده بوتنقید مستهجندر . مقصد اصلی و تحریق حقیقت و استحصال صلاح و سلامت اولنجه البته شق ثانی موافق عقل و حکمت اولور .

کچن کون بر قضا قائممقامی ولایتدن شویله بر استیذان عجیده بولنشدی : « مجلس اداره قضا اعضاسنک مدت عرفیه لری ختام بولدی . برلرینه دیکرلرینک انتخاب ایدیلوب ایدلمه مسمی . . . . »

شواستیدانی بکندیکز می ؟ . . . لنده قوص قوجه بر قانون وارکن اوکا النفات ایتیه بوبده ایشی مافوقدن استیذان ایتیمی ، قائممقامک « قانوندن زیاده مافوقه اطاعت حسیله متحسس ، اوتریه اجتماعیله مألوف اولدینی کوستر بر . بو زوالی هنوز مشروطیتک الف باسقی بیسه اوقومامش ، مشروطیتیه داخل اولدینی حالده اوندن بی خبر قالمشدر :

اوماهیملرکه دریا ایچره در دریای بیلمز لر « بن قائممقامی ، استخفاف و استجهالندن زیاده شایان مرحت و ایقاظ بولیورم . . . زیرا او زوالینک روحی دائما متردد ، دائم خوف و رجاسیه تأثیراتیه متأردر .

ملکيه

۶۴

ایشته بزم الک زیاده تصحیحه محتاج اولان نقیصه اجتماعیه من بودر. مأمور -
 لرمز - همان عمومیتله دییه حکم - فکر تشبث ذاتیدن، تدبیر تلقائیدن محرومدر.
 هیمز یالکنز مافوقدن تلقی امره منتظر، ویریله جیک اوامری - اما موافق،
 اما غیر موافق - همان اجرایه حاضرزه صکره مکافاتلار. ترقیلر تعالیلر ایسترز!
 دوشونمیزکه: نعمت کلفت، کلفت نعمته کوره در! نائل ترقی و تعالی اولوق
 ایچون، متحرک بالذات ماکینهلر کی کندی اجتہادات مجددانه منک، مساعی
 صائبه فکر به منک نتایجینی، ثمرات نافعہ سنی کوستره رک ادعای استحقاق ایدرسک
 امثال و اقراغز آره سنده یوزمن قزارماز والا . . . . .

ع . سنی

صنعا : ۶ کانون ثانی

KAYAUM Yayınları

- No. 1:** Ertürk Keskin, Nuray (Yay. Haz.), **Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri**, Ankara, 2004.
- No. 2:** Ayman Güler, Birgül (Ed), **Açıklamalı Yönetim Zamanizini 1929-1939**, Ankara, 2007.
- No. 3:** Ayman Güler, Birgül (Ed), **Açıklamalı Yönetim Zamanizini 1940-1949**, Ankara, 2009.
- No. 4:** AÜ SBF, **Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Lisansüstü Programları Tanıtımlığı (2009-2010)**, Ankara, 2009.
- No. 5:** Övgün, Barış (Ed.), **Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform**, Ankara, 2009.
- No. 6:** Güven, Tansel, **Siyasi İlimler Mecmuası 1931-1955 İnceleme ve Dizin**, Ankara, 2010.
- No. 7:** Özkal Sayan, İpek (Yay. Haz.), **Prof. Dr. Kurthan Fişek İçin Yönetim Üzerine**, Ankara, 2010.
- No. 8:** Ertürk Keskin, Nuray (Ed), **Açıklamalı Yönetim Zamanizini 1919-1928 (2 Cilt)**, Ankara, 2012.
- No. 9:** Demirelli, Levent (Yay. Haz.), **Kanun Hükmünde Kararnameler ile Yönetim Çalıştayı**, Ankara, 2014.
- No. 10:** Somel, Ali, Aslı Yılmaz Uçar, Ozan Zengin (Ed.), **21. Yüzyılda Planlamayı Düşünmek Kurultayı**, Ankara, 2013.
- No. 11:** Şahinkaya, Serdar (Ed), **21. Yüzyıl İçin Planlama: III. Kurultay**, Ankara, 2014.
- No. 12:** Gönül, M. Vecdi, **Batı Yöntemleriyle Batılılaşma, Örnek Olay: Off-Set**, Ankara, 2015.
- No. 13:** Özkan Erdoğan, Şule, Ozan Zengin, (Ed.), **Prof. Dr. Oğuz Onaran'a Armağan**, Ankara, 2016.
- No. 14:** Çiner, Can Umut (Ed), **Türkiye'de Kamu Politikaları: Güncel Konular ve Eğilimler**, Ankara, 2020.
- No. 15:** Tetik, Ahmet (Ed), Bir Diplomat, **Usûl-i İdare ve Islahat**, Osmanlı Türkçesinden Kolektif, Ankara, 2021.
- No. 16:** Çiner, Can Umut (Ed), **Yönetim Bilimini Yeniden Düşünmek: Durum Değerlendirmesi**, Ankara, 2021.
- No. 17:** Tetik, Ahmet (Ed), Mesut Babür, Müge Karakuzu, Oğuzhan Koca, Fatih Santur, Volkan Yücel, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 1**, Ankara, 2022.
- No. 18:** Haydar, Ahmet Veli, Yusuf Dinçel, **Türk Tarihinden Anadolu Beyliklerine Aid Notlar**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik, Ankara, 2022.
- No. 19:** Musaoğlu, Sevim, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 2**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2023.
- No. 20:** Urhan, Vahide Feyza, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 3**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 21:** Haydar, Ahmet Veli, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 4**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 22:** Gülümser, Barbaros, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 5**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 23:** Tetik, Ahmet (Ed), Tutku Çavuşoğlu, Erdal Şahin, İrem Polat, **1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, Ankara, 2024.
- No. 24:** Santur, Fatih, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 6**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 25:** AÜ SBF YBAD, **Kürsü Sunuşları Özetler Kitapçığı 2020-2024**, (Haz. İmren Pınar Dülger, Ozan Zengin, Şulenur Özkan Erdoğan), e-çoğaltma, Ankara, 2024.
- No. 26:** Dinçel, Yusuf, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 7**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 27:** Çelikkol, Cüneyt, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 8**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 28:** Karataş, Ferdi, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 9**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 29:** Kaçar, Yasin, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 10**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024.
- No. 30:** Erkipçak Akseki, Ayşe Eylem, Bekir Kılıç, **İzmir Konferansları**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2024
- No. 31:** Tetik, Ahmet (Ed.), Cüneyt Çelikkol, Sevim Musaoğlu, **Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye 1333-1334 (1917-1918)**, Ankara, 2025.
- No. 32:** Kantarcıoğlu, Meryem Çakır, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 11**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2025.
- No. 33:** Çavuşoğlu, Tutku, **Fenni İdâre-i Mülkiye (Fahri)** (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2025.
- No. 34:** Aydemir, Mehmet Âkif, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 12**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2025.
- No. 35:** Yakışan, Songül, **Mülkiye Mecmuası Sayı: 13**, (Ed. Dr. Ahmet Tetik), Ankara, 2026.

ISBN: 978-605-136-975-4

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>